

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Mine Arbejders Historie

af

L. I. Brandes,

Professor, Overlæge ved Alm. Hospital.

C. A. Reitzels Forlag.

1891.

Mine Arbejders Historie

af.

L. I. Brandes,

Professor, Overlæge ved Alm. Hospital.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1891.

Mine Arbejders Historie.

I.

Mine første Arbejder.

Naar Nogen udførligt fortæller os, hvad han har sagt eller udrettet, vækker dette ofte en mindre behagelig Følelse hos os, det synes os, som om der mer eller mindre bevidst stilles en Fordring til os om Aerkjendelse; det kan fornøje os frivilligt at yde Fortjenester Aerkjendelse, men vi holde ikke af at faa en saadan Fordring præsenteret som en Regning. Jeg vil bede Læseren ikke betragte de efterfølgende Blade som en saadan Regning, jeg har faaet fuldt ud Betaling baade i Aerkjendelse og paa andre Maader for, hvad jeg har gjort, og det kunde ikke falde mig ind at fremkomme med en Fordring i den Retning. Hensigten med Udgivelsen er at give et Bidrag til de menneskelige Aandsarbejders Udviklingshistorie. I Naturforskningen danner Udviklingshistorien et af de interessanteste Afsnit. Botanikeren studerer de mange tusende Former, hvor-

under Rod, Stængel, Blad, Blomst og Frugt udvikle sig til at danne et Hele af en bestemt Art; paa samme Maade studerer Zoologen Udviklingshistorien af de højest udviklede Dyr til de mindste Dyrs, der kun kunne ses ved at forstørres igjennem Mikroskopet. Saaledes følger han Dag for Dag Udviklingen af Kyllingen i Hønsægget fra det lille hvide Punkt i Blommen af det befrugtede Æg, til dette har udviklet sig til en Kylling, der med sit Næb gjennembrøder Æggeskallen. Hele denne Udvikling sker igjennem Dannelsen af en Række Organer, der igjen have deres særegne Udviklingshistorie. Studiet af disse Organer viser, at de overalt ere dannede saaledes, at de egne sig til at udføre en bestemt Virksomhed. Den berømte Naturforsker og Philosoph Aristoteles gjorde allerede for 2000 Aar siden opmærksom paa, at naar hvert enkelt Organ i Mennesket saa som Øje, Fod og Haand var dannet saaledes, at det egnede sig til at udføre en bestemt Virksomhed, det da maatte antages, at selve Mennesket havde en for det bestemt Virksomhed, noget det skulde udføre, og hvad der gjælder for det enkelte Menneske maa da vel ogsaa gjælde for hele Menneskeheden, saa at denne ogsaa har en for den bestemt Virksomhed. Historien viser os nu denne som en Fremad-

skriden fra vild Tilstand til Civilisation. En af de Veje, som Civilisationen følger, er igjennem Humaniteten. Hvert enkelt lille Arbejde i denne Retning kan derfor antages at skyldes en bestemt planmæssig Udvikling, og det Lovmæssige heri maa kunne studeres paa samme Maade, som hvert enkelt lille Organs Udvikling. Men en Fremstilling af Udviklingsgangen i saadanne Arbejder, hvor smaa de end maatte være, synes mig bedst at maatte ydes af den Enkelte, der selv har haft Del i Arbejdet.

I Oktober 1839 blev jeg Student. Nogle Maaneder derefter døde Frederik den 6te, og Regjerings-skiftet medførte naturligvis en Del Bevægelse, som vi Studenter fulgte med stor Interesse, saa meget mere som vi havde god Tid dertil. Thi medens nu den unge Student i Regelen strax begynder at læse til Embedsexamen og kun i Forbindelse hermed hører en philosophisk Forelæsning, havde vi et helt Aar til den saakaldte philosophiske Examen, der foruden Philosophi omfattede en Del andre Fag, hvis Formaal var at give ikke noget bestemt Kunskabsforraad, men en vis almindelig Dannelse. De Forelæsninger, der mest interesserede mig, vare Hans Christian

Ørsteds over Naturlæren, denne lærtes ikke den Gang som nu i Skolerne, og havde derfor hele Nyhedens Interesse for os. Der var noget overordentlig tiltalende ved disse Forelæsninger; der var en Ynde udbredt over hans hele Fremstilling, der kunde gjøre et tørt Kapitel interessant. Han gik i den Grad op i Begejstring for Naturvidenskaben, at man uvilkaarligt følte, hvor nøje hans Aand var knyttet til den. Naar han foretog et Experiment, stod han med et Smil om Læberne og fremviste det, som naar Forældre vise en Fremmed deres lille Barn gjørende en Kunst. Jeg mindes, at jeg en Dag havde faaet en Forkjølelsesfeber, hvorfor min Moder havde overtalt mig til at gaa til Sengs, men da om Eftermiddagen Tiden kom, hvor Ørsted skulde læse, var jeg ikke til at formaa til at blive liggende; jeg gik hen til Forelæsningen og hørte ham læse over en tydsk Physiker Ritters galvaniske Forsøg. Da der kort efter af Universitetet blev udsat en Prisopgave herom, besluttede jeg at prøve paa at løse den. Jeg skrev da en Afhandling herom paa 300 Sider; synderligt Nyt indeholdt den naturligvis ikke, thi dette er jo ikke Formaalet med slige Prisopgaver, men idet Censorerne (Ørsted, Eschricht og Forchhammer) tilkjendte Arbejdet

Prisen, udtalte de, at dette især skete, fordi «Foredraget røbede megen videnskabelig Dannelse». —

Jeg begyndte min Afhandling paa følgende Maade:

«Ved et af de heldige Tilfælde, som Forsynet betjener sig af, for ved dem at lede Menneskeslægten fremad i dens aandelige Udvikling, blev den Lykke Aloys Galvani til Del at føje et nyt Kapitel til hans Tids Kundskab i Naturvidenskaberne, og hans Samtidige, der følte, hvor megen Ære, der skyldtes Geniet for at have benyttet Tilfældet rigtigt, belønnede ham ved at sætte hans Navn som Overskrift over Kapitlet og gjorde ham derved udødelig.»

Denne første Sætning i mit første Skrift for 50 Aar siden viser, at jeg ligefra mine første Arbejders Begyndelse sluttede mig til den Anskuelse, at en højere Magt styrer de menneskelige Anliggender, og denne Anskuelse vil man finde som den røde Traad gaa igjennem de fleste af mine senere Arbejder. —

Skriftet om Ritters Arbejder havde ført mig ind paa en videnskabelig Vej, der førte mig bort fra den almindelige Examenslæsning. I et Brev, som jeg sendte sammen med en Afskrift af Afhandlingen til vor Huslæge, den berømte Anatom Ludvig Jacobsen, udviklede jeg den Plan, at ville studere de fysiske

og kemiske Kræfters Virken i den menneskelige Organisme og deres Anvendelse i Lægekunsten. Et Bekjendtskab, jeg i disse første Studenteraar gjorde, havde stor Betydning for mig. Da jeg en Dag med nogle Kammerater sad paa Ligstuen og dissekerede, blev jeg opmærksom paa den Udholdenhed, hvormed et Menneske, der sad ene ved et Bord, arbejdede. Dette bevægede mig til at sætte mig hen til ham, og han fortalte mig nu, at Grunden til, at han sad saa ene, var at han ikke som vi andre, var fra vort Universitet, men Student fra Kiel. Han var iøvrigt dansk, født paa Bornholm, hvor hans Fader havde været Regimentschirurg; da Faderen forflyttedes til Holsten, kom han i latinsk Skole der og dimitteredes derfor fra Kiel. Det viste sig snart, at vi i videnskabelig Stræben stode hinanden nærmere end vore Samtidige, og vi sluttede os derfor nøje sammen ved et Venskab, der varede til hans Død i 1885. Peter Panum var et Menneske med en fast bestemt Vilje, hvad han vilde, søgte han med utrolig Sejghed at naa, og det lykkedes ham ogsaa stedse, om end ofte først efter lang Kamp, idet Forholdene ligesom bøjede sig for hans Energi. Allerede som Student var hans Maal at blive Professor i Physiologi først ved Universitetet i Kiel og senere i Kjøbenhavn. I flere Ret-

ninger var han meget praktisk, hvilket han f. Ex. viste ved Sendelserne til Færøerne, hvor der i 1846 herskede en stærk Mæslingeepidemi og derefter til Bandholm i 1850, hvor der var udbrudt en Kolera-epidemi, som det lykkedes ham at standse. Men han var dog fortrinsvis Videnskabsmand med en stræng Logik og skarp Kritik. Med stor Flid forbandt han en betydelig Arbejdsdygtighed, navnlig skrev han med stor Lethed. Nogen Tid efter Panum kom en anden Dansk fra Universitetet i Kiel, August Manicus, der var et godt begavet og kundskabsrigt Menneske, han sluttede sig til os, og vi dannede nu en Kreds, der læste større videnskabelige Arbejder af den fremmede Literatur og foredrog for hverandre Hovedindholdet af disse. Aarene efter 1840 var i det hele en Tid, hvor en Trang til Frihed begyndte at røre sig i Folket og det ikke blot i politisk men ogsaa i videnskabelig Henseende. Herom vidnede Dannelsen af Studentersamfundet; et af de første Emner, der her sattes under Forhandling, var om, hvorledes man bedst kunde indskrænke Manuactionsvæsenet og gjøre Studiet friere. Men Regjeringen saa snarere en politisk end en videnskabelig Bestræbelse i Dannelsen af Studentersamfundet, og Consistoriet, der ikke syntes at have synderlig Sympathi for det

friere Studium, ophævede Studentersamfundet, hvilket fremkaldte megen Misnøje blandt Studenterne. Det friere videnskabelige Liv kuedes herved, og Maalet for Studeringen blev paany som tidligere at faa Embedsexamen. Disse Brydninger gav jeg en Fremstilling af i en anonym Artikel i «Ugeskrift for Læger» 11te Maj 1844. Denne, som havde til Overskrift: «Nogle Ord om den Mangel paa videnskabelig Interesse, som findes hos de yngre Medicinere», var det første af mine Arbejder, som blev trykt, den søgte at vise, at naar Professorerne saaledes, som det skete ved Studentersamfundets Ophævelse, kuede det frie videnskabelige Liv hos de Studerende, saa blev det Professorernes Pligt ved en god Studieplan og vækkende Forelæsninger at fremme Udviklingen af videnskabeligt Liv hos de Studerende.

I Oktober 1845 tog jeg medicinsk Embedsexamen, jeg havde næret en Del Frygt for Udfaldet, fordi jeg allerede i Skoleaarene var blevet meget nærsynet ved at overanstrenge Øjnene ved Læsning af de den Gang brugelige smaastilede Udgaver af Klassikerne, og dette daarlige Syn gjorde, at jeg ikke kunde vente noget godt Udfald i de kirurgiske Fag; men heldigvis opvejede gode Karakterer i de medicinske de mindre gode i kirurgiske, saa at jeg naaede 1ste Karakter.

Det var et af de lykkeligste Øjeblikke i mit Liv, da jeg fra kirurgisk Akademi kunde løbe hjem til mine Forældre for at meddele dem dette. Dagen derefter lod min Fader mig kalde ned i sin Stue, han sagde, at han ikke vilde betragte mine Studier, som endte ved Examen, men vilde sende mig et Aar til Paris for at fuldende dem der. Min Fader elskede Frankrig, han, der havde en betydelig Manufakturhandel, rejste to Gange aarlig til Frankrig for at gjøre Indkjøb. Han betragtede fransk Kunst som staaende højest og mente derfor, at ogsaa Lægekunsten maatte staa højere der end andet Steds, noget som, for flere Grene af den, ogsaa var Tilfældet. Min Fader havde i det Hele en god, sund, naturlig Forstand, han var livlig, human og kjærlig. Min Moder var mere alvorlig, fra Ungdommen af var hun svagelig og ofte meget lidende men klagede kun sjeldent og søgte at skjule sine Lidelser for ikke at bedrøve min Fader og os Børn. Hun var meget religieus, og naar vi havde en eller anden Modgang, plejede hun at trøste os med, at alt kan være til det gode. Hun var aldrig gladere, end naar hun kunde forskaffe os Børn en Glæde, og vi saa derfor mange Venner hos os. I det hele var mit Barndoms- og Ungdomshjem

lykkeligt og smukt. Jeg blev naturligvis overordentlig glad over min Faders Tilbud, og et Par Dage derefter var jeg allerede paa Vejen til Paris, hvor jeg forblev henved et Aar, et Ophold, der skulde blive væsentlig bestemmende for mine senere Arbejder.

II.

Børneplejeforeningen.

Da jeg havde funden mig lidt tilrette i Paris, lagde jeg Planen for mine Studier der; jeg vilde efter det Program, som jeg havde udviklet i mit Brev til vor Huslæge, Professor Jacobsen, studere de fysiske og kemiske Kræfters Indvirkning paa det menneskelige Legeme og navnlig i Paris studere de fysiske Kræfter. Jeg begyndte derfor med at høre Forelæsninger over Physik og anskaffe mig fysiske Bøger og Apparater, jeg gik kun meget lidt paa Hospitaler og paa de medicinske Forelæsninger, da jeg ganske var optaget af disse Studier, men henimod Foraaret bleve de pludselig brat afsluttede. Jeg var bleven meget gjæsteventligt modtaget af en af min Faders Handelsvenner, en meget rig Silkevarerhandler, Hr. Dumas; i Februar blev hans Kone, en Dame paa henvend 50 Aar meget farlig syg. De boede i en smuk Villa udenfor Paris, og Familien fik saa megen

Beroligelse ved mine Besøg, at de bad mig blive derude hos den syge. I flere Dage og Nætter sad jeg næsten uafbrudt ved Fru Dumas' Sygeleje, og i de stille Timer blev det mig klart, at jeg maatte gjøre et Valg, enten opgive de physiske og kemiske Studier eller opgive den praktiske Medicin, at forene begge Dele, følte jeg, vilde kun føre til Middelmadighed. Lægevirksomheden havde imidlertid saa meget tiltrækkende for mig, at jeg opgav Naturvidenskaben, pakkede Bøger og Apparater i en Kasse og sendte det hjem, medens jeg nu begyndte daglig at besøge Hospitalerne og høre medicinske Forelæsninger.

Da jeg en Dag efter endt Besøg i Hospitalerne sad ved Frokostbordet i min Pension og læste i en Avis, spurgte jeg min Værtinde, hvad det skulde sige, at «Krybben» (*la Crèche*) i *rue de Saint Geniève* stedse vandt større og større Interesse saavel hos Mødrene som hos de Besøgende. Hun forklarede mig da, at «Krybben» var en ny Art Asyl for Pattebørn og Børn under 2 Aar, som Hr. Marbeau, der havde faaet Anstalten oprettet, havde givet Navn efter Krybben i Bethlehem. Børnene bragtes derhen af Mødrene, naar de gik paa Arbejde; i Løbet af Dagen kom de derhen for at give dem Bryst og om

Aftenen hentede de dem igjen, naar de gik fra Arbejde. Hun tilføjede, at hun havde megen Lyst til at se Anstalten, og opfordrede mig til at gaa med sig derhen en af de følgende Dage. Det var en smuk, varm Foraarsdag, da min Værtinde og jeg besøgte Anstalten, de fleste af Børnene krøb omkring ude i den frie Luft, inde i Stuerne hang Vuggerne paa Stativ omgivne af hvide Omhæng. Det hele gjorde et meget tiltalende Indtryk.

I Efteraaret 1846 vendte jeg hjem. Da vor daværende Dronning Caroline Amalie meget interesserede sig for Asylerne, fik jeg i Vinteren 1846—47 Lyst til at give en Fremstilling af disse Asyler for Smaa børn, hvilken jeg bragte til Overhofmesterinden hos Dronningen med Anmodning om at forelægge den for Hds. Majestæt, da Dronningen muligvis kunde have Lyst til at oprette et saadant som Supplement til hendes Asyl.

Nogen Tid derefter blev jeg kaldet til Overhofmesterinden, der gav mig mit Manuskript tilbage: Dronningen havde læst det med megen Interesse, men det vilde koste en Del at holde en saadan Anstalt; Asylerne kostede allerede Dronningen meget, og hun turde derfor ikke forøge Udgifterne hertil. Jeg tog mit Manuskript og kastede det, da jeg kom

hjem i Kakkelovnen; jeg var tildels glad over Udfaldet, jeg vilde nødtigt ind paa en philanthropisk Virksomhed, der kunde aflede mine Tanker fra min Videnskab.

Strax efter min Hjemkomst fra Frankrig var jeg bleven ansat som Candidat ved Almindeligt Hospital. Paa dette Hospital begyndte der i disse Aar at røre sig et kraftigt videnskabeligt Liv; tidligere havde det kun været en ren praktisk Skole, og det kongelige Frederiks Hospital repræsenterede ene Videnskaben; nu var der imidlertid begyndt en Art Kappelstrid mellem disse to Hospitaler, i hvilken jeg levende deltog. Jeg skrev først nogle Artikler i «Ugeskrift for Læger» under Titlen: «Forsøg til en Hospitalsrevue» (1847): Allerede Titlen viser Paavirkning fra Frankrig, og endnu mere gjaldt dette om Indholdet. Jeg gav heri først en Indledning om Benyttelsen af vort Hospitalsmateriale og en Opfordring til en større Benyttelse af dette, derefter en Fremstilling af en Rosenepidemi, som jeg udledede af en for stærk Overfyldning, i hvilken Anledning jeg for første Gang bragte Spørgsmaalet om et nyt Hospital paa Bane. Arbejdet vakte megen Opmærksomhed. Prof. Stein, der var Overkirurg ved Frederiks Hospital indbød i den Anledning

de andre Overlæger til et Møde, hvori han udviklede, at det ikke var heldigt, om Hospitalskandidaterne gjorde uhindret Brug af Materialet. Man enedes om, at Overlægerne selv vilde benytte det og udgive et Tidsskrift redigeret udelukkende af Overlæger, hvilket kom til at hedde «Hospitals-Meddelelser», og dette blev en Samling af en Del udmærkede Arbejder, hvori navnlig Overlægen ved Almindelig Hospital, Prof. Christensen, der var en ualmindelig skarp Iagttaget, som hidtil næsten Intet havde offentliggjort, tog en væsentlig Andel. Dette mit lille Arbejde fik saaledes middelbart en vis Betydning for vor medicinske Literatur. Et andet Arbejde (i «Bibliothek for Læger») «Leon Rostan og Vitalisme» var ligeledes meget fransk, men fik ingen Betydning. Det bedste af disse Aars Arbejder var dog min Disputats for Licentiatgraden om en særegen Form af Rheumatisme. Det var skrevet paa Latin og blev derfor kun lidet læst, men da jeg anden Gang kom til Paris i 1854, gav jeg et Udtog af det i det udbredte franske medicinske Tidsskrift «*Archives générales de médecine*», og som Prof. Lasègue, der hjalp mig med det, udtalte i 1876 havde det gjort Lykke; ingen skriver, sagde han, om denne Form af Rheumatisme i det mindste

i Frankrig uden at citere Afhandlingen*). Jeg var saaledes ifærd med at gaa op i Videnskaben — saa kom Martsdagene 1848 og Krigen. Nu var der ikke længer Læsero. Vi vilde alle med i Krigen. Jeg fik Ansættelse ved Batteriet Marcussen; jeg havde aldrig været til Hest og skulde nu altid være det. Jeg skulde være Kirurg i paakommende Tilfælde, og var det kun daarligt; men det var netop det Smukke ved Øjeblikket, man tænkte ikke paa de Vanskeligheder, som kunde møde, det gjaldt Kampen for vort Land, og Enhver vilde gjøre for det, hvad han kunde, saagodt som han formaaede. Det var en smuk Tid fuld af Spænding og med den Afvexling, Feltlivet medfører. Det var heldigt, at jeg ikke behøvede at optræde som Kirurg; Batteriet kom i det Aar aldrig ret i Ilden; ofte stode vi opstillede parate til at rykke ud og optage Kampen, men enten kom Fjenden ikke, eller vi fik Ordre til at gaa tilbage, som da vi retirerede fra Bau til Aarhus, stadigt fulgte af Fjenden. Stabslægen vilde forflytte mig til et Lazareth paa Fyn, men jeg red til Hovedkvarteret og bad om at maatte blive; ved Hospitalet kunde jeg altid komme, men ud i Felten, det var noget andet; jeg fik da og-

---

*) Noget som han gjorde Fordring paa at have Del i, fordi han havde skaaret Halvdelen af den bort.

saa Tilladelse til at blive, skjønt jeg vistnok havde gjort mere Nytte ved et Lazareth. Saa kom om Efteraaret Vaabenstilstanden, jeg gik og hostede og kunde ikke blive af med Hosten, begyndte at frygte for, at jeg led af Brystsyege, jeg søgte derfor Afsked og vendte igjen hjem til Almindelig Hospital. Men den videnskabelige Iver og Lyst var borte; de fleste af Kammeraterne vare endnu i Militærtjenesten eller vare døde; jeg fik vel min Disputats for Doktorgraden trykt og forsvaret (29 November 1848), men til at begynde paa noget nyt videnskabeligt Arbejde havde jeg ingen Lyst; dertil var der netop paa den Tid alt for meget, der satte Sind og Tanke i Uro og virkede nedtrykkende paa mig.

Paa denne Tid mødte jeg en Aften i streng Vinterkulde paa Kongens Nytorv en fattig Kone, som tiggede med et lille Barn paa Armen. Hun fortalte, at hun var Enke og Intet kunde fortjene, fordi hun maatte passe Barnet. Dette bragte mig til at tænke paa «Krybben» i Paris; jeg fik Lyst til at give en Skildring af Adskilligt, som jeg havde set ude. Videnskabelige Arbejder havde jeg ikke Lyst til, men et rent æsthetisk Arbejde, hvori ogsaa Følelserne kunde komme til Orde, mente jeg bedre passede for min Stemning. Jeg satte mig da hen og skrev et

saadant under Titlen: «Brev til en Dame». Med den for Begyndere i Æsthetiken sædvanlige Lyst til at lade bekendte Forfattere gennemlæse deres Arbejder, bragte jeg mit til den dengang saa meget yndede Novelleforfatter Carl Bernhard, Hr. A. de Saint-Aubain. Jeg kjendte ham aldeles ikke, men da Arbejdet var saa lille, vilde han vel ikke afslaa Begjæringen. Han rettede nogle Smaafejl i det, men udtalte, at han syntes godt om det, og saa lod jeg det da trykke i Berlingske Tidende (7de og 8de Marts 1849). Jeg skal her give noget af den 1ste Artikel og Slutningen af den 2den.

7. og 8. Marts 1849.

Brev til en Dame.

Naar jeg undertiden har omtalt for Dem, Frue! Elendigheden, som den fremtræder i den Fattiges usle Vraa, i Stiftelser og Hospitaler, og jeg da har fremsat, hvad der efter mit ringe Skjøn kunde gjøres for at modarbejde den, har De stedse opfordret mig til at skrive Noget i den Retning. Nationen, sagde De, var ædel og havde Hjerte paa rette Sted, og næppe havde Nogen appelleret til den for, hvad der i Sandhed var Godt uden at finde villigt Øre hos den. Men jeg vil tilstaa Dem, at jeg altid har havt en vis Frygt for

at træde frem for Publikum i saadanne Anliggender. Naar jeg hjemme i Deres Stue sidder og fortæller Dem, hvad jeg tænker i saa Henseende, ved jeg, at De ikke spørger om Hensigten, hvorfor jeg fortæller Dem det, og spurgte De mig, saa vilde jeg svare, at jeg slet ingen havde, men at jeg led af den Svaghed at holde af Menneskene og glædede mig ved at se, at De havde den samme Svaghed. Men Publikum, det er ikke fornøjet med saadanne Motiver; det vil vide, hvad det er for et Embede, man vil have ad den Vej, og forsikrer man det højt og dyrt, at man intet søger, saa ved det for vist, at det er efter at blive almindelig omtalt man higer, thi det er naturligvis meget for klogt til at lade sig binde paa Ærmet, at man ingen skjulte Hensigter har. Derfor har jeg altid havt en vis Ulyst til at tale til Publikum om Sligt. Flere Gange har jeg sat mig ned for at skrive for det, angaaende Et og Andet af den Art, men altid saa jeg Publikum som Dommer med det mistænkelige Blik spejdende efter de egennyttige Hensigter.

Jeg vil idag gjøre et nyt Forsøg og se, om jeg kunde være heldigere og for rent at slaa Publikum ud af Tankerne, vil jeg tænke mig, at jeg skriver for Dem ene, at De har anmodet mig om en kort Skildring af en eller anden af de Foranstaltninger,

jeg havde omtalt for Dem, som ønskelige til at formindske Armoden og modarbejde dens Følger; maaske vil jeg paa den Maade tabe lidt af min Frygt for Publikum, der fra sin Side kan være uden al Frygt for mig; jeg skal ikke gjøre Skildringen til en Subskriptionsplan og ikke besvære det med Anmodninger om at tegne sig for Bidrag til en slig Foranstaltning.

Naar De en Vinteraften i et hæsligt, raat Vejr har passeret et Torv eller Gaderne, er De uden al Tvivl oftere bleven antastet af Tiggere eller Koner med spæde Børn paa Armen, og som oftest har De aabnet Deres Pengepung og givet den fattige Kone en Gave. Jeg vil ikke dadle Dem, det vil jeg overlade til Politiet, men jeg vil heller ikke rose Deres Godgjørenhed. De har givet efter for en smuk og naturlig Følelse. De har maaske i Tankerne sammenlignet Deres og hendes Gang og af taknemlig Følelse mod Forsynet af Deres lykkeligere Stilling, har De villet bidrage til at gjøre hendes taaleligere. Men det Gode, De har gjort, er hovedsageligt gjort mod Dem selv ved at tilfredsstille og nære en ædel Følelse; hvad De har gjort mod den fattige Kone, om det er noget godt eller, om det ikke havde været bedre for

hende, ikke at faa Deres Gave — ved De aldeles ikke.

Jeg gav dernæst i mit Brev en Fremstilling af en saadan Kvindes Livsforhold og Kampe, og hvorledes det spæde Barn bandt hendes Hænder, saa hun ikke kunde paatage sig noget Erhverv, gav derefter en Fremstilling af, hvorledes hendes Stilling kunde bedres, naar hun kunde bringe det spæde Barn til et Asyl for Pattebørn, og beskrev nu «Krybben» i St. Geniviève og sluttede endelig mit Brev paa følgende Maade: «Dette vil vist være mere end tilstrækkeligt til at give en Forestilling om en saadan Plejestue for spæde Børn, og det er Alt, hvad jeg har villet. Og dog er det maaske ikke ganske sandt, at det er Alt, hvad jeg har villet udrette med disse Linier; thi om det end i Virkelighed er saa, at de ikke ere beregnede paa at fordre Noget hos Publikum, saa vil jeg være ærlig og ikke fragaa, at de ere skrevne i en bestemt Hensigt; ja, jeg vil endog tilstaa, hvad det er for en Hensigt. Jeg har nemlig haabet, at en eller anden Læser af disse Linier skulde ved at overveje det smukke og Nyttige, der er i slige Plejestuer, komme til at ønske, at Anstalter af den Art bleve oprettede hos os. Der er Mange, der blive staaende ved at ønske, men der gives Nogle, der,

naar de engang have fattet et saadant Ønske, sysle saalænge med Ideen, til de faa den kjær. De interesserer sig da for den paa enhver Maade, udvikle den, og naar den endelig er modnet, søge de at realisere den, og da det er Mennesker, hvis Virken i den Retning Nationen sædvanligen alt længe har lært at vurdere, kommer den som oftest deres Bestræbelser velvilligt imøde. At vække Interesse for Oprettelsen af Plejestuer hos nogle af den Art Mennesker, det var egentlig Maalet, med disse Linier, og jeg vil derfor slutte dem med Ønsket om, at jeg maatte have været heldig nok til at naa det».

Som det ses af de sidste Linier i Artiklen, var det ikke min Tanke selv at iværksætte Sagen og dermed begynde en philanthropisk Virksomhed; det var kun en litterær, og Artiklen udgik derfor anonymt. Det viste sig imidlertid, at Artiklen vakte Interesse, og at mine Venner gjenkjendte mig som Forfatteren, og opfordrede mig til at se at faa en saadan Anstalt bragt i Gang. Jeg henvendte mig om Raad til Saint-Aubain; denne raadede at samle en Damekomité og faa et Par fornuftige Mænd til i Forening med mig at staa i Spidsen for Foretagendet, særligt vilde han raade mig til at gaa til Overauditør Holm.

Denne Mand havde havt en væsentlig Andel i vore Asylers Udvikling og Fremme, og jeg kunde være sikker paa at finde en venlig Modtagelse hos ham. Dette gjorde jeg da, og jeg kom ved denne Lejlighed i Forbindelse med en Mand, som jeg kom til at holde meget af, og som senere som Borgmester skulde komme til at faa en betydelig Indflydelse paa min Livsstilling. Holm var en meget rolig og besindig Mand, i høj Grad human, fordringsløs og fordomsfri, med varm Interesse for Alt, hvad der var Smukt og Godt og med et stort Personalkjendskab baade til Rige og Fattige. Han betragtede Plejestuen eller som den senere er bleven kaldt med et mere tilsvarende Navn Vuggestuen, som en Udvikling af Asylideen, var villig til at medvirke, men mente, at det var nødvendigt, at En trak Læsset, og at det kun kunde gaa, naar jeg vilde paatage mig dette; jeg burde personligt gaa til en Del Damer, faa disse til enten at være Patronesser med et større aarligt Bidrag, eller Komitédamer, eller blot ydende aarlige Bidrag. Thi herpaa mente han, at det hovedsageligt vilde komme an, særligt de smaa Bidrag, som man kunde gjøre Regning paa at beholde længere end de store, der i Reglen snart faldt fra. Mit Damebekjendskab var ikke stort, og jeg maatte saaledes henvende mig

til endel Damer, jeg aldeles ikke kjendte. Det var en Tiggergang, der ingenlunde var behagelig, og jeg har senere meget sjældent kunnet bekvemme mig til personligt at bede Nogen om Pengebidrag til Noget; men dette syntes at skulle være Indvielsen til at arbejde i Philantropiens Tjeneste, Noget som den Art Tiggergang vistnok oftere ogsaa har været for Andre. Uagtet Tidspunktet ingenlunde kunde siges at være heldigt for en saadan Indsamling, da Felttoget i 1849 netop paany begyndte dengang, lykkedes det dog at faa tilstrækkeligt indsamlet i Gaver og i aarlige Bidrag til at kunne paabegynde Oprettelsen af en Plejestue; Bestyrelsen, i hvilken Oberst Glahn, der ligeledes i flere Aar havde været i Bestyrelsen af Asylerne, var indtraadt tilligemed en Damekomité, lejede en meget godt og frit beliggende første Sal paa Hjørnet af Dronningens Tværgade og Borbergade og indrettede her en Anstalt foreløbigt med 12 Vugger under Ledelse af en i Lejligheden boende Bestyrerinde. I Begyndelsen gik Alt godt; saavel Bestyrelsesdamerne som alle, der besøgte Anstalten, fik et meget godt Indtryk af den Properhed, der herskede i den, og af Børnenes gode og tilfredse Udseende. Men da Høsten kom, fik vi endel af de sædvanlige Høstkoleriner, der jo ofte ere farlige for spæde Børn, og

et Par Børn døde deraf. Dette vakte strax lidt Uro, og da senere i Vintertiden snart et snart et andet Barn blev sygt, og enkelte døde, begyndte jeg at blive ængstelig. Jeg havde efter fransk Mønster indført, at hvert Barn om Morgenens, naar det bragtes, blev omklædt og iført Anstaltens Tøj; at Pigerne ikke herved undertiden vare uforsigtige og forkjølede Børnene var vanskeligt at svare for. Desuden var det ofte, naar Moderen arbejdede langt fra Anstalten, vanskeligt for hende at komme flere Gange om Dagen for at give Barnet Bryst, og Barnet fik saaledes ofte baade Bryst og Komælk, hvilket jo i Almindelighed anses for mindre godt. Hertil kom, at naar der herskede smitsomme Sygdomme som Mæslinger og Skaalkopper i Byen, angrebes undertiden næsten alle Børn, saa at Anstalten stod halvt tom eller lukkedes, og disse Sygdomme vare oftere hos Plejestuens Børn værre end ellers i Byen. I den Tanke, at det daarligere Resultat muligvis skyldtes min Mangel paa Erfaring i syge Børns Behandling, bad jeg min Ven, Dr. Aarestrup, som dengang var Distriktslæge og havde en stor Børnepraxis, om at overtage Tilsynet, men Resultatet blev det samme; vi skiftede Bestyrerinde og Lokale, men det hjalp ikke. Da jeg i 1857 som Reservelæge ved Frederiks Hospital fik Typhus

og troede, at jeg skulde dø, lod jeg Dr. Hirschsprung, som dengang førte Tilsyn med Anstalten, love mig at ophæve Anstalten, hvis jeg døde. Jeg kom imidlertid over Sygdommen, og nu gjorde jeg Alvor af at hæve Anstalten og erstatte den ved en Understøttelse i Hjemmet. Jeg samlede Bestyrelsen i 1858, forelagde den Planen til en Omorganisation i denne Retning; man nærrede vel nogen Betænkelighed herved, da man frygtede for, at de hidtil Bidragydende skulde trække sig tilbage, men Anstalten havde voldet saa mange Bekymringer, at man ligesom længtes efter en roligere Form*). I Plejestuen havde man, ligesom det sker i Asylerne, optaget Børn saavel af Enker som af Koner, hvis Mænd levede; naar man nu skulde gjøre et Udvalg, da man jo ikke kunde understøtte alle fattige Mødre med Børn under 2 Aar, var det naturligt, at man begrænsede Understøttelsen til i Reglen kun at være en Hjælp for Enker med smaa Børn, og idet man fastholdt Tanken om, at det væsentligt skulde være Formaålet at lette Byrden, indtil Barnet kom i Asylet, sattes 2 til

---

*) I de sidste Aar er Vuggestuer paany blevne oprettede hos os. De store Fremskridt der ere foregaaede i de 40 Aar i Desinfektion af Lokaler og Forbedring i sanitære Forhold ville muligvis gjøre Resultaterne bedre end den Gang.

2½ Aar som Aldersgrændse for Barnet. Ved saaledes at gjøre Hjælpen til en Understøttelse for Enker alene, kom man forunderligt nok ad en Omvej tilbage til mit oprindelige Udgangspunkt, (Enken med det spæde Barn paa Armén, som jeg havde mødt paa Kongens Nytorv), et Punkt, der danner et af de første i Veldædighedens Udviklingshistorie. Man vil erindre, hvorledes Bibelen ideligt paabyder Omsorg for Enker og Faderløse, medens den f. Ex. ikke taler om Omsorg for Syge, uagtet denne Opgave dog under Veldædighedens Udvikling har faaet et langt større Omraade end den, der her er sat i første Linie. Man vil ogsaa let se, at naar Veldædigheden vil sætte sig som Hovedformaal at forebygge Forarmelse, her netop maa være den rette Plads for den. Naar en Mand dør i den arbejdende Klasse og efterlader Kone og flere smaa Børn, staar Konen sædvanlig med tomme Hænder og bindes disse endmere, ved at det yngste Barn er spædt, kan hun næsten aldrig undvære Støtte; det vil i Reglen være umuligt for hende at erhverve, hvad der udkræves til Børnenes og hendes eget Underhold, især da Livsfornødenhederne ere stegne i Pris, uden at samtidigt Lønnen for kvindeligt Arbejde, særligt i Hjemmet, kan siges at være stegen i samme Forhold, da Indtægten af flere Arter af

Haandarbejde ved Indførelsen af Maskinerne er bleven låvere. Der maa altsaa en Støtte udenfra, den kan komme og kommer naturligst fra Konens og Mandens Familie, men ofte og vel som oftest have disse nok med selv at kjæmpe for Tilværelsen og Lidet eller Intet at afse. Ikke sjeldent er Konen fra Provindsen; hun er som fattige Forældres Barn kommen hertil for at tjene som Tyende, har som saadant gjort Bekjendtskab med en Arbejdsmand eller Haandværks-svend, med hvem hun er bleven gift, og ved hans Død staar hun ene, kun havende fattige Slægtninge i Provindsen. Hvad der under disse Forhold trænges til, er ikke blot Hjælp til Livsfornödenheder, det er ogsaa en moralsk Støtte, saaledes som den bedst ydes af dannede velstaaende Damer, der have Interesse for Trængende, og Damekomiteen føjer derfor en moralsk Hjælp, som ikke bør undervurderes, til den pekuniære. Undertiden har denne tilligemed Foreningens Understøttelse muliggjort, at Enker, der ellers vilde have søgt Fattigvæsenets Hjælp, have kunnet undgaa dette.

Der er heri saaledes et godt Grundlag for en Forenings Virksomhed; fordi den Enkelte, naar han eller hun vil anvende den samme Sum til det givne Øjemed alligevel ikke vilde kunne udfolde den samme

Virksomhed. Man var lidt i Forlegenhed med, hvad man skulde kalde den nye Forening; efter et Forslag af Holm kaldte man den «Børneplejeforeningen»; man vilde af Hensyn til Bidragene helst have et Navn, der var et enkelt Ord, der nærmede sig til Plejestuen; Navnet kan ikke siges at have været heldigt; man skulde efter dettes Lighed med Plejeforeningen antage, at det var en Forening, der havde til Formaal at understøtte syge Børn, Noget, den jo ingenlunde er, men man kunde ikke finde noget bedre. Man begyndte saaledes Virksomheden i det første Aar med at understøtte 18 Enker, 4 Koner der vare skilte fra deres Mænd, 3, hvis Mænd vare syge og to moderløse Børn.

Hver Enke af de Understøttede fik enten Spisebilletter fra Dampkjøkkenet eller 3—4 Sedler om Maaneden paa Brød, Mel eller Gryn fra faste Leverandører; desuden gaves noget Børnetøj, især uldne Klokker, og i de kolde Vintermaaneder 1 Sæk Brænde eller Tørv om Maaneden. Indtægterne bestode i aarlige Bidrag c. 900 Kroner, Bidrag af det Classenske Fidejkommiss 200 Kr. Med Renter og uvisse Indtægter i det Hele 12—1400 Kr. Formuen bestod af 2 Legater hvert paa 1000 Kroner.

Det varede ikke længe, førend man indskrænkede

Hjælpen til kun at være for Enker. Man saa, at det var noget, man kunde overkomme, hvor man kunde give alle, der meldte sig, og ikke behøvede at gjøre Valg eller afvise nogen. At skulle vælge er en kjedelig Ting; hvem ved, naar der er Tale om at understøtte Fraskilte, hvis Tal jo er meget stort, og hvor der ofte er smaa Børn, om Skylden ligger hos Manden eller hos Konen, hun er maaske ikke værdig til Understøttelse. Ved at holde sig til Enkerne kunde man tage alle, uden Hensyn til om de nød Fattighjælp eller ikke, om de vare forsørgelsesberettigede her i Byen eller andetsteds, og det hører til de smukke Punkter i Foreningens Historie, at den aldrig har behøvet at afvise nogen, der ved Ægteskabsbevis, Mandens Dødsattest og Barnets Døbeattest kunde godtgjøre at være kvalificeret. Ganske vist kan man ogsaa iblandt disse træffe dovne, uordentlige og uredelige Mennesker, men det maa dog siges, at det kun har været et ringe Mindretal, som Damekomiteen har været misfornøjet med at understøtte, og hvor man har trøstet sig med, at Understøttelsen jo væsentligt kom de smaa Børn tilgode, som jo ikke vare uværdige. Hyppigst har Damekomiteen været tilfreds med de Understøttede og ofte beundret deres Flid og Nøjsomhed.

Hvad der slog Damekommiteen, navnlig i de første Aar, hvor Erindringen om Forholdene i Plejestuen vare i frisk Minde, var den forholdsvis ringe Dødelighed blandt Børnene; undertiden hengik et helt Aar, uden at der døde Nogen, undertiden døde der et Par i et Aar, men der var ikke denne Dødelighed i større Antal, der havde været os saa pinlig. Dette talte unægtelig overordentlig meget for at give Understøttelsen i Hjemmet Fortrin for Understøttelsen i en Anstalt. Det er og bliver dog altid det mest naturlige, at Moderen bliver hjemme og passer Barnet, saalænge det er spædt, og ikke overlader det til Andre.

Da Dampkjøkkenet i Regnegade hævedes, og Mødrene i det Hele foretrak selv at lave Maden af Gryn, Mel o. s. v. for at hente den fra Dampkjøkkenet, indskrænkede man sig til kun at give Grynkort, men forøgede deres Værdi til 75 Øre. Brændselshjælpen blev overordentlig paaskjønnet, og skal Moderen blive hjemme og ernære sig ved Haandgjerning, kan man godt forstaa, hvorfor denne Hjælp har været og er saa yndet, og hvorfor Damekommiteen altid gjerne har villet udstrække den til Enker, der allerede have op hørt at faa Hjælp. Men ofte var der lidt Vanskelighed ved at faa Pengene i Foreningens Kasse til at slaa til for at give denne Hjælp nogen Udstrækning.

Et Par Gange afholdt man derfor Bazar og anvendte Pengene til Dækning af Brændudgiften i flere Aar, andre Gange indrykkede man Avertissementer i Aviserne om Hjælp hertil; hvormeget man herved faar, afhænger af, om Avertissementet netop fremkommer paa en kold Dag eller paa en Dag, hvor Vejrliget pludseligt slaar over til at blive varmere. Da engang «Brændekassen» saaledes var tom, og jeg foreslog Damerne at foranstalte en Bazar, var der megen Ulyst hos disse hertil, og jeg tilbød da at se at faa en lille Sum ind ved at holde et Par Foredrag. Dette mente man imidlertid Intet vilde indbringe; vore første Videnskabsmænd holdt paa den Tid Foredrag paa polyteknisk Anstalt, hvortil Entreen betaltes med 50 Øre, og sjeldent gav noget Overskud. Jeg indvendte, at det vel kom an paa, hvad man læste om; det kom an paa at vælge Noget, der kunde interessere; og mindre end 4 Kroner for Entreen vilde jeg ikke holde Foredrag for. Da en af Damerne smilte haanligt hertil, æggede dette mig, og jeg spurgte, om de ikke troede, at der vilde komme Tilhørerinder, naar jeg f. Ex. vilde holde Foredrag om, hvorledes man kunde blive smuk. Damerne mente, at dette turde jeg ikke vove, men da jeg nu engang havde sagt det, havde jeg ikke Lyst til at trække mig tilbage, og annon-

cerede virkelig 2 Foredrag om «at udvikle, forhøje og bevare Skjønhed» til en Pris for Adganskortene af 4 Kroner. Der kom ikke faa Tilhørerinder, og da jeg udgav Foredragene under Titlen af «om Legems-skjønhed», hvoraf kort Tid efter endog udkom 2det Oplag, fik jeg ikke blot Summen, jeg vilde have til Brændsel, men der blev endog et lille Overskud, som jeg indsatte i Sparekassen til stadig Forøgelse ved Renten.

I 1854 havde jeg i Berlin besøgt Direktøren for det Berlinske Fattigvæsen, og under Omtalen af Principerne for Understøttelsen, havde han bemærket, at i Berlin Huslejhjælp kun ydedes, hvor der paa Grund af Alder og Svagelighed var fuldstændig Mangel paa Evne til selv at kunne erhværvе det Nødvendige; ellers vogtede man sig for at yde denne Hjælp, fordi Husly var det, som den Fattige i Reglen mest frygtede for at komme til at mangle og derfor stræbte at sikre sig Arbejde, og at Understøttelse i denne Retning derfor ofte slappede den i Forvejen forringede Drift til Arbejde. Denne Udtalelse havde gjort Indtryk paa mig; det er jo nemlig vist, at Opretholdelsen af Arbejdsdriften er en af de vigtigste Opgaver for Veldædigheden. Det er umuligt for Veldædigheden at give alle Trængende Alt, hvad de behøve; det gjælder om,

at de Trængende, saalænge der er nogen Arbejdskraft, anstrænge sig selv saa meget som muligt for at ernære sig, og at Veldædigheden kun er Tilskud. Jeg havde derfor stadigt i Børneplejeforeningen modsat mig Ydelsen af Huslejhjælp, medens den øvrige Bestyrelse ofte var meget stemt herfor. Men i 1878 fik Foreningen et aarligt Tilskud af 500 Kroner af de Spanjerske Legater. Der blev i Gavebrevet udtalt Ønsket om, at denne Understøttelse maatte faa en særlig Anvendelse forskjellig fra den sædvanlige Understøttelse ved Foreningen, og der knyttedes den Betingelse til Bidraget, at det kun maatte ydes til Enker, der ikke fik Hjælp af Fattigvæsenet. Holm foreslog nu at anvende dette Bidrag hovedsagelig til Huslejhjælp, da de Enker, der vare under Fattigvæsenet, fik en saadan Hjælp af dette, og derfor var Anvendelsen paa denne Maade ret naturlig. Da Damekomiteen ogsaa var meget stemt herfor, fordi Damerne ofte hørte Enkerne klage over Vanskeligheden ved at skaffe Huslejen, opgav jeg Modstanden, især fordi Huslejhjælpen jo kun var temporær, sædvanlig 5 Kroner om Maaneden i 5 Maaneder og saaledes har Foreningen siden den Tid væsentlig anvendt det Spanjerske Legat paa denne Maade og derved

muliggjort for en fattig Enke at kunne blive boende i sit tidligere Hjem.

Foruden af de Spanjerske Legater havde imidlertid Foreningen ogsaa i Aarenes Løb faaet andre aarlige Bidrag af forskjellige Fonds: af den Raben-Levetzauseke Fond, af Vallø Stift, Eibeschutz's Legater og af Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn, foruden at den fra tidligere Tid nød et Bidrag af det Classenske Fideikommis, og de aarlige Bidrag af Medlemmer vare stegne især efter en Opfordring i Bladene i 1882. Foreningens Kassevæsen har i det Hele altid været ført med megen Omsigt og Paapasselighed af afdøde General Glahn, senere af Konferentsraad Holm og, da denne paa Grund af Alderdomsvaghed fratraadte, af Cancelliraad Kruse, Inspektør ved Almindeligt Hospital, og ved at gjøre alle større Gaver, navnlig skjænkede af Forskjellige i Anledning af Sølvbryllupper, rentebærende er Formuen stegen fra 2000 til 10000 Kr., medens for nogle Aar siden 12000 Kroner ere testamenterede den, som dog først med Tiden ville blive rentebærende for den.

I 1887 erholdt Foreningen Meddelelse om, at en afdød Rigmand Wulff Raphael havde testamenteret Foreningen $\frac{1}{10}$ af sin efterladte Formue, dog saaledes, at en meget gammel Slægtning skulde nyde Renten

for Livstid. Da den Sum, der vil tilfalde Foreningen, vil blive henved 130000 Kr. kan Foreningens Fremtid fra nu af siges at være sikret, og hvis, som det maa haabes, Foreningen vedbliver at finde Tilslutning, vil dens Virksomhed stadig mere og mere kunne udstrække Hjælpen.

Betragter jeg nu denne Forenings Historie som et Arbejde, hvori jeg har haft Del, staar det for mig, ikke som et nyttigt Foretagende udført efter en velovervejet, godt gennemført Plan, men tvertimod som Noget, hvori jeg næsten mod min Vilje er kommen til at tage Del; jeg brændte mit første Manuskript om Plejestuen; i det næste, som jeg offentliggjorde, erklærede jeg ingen Del at ville have i Iværksættelsen; da jeg saa alligevel iværksatte det, gik det uheldigt og maatte opgives, og Børneplejeforeningen førte i mange Aar en næsten umærkelig Tilværelse, og dog har denne Forening allerede nu været en Støtte for Hundreder af fattige Enker og vil sikkerligt vedblive at være det i en lang Fremtid.

III.

Sygehjemmet.

I 1850 blev jeg ansat som Reservelæge ved Alm. Hospitals medicinske Afdeling. Det var Skik, at den ældste af de to ved Hospitalet ansatte Reservelæger tillige var Læge ved den med Hospitalet forbundne Lemmestiftelse. Aarestrup, som var Reservekirurg og var bleven ansat et Aar tidligere, skulde saaledes, da jeg blev ansat, have haft Tilsynet med Lemmerne, men han bad mig ved min Tiltrædelse at overtage dette. Jeg var villig hertil, da Lægen her var stillet selvstændig, og de kroniske Sygdomme interesserede mig. Lysten til videnskabelige Arbejder var nu vendt tilbage, og jeg paatænkte derfor at udarbejde et større Værk om Vatersoten. Men da jeg en Dag lukkede det ene Øje, medens jeg skrev en Recept, bemærkede jeg, at jeg ikke kunde se at skrive eller læse med det ene Øje. Iøvrigt saa jeg med dette Øje ligesaa godt som med det andet, men naar jeg vilde læse, dækkedes

en Del af Ordene ved en taaget Plet. Da der, efter at forskjellige Kure vare forsøgte, ikke indtraadte nogen Forandring, henvendte jeg mig til den gamle Konferentsraad Withusen, som dengang, hvor vi endnu ikke havde særlige Øjenlæger, blev anset som den mest kyndige i Øjensygdommenes Behandling. Han tog Sagen vistnok paa en meget fornuftig Maade; han mente, at det Vigtigste var at undgaa, at det andet Øje angrebes paa samme Maade, og raadede mig derfor til i et halvt Aar hverken at skrive eller læse ved Lys. Vinteren stundede til, og i hele den lange Vinter gik jeg saaledes op og ned ad Gulvet i mit Værelse paa Hospitalet uden at bestille noget. Det var en meget trist Tid for mig. Jeg havde god Grund til at ængstes; angrebes det andet Øje paa samme Maade vilde jeg ikke have kunnet skrive en Recept, og jeg havde da maattet opgive at være Læge. Det var naturligt, at Tanken under saadanne Omstændigheder rettedes paa de uhelbredeliges Lod, og saaledes opstod Tanken om at virke for Oprettelsen af en Stiftelse for uhelbredelige af Borger og Embedsstanden.

Under mit Ophold i Frankrig, havde jeg set en Anstalt af den Art; det var *l'hôpital de St. Perine*. Den Komfort, der herskede i denne Anstalt, havde

gjort Indtryk paa mig, der godt kjendte Lemmestiftelsen, da jeg allerede førend min Udenlandsrejse oftere havde været konstitueret som Kandidat ved Alm. Hospital. I St. Perine var der en dejlig stor Have, Forsamlingsværelse med Fortepiano., og jeg havde ved mit Besøg haft en Samtale med en gammel elegant klædt Vicomte, der kun i Skrøbelighed, men for Resten i intet Andet lignede vore Lemmer. Paa Hjemreisen havde jeg desuden besøgt en Stiftelse i Bryssel for gamle Folk af Borgerstanden.

Den var en Del tarveligere udstyret end St. Perine, men saa dog ud til at være et hyggeligt Opholdssted og denne tænkte jeg mig nærmest som Mønster for et Asyl for Alderdomssvage og Uhelbredelige hos os. Skulde man nu arbejde for en Forbedring af Lemmestiftelsen med en mulig Opførelse af en ny Lemmestiftelse ved Fattigvæsenet, eller skulde man se at faa en saadan Stiftelse ved den private Godgjørenhed? Dette Spørgsmaal sysselsatte mig i Maaneder. Der var kun ringe Sandsynlighed for, at jeg vilde kunne paavirke Fattigvæsenet til at gjøre noget Stort. I henved 100 Aar havde Kommunen aldeles Intet gjort for Udviklingen af Almindelig Hospital, hvorfor skulde den nu gjøre det? Jeg skrev en Skrivelse til Fattigvæsenet om nogle smaa Forbedringer ved Lemme-

stiftelsen, men denne Skrivelse var blevet meget kjøligt modtaget, og en total Omorganisation var jeg sikker paa vilde møde bestemt Modstand. Paa den anden Side vilde den private Godgjørenhed kun kunne udføre meget langsomt og efter en lille Maalestok, hvad Kommunen kunde gjøre hurtigt og i stor. Men til Gjengjæld vilde Beboerne af en saadan privat Stiftelse ikke være Fattiglemmer; man vilde herved tage det ofte mest Tyngende og Nedtrykkende bort ved Stillingen. Da jeg nu tilmed ved Plejestuen var traadt, om jeg saa maa sige, i den private Velgjørenheds Tjeneste, besluttede jeg at vælge denne Vej og henvende mig til den private Velgjørenhed om Oprettelsen af en saadan Stiftelse.

Arbejdets Plan var hermed egentlig givet; jeg maatte skildre Tilstanden som den var uden Overdrivelse, men ogsaa uden al Udpyntning, jeg maatte dernæst fremstille, hvad der skulde gjøres og hvorledes. I hele Vinteren 1851—52 skrev jeg kun dette lille Arbejde, som da det blev trykt kun udgjorde 18 Sider, men som ikke fremkom førend i November 1852. Jeg vilde nemlig ikke udgive det, førend jeg havde forladt Almindelig Hospital. Saalænge jeg var ansat under Fattigvæsenets Direktion, ansaa jeg mig ikke for berettiget til at skive om Forholdene, og selv

da jeg i Maj Maaned var frattraadt og fri, syntes det mig mest passende at give Fattigvæsenets ledende Styrer, Kapt. Herforth, Arbejdet til Gjennemlæsning, førend jeg udgav det. Han billigede ikke Udgivelsen, men kunde heller ikke eftervise Noget, der var urigtigt i det, og det var jo kun derom, at der var Spørgsmaal. I det Hele omarbejdede jeg det mange Gange efter Udtalelser af dem, som jeg lod læse det. Jeg havde saaledes fremstillet Indvirkningen som Opholdet i Lemmestiftelsen udøvede paa de mere dannede og sluttede denne Fremstilling med en Fortælling om en ung Pige, der af Fortvivlelse tog sig selv af Dage. Da jeg læste Afhandlingen for min Moder, gjorde hun Indsigelse herimod; det maa Du ikke skrive, sagde hun, Du kan derved give Andre en Anvisning til at bære sig ad paa samme Maade. Jeg slettede da denne Fortælling til stor Ærgrelse for en god Ven, der kjendte Arbejdet og mente, at jeg derved tog Pointet bort; jeg indrømmede, at han havde Ret, men vilde ikke gjøre noget imod min Moders berettigede Indsigelse. Jeg satte mig da ned og skrev den Fremstilling af en Torsdag paa Lemmestiftelsen, der er aftrykt nedenfor.

Jeg inddelte mit Arbejde i 5 Afsnit, der tryktes fem Aftener efter hverandre i Berlingske Tidende, de

vakte stor Interesse og en vis Spænding, fordi man hverken af Titlen, «Om den offentlige Understøttelse i Kjøbenhavn for syge af Middelstanden», eller de første tre Artikler kunde se, hvad Hensigten var med dem.

Jeg skal her kun give den første Artikel, noget af den anden og femte. Der er siden den Tid under Borgermestrene Holms og Knudsens, især under den sidstes humane Bestyrelse sket mange Forbedringer i Forholdene paa Almindelig Hospital, saa at meget af hvad der findes i Artiklerne ikke stemmer med de nuværende Forhold.

«Kjøbenhavn har som bekjendt to store civile Hospitaler: Frederiks og Almindelig. Frederiks er væsentlig et privat Hospital og modtager kun en forholdsvis ringe Understøttelse af Staten; Almindelig er et Kommunalhospital, der er underlagt Stadens Fattigvæsen. Det er to i mange Henseender særdeles gode Hospitaler, og hvad der navnlig er smukt ved dem, er, at de fritliggende Patienter lægges imellem de betalende, og som oftest erholde den samme Forplejning. Dette har til Følge, at man her i Kjøbenhavn ikke undser sig ved at søge til Hospitalerne, saaledes som Middelstanden gjør i mange andre Byer,

hvor Alle ligge frit. Kan derfor en Syg ikke faa den nødvendige Pleje hjemme, hvad enten det nu er, fordi Patienten staar ene eller fordi Forplejningen vilde udfordre Opoffrelser, Familien ikke formaar at udrede, søger den Syge til Hospitalerne og sædvanlig først til Frederiks. Men i dette Hospitals Statuter findes den Bestemmelse, at de, der lide af langvarige eller uhelbredelige Sygdomme, skulle afvises. Saadanne henvises derfor til Almindelig Hospital; men ogsaa her kan Patienten kun blive en vis Tid, der i Reglen ikke tør udstrækkes over et halvt Aar, og derfor vil der, naar en Syg har ligget i længere Tid uden at kunne helbredes, blive givet Patienten Valget imellem at udskrives eller at blive overflyttet til Lemmeafdelingen. Denne er en til Almindelig Hospital knyttet Sygeplejestiftelse for Uhelbredelige, og af de 3—400 Lemmer, der i Løbet af et Aar optages i denne Stiftelse, kommer den største Del fra Hospitalet. De Fleste af dem, der saaledes overflyttes, høre til den laveste Del af Befolkningen, og for dem er en Optagelse i Lemmestiftelsen, hvor de faa fri Bolig, Kost og Vadsk, en stor Lykke. Men for Folk af Middelstanden, og af ti Syge, der indlægges som Lemmer, vil idetmindste een henhøre til denne Klasse, for dem staar en saadan Indlæggelse ganske anderledes. Dog da For-

holdene herved ere de Fleste ubekjendte, ville vel kun Faa have noget klart Begreb om den Stilling, en Syg af Middelstanden befinder sig i under saadanne Omstændigheder, og jeg skal derfor her forsøge at give et Billede af den, saaledes som den tidt og mange Gange fremtræder.

Man forestille sig saaledes en ældre Pige, hvis Fader har haft et lille Embede, saa at han har kunnet give sine Børn en god Opdragelse, men ikke kunnet efterlade dem nogen Formue. Hun ernærer sig ved Syning, er flittig og skikkelig, men kan ikke fortjene mere, end hvad hun lige bruger. Man tænke sig nu hende angreben af en smertefuld, uhelbredelig Sygdom. I den første Tid gaar hun bestandig i Haabet om snart at blive rask og slaar sig igjennem saa godt, som hun kan; men da hun efter nogen Tid mærker, at Sygdommen trækker i Langdrag, beslutter hun at ty til Hospitalet. Afvist fra Frederiks henvises hun til Almindelig Hospital, hvor hun for en Tid finder en omhyggelig Pleje. Medens Dagene her gaa ensformigt hen uden at medføre nogen Bedring i hendes Tilstand, begynder hun at ane af Lægemidlernes ringe Virkning, af Gangkoners og Patienters Tale, at Sygdommen er ulægelig, og endelig bliver Overlægen nødsaget til at forelægge hende Valget

imellem at udskrives eller at blive Lem. I et saadant Øjeblik, hvor Anelsen om at være uhelbredelig stiger til Vished, hvor maaske for første Gang Tanken om at maatte blive Lem træder frem for hende, præger Fortvivlelsen sig i hvert af hendes Træk, thi til Forestillingen om et Hospitalslem knytter sig uvilkaarligt hos hende Billedet af Tiggersken, der anraaber den Forbigaaende om Almisse, og værre end af selve Sygdommen martres hun nu af den Tanke, daglig at skulle omgaas med saadanne Mennesker. «Gid jeg dog snart maatte dø», sukker hun fortvivlet, og idet hun mere og mere sysler med den Tanke, bilder hun sig ind at kunne føle Døden nærme sig, og beder derfor om en Frist af nogle Dage, før hun tager en endelig Beslutning, hvilket aldrig bliver afslaaet. Saa ligger hun da og venter, at Døden skal komme, og hver Gang Mørket falder paa, haaber hun for sidste Gang at have set Dagens Lys; dog Døden gaar igjennem Stuen, tager hendes Sidekammerat, men hende berører den ikke.

Saaledes gaa Dage og Uger, thi Lægen har Medynk med hende, men Pladsen bliver knap, ny helbredelige Syge forlange at optages og nu bliver han nødsaget til at gjentage for hende, at en Beslutning maa tages. Hvis hun ikke, før hun tog til Hospitalet,

har solgt og pantsat Alt, hvis hun endnu har lidt at støtte sig til, samler hun sædvanlig al sin Kraft, tager til sit Hjem og søger paany under Nærings-sorg og Smerter at arbejde. Undertiden finder hun da Understøttelse hos en af vore vældædige Foreninger, af hvilke Plejeforeningen med megen Interesse tager sig særligt af Syge; men efter nogen Tid slappes Kræfterne, hun bliver Dag for Dag mattere, maa oftere søge Sengen, Foreningens Hjælp strækker nu ikke længer til, og endelig søger hun atter, træt af at kjæmpe mod Sygdom og Nød, Hospitalet og modsætter sig nu ej mere at overflyttes til Lemmestiftelsen. Saa bliver hun da Lem, og hvis der, hvad som oftest er Tilfældet, ikke er nogen Plads ledig paa en af de faa bedre Stuer, vil hun undertiden komme til gjennem Aar og Dag at ligge ved Siden af et Fruentimmer, der har henlevet hele sit Liv i Usselhed og Fornedrelse, og som nu i sin Alderdom kun finder Tilfredsstillelse i Skjenderi og Drik.»

I den anden Artikel skildredes Forholdene paa Lemmestiftelsen med den der herskende Sammenpakning, Urenlighed og Mangel paa Sondring.

Er Pladsen knap paa Hospitalet, hedder det mod Slutningen, og en stakkels uhelbredelig Syg af Middel-

standen afvises eller udskrives derfra, er det dog altid bedre strax at optage ham i Lemmestiftelten, end at lade ham ligge i Byen og lide Sult og Nød, indtil der endelig kan blive Plads paa en Legatstue. Den Syge optages altsaa, men maa henlægges paa en eller anden Stue, hvor der netop er en Plads ledig. Derved komme undertiden skikkelige Folk af Middelstanden til at ligge blandt de mest forfaldne Mennesker, som Drik, Udsvævelser og Ondskab have ført til det laveste Trin af det menneskelige Samfund. Vil man have en Forestilling om de Pinsler, et saadant Samliv kan berede en ulykkelig Syg, saa gaa man op paa Lemmestuerne en Torsdag eller Søndag Aften, naar det er blevet mørkt, og de Syge ere faldne til Ro. Op ad Trapperne kommer ravende snart een snart flere af Lemmerne, der ere blevne forsinkede ude. Det er nogle af dem, som have været omkring i Byen og tigget, og som nu komme berusede hjem. Det varer sjældent længe, førend en saadan faar yppet Klammeri. Skjænderiet er først et simpelt Mundhuggeri mellem To, om at have stødt til en Seng, rykket en Stol osv., saa lægger en tredie sig derimellem for at skaffe Ro, og nu skjændes tre istedetfor to. «Jeg fornærmer Ingen, naar man blot lader mig gaa i Ro,» raaber bestandig den Drukne, og Skjænderiet og Tummelen

bliver heftigere, alt eftersom Flere og Flere blande sig i Striden. Forgjæves opfordrer Stuekonen dem til at være rolige, at tænke paa, at der ligge Mange, der ere syge og daarlige; «det kommer ikke mig ved», skraaler den Drukne, «jeg la'er mig ikke fornærme, jeg fornærmer Ingen og la'er mig ikke vise tilrette af saadan En», og derpaa følger en Strøm af Skjældsord, der besvares af lige saa kraftige, og nu er vakt en Kamp, hvis Varighed og Udfald kan være meget forskjellig. Støjen har imidlertid vækket en af de Syge, der lide af Krampetilfælde, og hvoraf der altid findes ikke faa paa Lemmeafdelingen; hun vaagner op i Forskrækkelse, faar Krampe, og Huset gjenlyder og vil maaske gjenlyde hele Natten af hendes gjen-nemtrængende Skrig. Og rundtomkring vaagne nu de Syge, een efter den anden: de Kræftsyge, hvem Sovedraaber have bragt i en smertefri Tilstand og som nu vaagne op til alle Sygdommens Lidelser, de Brystsyge, hvem Hosten nu i Timer vil holde vaagen, og Patienterne med Hjertesygdomme, der fare op i Angst, og som længe ville ligge og pines af Hjertebanken og Kortaandethed; og medens de Drukne støje, og Krampepatienten hviner, vil i den lange, søvnløse Nat Erindringen om et Hjem, om Omgivelser med menneskelige Følelser træde frem for disse Ulykkelige,

og dobbelt tungt ville de føle det Uhyggelige ved et Liv i Lemmestiftelsen.

I den tredie Artikel udviklede jeg det baade Trykkende og Demoraliserende ved, at der kun fandtes een Stiftelse for Uhelbredelige, hvor uden Hensyn til forudgangen Livsførelse alle blandedes imellem hverandre.

I den 4de Artikel viste jeg, at Forbedringer i Lemmestiftelsen ikke kunde tilstrækkeligt raade Bod paa Forholdene, fordi man ikke kunde udsondre Enkelte uden at udsætte dem for de øvriges Misundelse og Had, hvilket har været Grunden til, at man senere hævede de saakaldte Legatstuer, fordi det viste sig, at man ikke gjorde de der henlagte Lemmer noget Godt ved saaledes at sondre dem. Der maatte derfor oprettes en egen Stiftelse for Syge af Middelstanden.

I den femte Artikel drøftede jeg endelig Spørgsmaalet, om en saadan Stiftelse helst burde oprettes af det offentlige eller ved privat Velgjørenhed. Jeg anførte, at det Offentlige, Kommunen, havde ganske anderledes Midlerne paa rede Haand til at iværksætte Formaålet i større Omfang, end den private Godgjørenhed, men at der uundgaaeligt vilde hengaa mange Aar inden Maalet naaedes ad denne Vej. Jeg gjorde

endvidere opmærksom paa, at Erfaringen fra Ulandet viste, at Stiftelser af den Art trivedes bedre, naar de vare private end offentlige, fordi de private Bidragydende da føre en Art gavnlig Kontrol. Da Kommunen ikke ejer andre Penge end dem, den faar ved Paalægning af Skatter, var Forskjellen i det Hele ikke saa stor, som den syntes, det skete dog ved Bidrag tildels af de samme Personer, men medens det Offentlige kun kunde skaffe Penge ved Skatter, havde den private Godgjørenhed mange Maader at tilvejebringe disse paa, der gav en Tilfredsstillelse, der ikke følte ved Erlæggelsen af Skatter. Endelig vilde man, naar Foretagendet var privat, langt snarere end naar det var offentligt, kunne haabe, at der af rige Folk vilde blive skjænket Summer til Stiftelsen.

Jeg sluttede Arbejdet med følgende Udtalelser:

Der vil utvivlsomt findes Adskillige, der ville mene, at den private Godgjørenhed for Øjeblikket er sysselsat paa saa mange Maader, at den næppe vilde kunne have Kræfter til at iværksætte nye Foretagender. Men Disse vil jeg svare, at vi under Krigen paa en Tid, hvor der gjordes saa store og usædvanlige Krav til den private Godgjørenhed, alligevel saa nye veldædige Stiftelser og Foreninger opstaa og udvikle sig; ja at den private Godgjørenhed netop

i disse Aar har udfoldet en mangeartet og heldbringende Virksomhed. Dette beror paa, at den Kraft, der sætter Godgjørenheden i Bevægelse, er Kjærligheden, og det hører til dennes Virkningslove at danne videre og videre Kredse, naar den i en spredt Bevægelse strømmer udad; og er der Styrke i denne Bevægelse, og det er der for Øjeblikket, vil den bestandig bane sig nye Veje, og med den Energi, der hører til dens Væsen, kunne overvinde enhver Modstand.

En slig Sygestiftelse har jeg tænkt mig skulde være for langvarige, uhelbredelige Sygdomme, hvad Frederiks Hospital er for hurtigt forløbende; den burde derfor optage saavel betalende som fritliggende Syge, hvorved Udgifterne for de Fritliggende ved Fordeelingen paa et større Antal formindskes. Opholdet i Stiftelsen maatte man søge at gjøre saa hyggeligt, at Patienterne følte sig som i et Hjem, og jeg vilde foreslaa, at kalde en saadan Anstalt et Sygehjem.

Med Hensyn til de Pengemidler, der udfordres, da bør man ikke overvurdere dem; naar en enkelt Mand vilde oprette en slig Anstalt, saa vilde der rigtignok paa eengang udfordres meget store Summer, thi det vilde ikke blot være nødvendigt, at fastsætte en Kapital til at anlægge, men en endnu større til

at holde Stiftelsen igang; anderledes er det derimod, naar et Selskab, en Byes Befolkning, stifter Noget, som den føler, at der er Trang til; den vedvarende Interesse er i saa Fald en Kapital, ved hvilken Stiftelsen vil vedligeholdes.

Er det altsaa nødvendigt, at vi faa en slig Sygestiftelse, og er det ønskeligt, at det bliver et privat Foretagende, saa er det bedst med forenede Kræfter at lægge Haand paa Værket, uden at lade sig afskrække af dets Storhed. Sagen vil, naar den er rigtig og god, nok have Fremgang; thi hvad enten man studerer Nationernes Skjæbne eller betragter det enkelte Menneskes Liv og Tildragelser, bestandigt træder en højere Styrelse klart frem, der, idet den velsigner og udvikler, hvad der er Godt, fører Menneskeslægten fremad til en større aandelig Udvikling. Og ligesom det næsten altid er igjennem Kjærlighed, at det enkelte Menneske føres til en højere Uddannelse, saaledes sker denne Folkenes Udvikling som oftest ogsaa ad den Vej, det er gjennem denne Følelse, at vor Nation i de sidste Aar mægtig har uddannet sig; det er Fædrelandskjærlighed, der har lært den at kæmpe og med Redebonhed at bringe ethvert Offer, det er Kjærlighed, der har ladet den sørge under Krigen saa omhyggeligt for de Saarede og de Efter-

ladte, det er til denne Nationens Kjærlighedsfølelse, dens Deltagelse for Lidende, dens Interesse for, hvad der er Ret og Godt, at jeg gjennem disse Linier har villet anbefale dem, der under tunge ydre Forhold lide af langvarige, uhelbredelige Sygdomme, for at der maatte blive aabnet disse Ulykkelige en Tilflugt i en Sygestiftelse.

Allerede Dagen efter at Artiklerne vare sluttede i Berlingske Tidende, begyndte Bidragene at komme. Det første var fra en unavngiven ung Pige, som skrev, at hun længe havde ligget syg og blev plejet med største Kjærlighed i sit Hjem, og at hun derfor havde følt, hvor taknemmelig hun burde være mod Forsynet for at kunne blive plejet hjemme. Jeg blev dernæst samme Dag anmodet om at komme til en Dame. Det var en meget smuk gammel Dame, afdøde Enkefru Birgitte Melchior, som jeg kun havde talt et Par Gange med. Hun sagde mig, at hun havde læst Artiklerne med megen Interesse, men at Foretagendet var stort, og at det derfor kom an paa, hvorledes der fra først af blev grebet fat paa det. Jeg har nu tænkt, at De strax bør have nogle store Summer at begynde med; jeg vil derfor tegne mig for 1000 Rbd., jeg ved, at naar jeg tegner mig for denne Sum, er

der to Handelshuse, hvoraf det ene vil tegne sig for det Samme, som jeg, det andet for 3 Gange saa meget; de vil saaledes strax faa 5000 Rbd.; dermed bygger man ganske vist intet Sygehjem, men det kan give andre en Maalestok for deres Bidrag og derved komme Dem til Nytte. Jeg ønsker, at De skal anmelde Bidraget i Bladene uden Navn, blot under Mærke «fra en Dame», men jeg skal drage Omsorg for, at de to Mænd, jeg omtalte, skulle faa at vide, at det er fra mig. Hun ringede derpaa paa Tjeneren, lod bringe Vin og sagde: nu ville vi drikke paa, at dette Foretagende ret maa lykkes Dem og blive til Velsignelse. Fru Melchiors Beregning viste sig at være rigtig, thi inden 8 Dage vare de to andre Bidrag paa 1000 og 3000 Rbd. tegnede af de to Mænd, som nu forlængst ere døde, og betød dengang langt mer, end de nu vilde gjøre, hvor Veldædigheden ofte yder langt større Bidrag, dels vistnok som Følge af en forøget Velstand, men dels ogsaa som Følge af en større Veldædighed.

Det gjaldt nu om snarest muligt at danne en Komité, og her kom særlige Forhold mig til Hjælp. En Svoger af mig, daværende Papirhandler, senere Kasserer ved Assistentshuset C. A. Meyer, havde i 1848 stiftet og organiseret Centralkomitéen til Understøttelse af Udkommanderedes Familier, Saarede og

Faldnes Efterladte. Denne Komité havde vist en udmærket Dygtighed til at organisere en Indsamling og vundet Tillid; det var jo derfor et stort Held for en ny Sag at faa Kræfter til den som de, denne Komité havde havt, hvis væsentlige Virksomhed var endt med Krigen. Foruden min Svoger indtraadte saaledes i Indbydelseskomitéen daværende Kontorchef, nuværende Konferentsraad Jetsmark, Etatsraad Stæger og Pastor Bruun. Desuden fik jeg Holm og St. Aubain, der havde hjulpet mig ved Børneplejeforeningen, Dr. Hassing og Grosserer Emanuel Bendix, der begge havde været tagne paa Raad med under Udarbejdelsen, til at indtræde. Desuden Tømmermester Blom, hvis sagkyndige Hjælp ved Bygningsforetagendet var særlig ønskelig, og adskillige andre, der alle nu ere døde.

Det overdroges til St. Aubains og mig at skrive Opfordringen; vi skrev den en Aftenstund sammen, saaledes, at snart den Ene skrev een Sætning, snart den Anden. Da vi vare komne til den sædvanlige Slutning, at selv den mindste Gave vilde være et velkomment Bidrag til Udførelsen, gjorde jeg den Bemærkning, at vi vel nu maatte se at hæve os lidt over almindelige Tiggeravertissementer i Bladene, han skjød da Papiret over til mig, og jeg skrev saa: «hvad Menneskene grundlægge i Kjærlighed, det vil

en højere Magt give Fremgang og Varighed.» Det var, om man saa vil, min Trosbekiendelse, som jeg søgte at faae ind i det første Skridt til Udførelsen af Ideen, og min Tillid blev ikke skuffet. Under en stadig Fremadskriden er Foretagendet blevet et af de smukkeste Mindesmærker, Vældædigheden har rejst hos os.

Opfordringen vakte en ualmindelig stor Interesse, navnlig i Middelstanden; i mange Laug og Foreninger foretoges Indsamlinger, ved hvilke ofte den Enkelte kun gav et Par Mark eller Daler, men hvor saa til Gjengjæld næsten alle deltog; af de mest velhavende tegnedes efter det ovenfor angivne Exempel i det hele større Bidrag, end der sædvanligt plejede at indkomme ved Opfordringer i veldædigt Øjemed. Ved Bedømmelsen af, hvad Sygehjemmet har virket, tror jeg, at man bør tage den Udvikling af Medfølelsen, Opfordringen bevirkede, med i Betragtning; en By har som et Menneske sin særlige Karakter; Centralkomitéen havde vakt Medfølelsen i hele Landet, saa at der allevegne bragtes villige Offre; Sygehjemmet virkede paa samme Maade paa Kjøbenhavn og bidrog derved til den varme Medfølelse for Lidende og Trængende, der er saa stærkt udviklet i Hovedstaden, større end i mange andre Stæder, og som særligt har

udviklet sig i de sidste Aartier og i lang Tid forhindrede den dybeste Fattigdom, Pauperisme, fra at gribe om sig i Kjøbenhavn. Indsamlingen begyndte i November 1852 og var livlig i den 1ste Halvdel af 1853, saa stoppede den pludseligt, noget Nyt optog alle Sind, nemlig Koleraen. Komitèen var naturligvis meget kjed over den Afbrydelse, Sagen led herved, men det viste sig siden, hvor heldig det var, at Interessen for Sygehjemmet var kommet lige forud for Koleratiden og var saa levende dengang. Alle Folk, der ikke havde gjort Testamente, skyndte sig nemlig nu med at gjøre det, og Notarius publicus var fra Morgen til Aften beskjæftiget med at udfærdige dem. Da jeg engang efter Koleratiden mødte den daværende Notarius publicus kom han hen til mig og lykønskede mig: «næst efter Vallø og Vemmetofte,» sagde han, «vil Sygehjemmet blive den rigeste Stiftelse i Landet.» Dette vil nu næppe skee, fordi Frederik den 7des Stiftelse ved Jægerspris er kommen imellem, men det viste sig senere, at Sygehjemmet var blevet betænkt i mange Testamenter fra den Tid.

Da Koleraen var forbi, rejste jeg til Udlandet for at opholde mig der i 5 Fjerdingaar, og naturligvis var min Tanke meget henvendt paa at se, hvad der kunde benyttes i en Anstalt som Sygehjemmet. Men

Udbyttet var ikke stort, selv i Paris var l'hôpital de St. Perine ophævet, og man var ifærd med at bygge en ny mindre kostbar Anstalt. Under min Fraværelse havde man i 1854 afholdt en Festbazar i Ridehuset, der var meget vellykket og indbragte 7500 Rbd. Desuden havde man søgt at erholde en Byggeplads frit og havde faaet Udsigt til at erholde en saadan paa Nørrefælled tæt op til Johanneskirken, netop paa det samme Sted, hvor nu Blegdamshospitalet ligger. Da jeg kom hjem i 1855, var jeg meget misfornøjet med Valget af denne Plads, hvor der ikke var et eneste Træ, der kunde give Skygge, hvor der maatte være koldt og raat om Vinteren, og hvor Tambourdrengegenes Øvelser i at slaa paa Tromme just ikke kunde være meget oplivende. Jeg skrev et Indlæg mod denne Byggeplads og forelagde det for Komitéen, men ikke et eneste Medlem vilde samstemme med mig; alle vare enige i, at kunde man faa en Byggeplads frit, skulde man tage den, selv om den var mindre god, istedetfor at betale for en bedre. Jeg var meget fortvivlet over dette Resultat; Ideen syntes mig herved fra først af forkvaklet, og jeg tænkte alvorligt paa at udtræde af Komitéen og paa egen Haand at se at oprette en lille privat Stiftelse, en Plan, der vilde have skadet Sagen meget. Jeg opgav imid-

lertid Tanken, men følte mig meget trykket af denne Uenighed; hertil kom, at vi i 1856 havde Uheld med en storartet Sangfest, Komitéen arrangerede paa Skydebanen og som varede i tre Dage. I de første Dage af Juni var det dejligt varmt Vejr, men netop samme Eftermiddag, Festen aabnedes, begyndte det at blive koldt og regne. Det var i de følgende Dage en saadan Kulde og Blæst, at Festen, der afholdtes paa den aabne Mark, der hørte til Skydebanen, og hvor der med stor Bekostning var opført Tribuner, fuldstændigt mislykkedes og istedetfor at give Indtægt bragte et betydeligt Tab. Naturligvis bestyrkede dette Komitéen i dens Anskuelse om Nødvendigheden af at foretrække en gratis Byggeplads. Jeg var paa den Tid Reservelæge paa Frederiks Hospital under Prof. Fenger; da han saae, at jeg gik og var forknyt, spurgte han mig om Grunden, og jeg fortalte ham nu om min Uenighed med Komitéen. Han delte min Mening og spurgte, om vi ikke kunde bruge Rolighed ved Rolighedsvejen; han havde netop kjøbt denne Eiendom som Direktør for Veterinærskolen til Opførelse af en ny Veterinærskole, som han imidlertid vilde anlægge nærmere ved gamle Kongevej paa de Marker, der hørte til Ejendommen; hvis vi vilde kjøbe Hovedbygningen med

Haven, skulde vi faa det meget billigt, da han havde megen Interesse for Sagen.

Kort Tid efter fik Komitéen Svar paa sin Ansøgning om Byggeplads paa Nørrefællend. Ansøgningen var imod al Forventning blevet afslaaet; Krigsministeren satte sig imod det, fordi det indskrænkede Pladsen til Øvelserne for Soldaterne. Nu tog naturligvis Komitéen med Glæde mod Prof. Fengers Tilbud. For Bygningerne med tilhørende Have paa 5 Tønder Land betalte vi kun 14000 Rbd., og da Bygningerne gave en større Lejeindtægt end Renten af denne Kapital, fik vi saaledes en smukt beliggende Byggeplads frit og en stor gammel skyggefuld Have i Tilgift.

Foruden dette Held kom nu flere andre. En Dag efter Købet af Rolighed fik jeg Besøg af en mig ubekjendt gammel Dame, der kom for at spørge mig om, hvad det saa blev til med Sygehjemmet; der var nu gaaet flere Aar siden Opfordringen, men vi kom ikke et Skridt videre. Jeg troede, at det var en gammel Dame, der ønskede Optagelse i det og forklarede hende, at vi manglede Penge endog blot til at bygge, da vi i vor Opfordring havde sat noget letsindigt, at Bygningen skulde være til mindst 100 Beboere; det var Prof. Hassing, der absolut havde holdt derpaa, da

det ellers blev noget Kludder, som han plejede at sige, og han havde vistnok Ret i, at Anlægget burde svare til Ideen. Det viste sig imidlertid, at jeg havde taget Fejl af den gamle Dame; «ser De», sagde hun, «jeg har bestemt at efterlade Sygehjemmet en Del Penge, naar jeg dør; men vilde dog gjerne se det førend jeg dør, og nu er jeg 70 Aar gammel. Kan det gaa noget hurtigere med at faa det i Gang, vil jeg nok strax give Komitéen Halvdelen af, hvad jeg har bestemt, at Stiftelsen skal have, naar jeg dør. Kan 12000 Rbd. hjælpe Dem noget.» Det mente jeg nok, det kunde, og den næste Dag indfandt hun sig da hos Etatsraad Jetzmark med Pengene i sin Pose. Det var Frøken Heyliger, og hun fik da ogsaa at se Sygehjemmet træde i Virksomhed, inden hun døde.

Af endnu større Betydning blev et andet Held. Min Ven Bendix havde været den, der havde givet Ideen til Sygehjemsfesten paa Skydebanen og havt megen Ulejlighed med Ordningen; det gjorde ham nu meget ondt, at han havde voldet Sygehjemmet et betydeligt Tab, han prøvede stadigt paa at finde en Maade til at erstatte dette og forelagde tilsidst Komitéen Forslaget til et Industrilotteri. Der havde hidtil kun bestaaet et, der var oprettet af en Grosserer

Sommer og senere gik over til Idiotanstalten. Vi vare saa heldige i 1856 at faa Tilladelse til at oprette et lignende, og Bendix var nu i flere Maaneder ivrig beskjæftiget med at faa det sat i Gang. Det lykkedes og indbragte navnlig i de første Aar betydelige Summer, ofte 30—40000 Kroner om Aaret.

Nu mente Komitéen, at kunne paabegynde Bygningen; Arkitekt Stilling tiltraadte Komitéen og udarbejdede en smuk Plan til Bygningen. Da denne indtog en for stor Del af Havens Bredde, maatte vi købe en Strimmel af den tilstødende Mark, hvilken vi maatte betale temmelig dyrt (over 6000 Kroner). Hverken Arkitekt Stilling, Tømmermester Blom, eller Muurmestrene Kornbech og Deuntzer beregnede sig selv noget Honorar eller Fortjeneste ved Arbejdet, et Tegn paa den smukke Aand, der gik gjennem dette Byggeforetagende.

Medens der saaledes arbejdedes paa Opførelsen af Stiftelsen, udarbejdede Etatsraad Jetzmark Grundbestemmelserne for Sygehjemmet, hvorefter det skulde styres af en Bestyrelse med to ulønnede Direktører, en administrerende og en lægekyndig, der hver fik sit Omraade. Om der end i disse Grundbestemmelser findes enkelte Punkter, som man senere har ønsket at faa forandret, vare de dog, som Helhed et smukt

Arbejde, der klart og bestemt ordnede alle Stiftelsens Forhold, og da Etatsraad Jetzmark overtog Pladsen som administrerende Direktør, gennemførte han den heri fremsatte Plan i henved 20 Aar med meget organisatorisk Talent.

I Sommeren 1858 var Bygningen allerede skredet saavidt frem, at den under det skandinaviske Naturforsker møde kunde forevises for adskillige af Deltagerne i dette. De stockholmske Læger Santesson og Malmsteen vare især meget indtagne af Ideen og mente, at Stockholm fuldt saa meget og endog mere end Kjøbenhavn trængte til en Stiftelse af denne Art og derfor burde have en saadan. Stockholm har ogsaa faaet en saadan. I 1865 paabegyndtes Opførelsen af Stokholms Sygehjem, efter at et Par Aar i Forvejen en Indbydelse hertil var udgaaet fra en Komité, hvori netop de to Mænd, der i 1858 havde besøgt vort Sygehjem, havde en fremragende Plads. Stiftelsen indviedes i Nov. 1867 og har senere i den Grad vundet Sympathi, at den er meget rigere ligesom den har flere Pladser og navnlig langt flere Fripladser end vor. I Grundreglerne for Stiftelsen ere vore Grundbestemmelser fulgte med enkelte Modifikationer, men som oftest ordret.

Det vilde være interessant at følge Overførelsen

af veldædige Institutioner fra et Sted og et Land til et andet, for Exempel Sygehospitalerne, Waisenhusene, Børneasylerne, Diaconisestiftelserne o. fr., og at se, hvorledes Ideerne overføres og omplantes ligesom Planter og modificeres med den Jordbund, hvortil de overflyttes, og udvikle sig mere og mere. Sygehjemmene have utvivlsomt paa Grund af det Bekostelige ved dem deres naturlige Plads i store Byer, men Spørgsmaalet er, om de ikke kunne organiseres saaledes, at de kunne passe ogsaa for mindre Byer.

Ogsaa i sproglig Henseende har Sygehjemmet fundet Efterligning. Jeg var en Del i Forlegenhed med, hvad jeg skulde foreslaa at kalde en saadan Stiftelse; jeg vilde nødtigt kalde den Hospital og heller ikke Forsørgelsesanstalt. Jeg faldt da paa at forbinde Ordet Syge med Hjem og at danne Ordet Sygehjem, som forekom mig at være et godt Udtryk for Tanken. Denne Maade at forbinde Ordet Hjem med et andet Ord er siden den Tid blevet almindelig; vi have nu Børnehjem, Pige hjem, Lærningehjem o. s. v.

I Maj 1859 stod da Bygningen færdig til at tages i Brug. Vi havde til at begynde Foretagendet med kun 3500 Kroner i Kassebeholdning, 1700 Kroner i aarlige Bidrag og 7600 Kroner i rentebærende Formue. Jetzmark vilde, at vi kun skulde

belægge 5 Fripladser og lade de øvrige være betalende; jeg var derimod og vilde, at vi skulde begynde strax med 25 Fripladser, og de øvrige Medlemmer i Komitéen stemte herfor. Dels syntes det mig at være Synd imod en Del uheldredelige Syge, der i flere Aar havde stolet paa at komme ind i Stiftelsen, dels frygtede jeg for, at det vilde gjøre et daarligt Indtryk, naar en stor Del af Bygningen stod tom, man vilde da have dadlet Bestyrelsen for, at den havde bygget for stort o. s. v. Det er mig dog nu utvivlsomt, at vi havde gjort fornuftigere i at følge Jetzmark, især efter at det har vist sig, at det er gaaet godt i Stockholm, hvor de bar dem ad paa den Maade, som han tilraadede.

Sygehjemmet begyndte altsaa med at optage 50 Beboere, hvoraf de 25 som fritliggende, deriblandt 5 paa de af Frk. Heylinger oprettede Pladser, desuden 16 for modereret Betaling og 9 for fuld Betaling. Beboernes Antal er nu successivt blevet forøget, idet Antallet først steg til 60, dernæst til 80 og endelig til henved 100. Bygningen var beregnet til at kunne optage 100 Beboere, men saaledes, at der paa de store Værelser skulde være tre Beboere i hvert; det viste sig imidlertid, at dette var mindre heldigt, og man bestemte da, at der i hvert af de store

Værelser kun skulde være to Beboere. Der blev da kun Plads til 80, og for at kunne naa det bestemte Antal, besluttede man i 1878 at udvide Stiftelsen ved i Bygningens Midterparti at opføre en egen Tilbygning for Økonomien og Administrationen, medens de hertil benyttede Lokaler indrettedes til Værelser for Beboere.

I Følge Grundbestemmelserne skulde den, der skjænkede Stiftelsen en Kapital af 5000 Rbd., være berettiget til at fordre en Friplads oprettet paa sit Navn og have Ret til at belægge denne. Ved Virksomhedens Begyndelse havdes kun 5 Fripladser. Tallet af disse saaledes funderede Fripladser er stadig steget, navnlig har afdøde Etatsraad Stoltenberg oprettet 7. Stiftelsen har nu i alt 25 funderede Fripladser. Naturligvis dækkede Renten af 10000 Kr. ikke Udgiften ved en Beboers Ophold i Stiftelsen, men Fripladserne bidroge saa meget til at give Stiftelsen Karakter, at man vilde søge at fremme Oprettelsen af saadanne Fripladser, selv om Stiftelsen maatte yde et betydeligt Tilskud til hver enkelt. Man har dog senere troet at burde gjøre Forandring i Bestemmelserne om Oprettelsen af Fripladser.

Antallet af Pladser for modereret Betaling holdt sig en Del Aar uforandret til c. 20, men i de sidste

5 Aar, er Antallet tiltaget betydelig, saa at det i 1890 er naaet op til at være 40, man har nemlig erkjendt, at Sygehjemmet netop kan være af stor Nytte for dem, der kun have 400—500 Kr. aarligt at leve af. Blive Personer med en saadan Indtægt syge eller svagelige, saa at de trænge til Pleje, er deres Stilling næsten ugunstigere end deres, der intet eje, idet disse kunne ty til Fattigvæsenet, medens de, der have en saadan Indtægt, ikke faa Hjælp af dette.

Selv for de fuldtbetalende er Stiftelsen ofte et stort Gode, naar man véd, hvor kostbart det er at skulle have Pleje Dag og Nat. Den fulde Betaling — 840 Kr. om Aaret — dækker heller ikke fuldstændigt Udgiften, thi Forplejningen uden Bolig koster omtrent 800 Kr. for hver Beboer, og der bliver da kun 40 Kr. om Aaret for Bolig, for hvilket den ikke andet Steds kan have. Bestyrelsen har derfor ogsaa oftere tænkt paa at forhøje Betalingen for de fuldt betalende, men dog foreløbig udsat dette.

Blandt Udgifterne er den til Husholdningen naturligvis den største. I Begyndelsen var Bispisningen given i Entreprise til en Økonom, senere er den besørget af Stiftelsen selv, Udgiften har omtrent været den samme, vxlende efter Aarstid og Torvepriser mellem 1 Kr. 3 Øre og 1 Kr. 13 Øre for den daglige Be-

spisning af Beboere og Personalet, gjennemsnitlig 1 Kr. 8 Øre. Kosten har altid haft et godt Lov paa sig, fordi det nøje paasés, at hvad der bruges til Økonomien er af god Kvalitét.

En anden stor Udgift er Sygeplejen; ligesom denne er bleven forbedret i vore Hospitaler, saaledes er den ogsaa blevet det i Stiftelsen. Udgiften hertil er c. 15000 Kr. aarlig, det er denne Sum, der gjør, at Sygehjemmet er kostbarere end de almindelige Pensionater og nærmer dets Udgifter til Udgifterne i et Hospital; men det er ogsaa det, der giver Stiftelsen dens ejendommelige Karakter.

Udgifterne ere i de senere Aar blevne forhøjede ved, at der er bleven saa mange Eneværelser; i den oprindelige Plan for Belæggelsen af Stiftelsen var der kun 15 Eneværelser, medens Tallet successivt er steget til nu at være 52 og endvidere agtes udvidet med 6. Grunden til, at der fra Begyndelsen var saa faa Eneværelser, var den, at jeg nogle Aar før Oprettelsen af Sygehjemmet var kommen meget som Læge i en Stiftelse, hvor hver Beboer har sit eget Værelse, og jeg havde set, hvorledes hver her isolerede sig; jeg holdt derfor ved Udarbejdelse af Planen meget paa Fællesværelser i den Tanke, at det vilde bidrage til at knytte Beboerne mere sammen. Tiden havde

imidlertid medført større og større Begjær efter Eneværelse, og Bestyrelsen har derfor føjet sig efter Ønsket og stadig udvidet Eneværelsernes Antal, men alligevel ere i mange Tilfælde Dobbeltværelser mere hensigtsmæssige for Gigtsvage, der vanskeligt kunne røre sig, og for Lamme, der gaar med Besvær, er det et stort Gode at dele Værelse med et mere rørigt Menneske, og i det hele bidrage Fællesværelserne til, at Beboerne føle, at naar der gjøres meget for at hjælpe dem, de ogsaa have den Pligt at hjælpe andre, og det er denne Aand, som man maa stræbe at bevare i Sygehjemmet, for at der kan herske den rette Tone.

Hvad Indtægterne angaar, overstege de i den første Tid Udgifterne, fordi Lotteriet gav et betydeligt Overskud, og det blev muligt at opspare Kapitaler af Driftsoverskudet, men ved en tiltagende Konkurrence med flere nye Lotterier svandt Lotteriindtægten i Halvfjerdserne og Firserne stedse mere ind, saa at der ofte slet ikke blev nogen Indtægt, og da Renterne af Formuen og Beboernes Betaling ikke dækkede Udgifterne, maatte man tage af den opsamlede Kapital. Der var dog herfor Dækning i den ubehæftede Ejendom, og Stiftelsen ejede desuden et betydeligt Aktiv, som slet ikke var bogført som saadant, i den store

Have, af hvilken 3 Tdr. Land godt kunde afgives til Byggegrunde uden synderlig Ulempe for Stiftelsen. Dette har man imidlertid ikke gjort og tilsigter heller ikke at gjøre det i en nær Fremtid, fordi disse Grunde under en tiltagende Udvidelse af Byen kunne faa en meget stor Værdi, og fordi Afgangen i Formuen Aar for Aar har været ringere end dens Tiltagen. Alligevel har den finansielle Ledelse i de senere Aar krævet megen Omsigt, som ogsaa er bleven den til Del. Efter at Konferentsraad Jetzmark paa Grund af fremrykket Alder var frattraadt i 1879, har Stiftelsens økonomiske Ledelse været overtaget af Departementchef Schmidt. Da Stiftelsen aabnedes i 1859, var den rentebærende Kapitalformue 7,600 Kr., 1861 var den allerede stegen til 87,214 Kr., 1866 til 230,492 Kr., 1871 til 348,278 Kr., 1876 til 436,893 Kr., 1881 til 613,628 Kr., 1886 til 795,073 Kr., og i 1890 til 1,018,294 Kr. Det maa dog bemærkes, at af denne Sum 334,803 Kr. for Tiden ikke ere rentebærende for Stiftelsen, idet der heraf betales Livrenter, saa at Renten først successivt tilfalder Stiftelsen. Om end denne Kapital saaledes ikke i Øjeblikket kommer Stiftelsen til gode, yder den dog Sikkerhed for Fremtiden. Naar Bestyrelsen, uagtet en saa betydelig Fremgang i Formue, ikke foretager nogen

Udvidelse, er Grunden hertil den, at den bliver forsigtigere, jo større Tillid, der vises den, idet Ansvarret derved bliver større, og denne Forsigtighed vil jo komme Fremtiden til gode.

Da Planen for Stiftelsen drøftedes, var man i Tvivl om Stiftelsen i Henhold til sit Navn blot skulde være for syge eller ogsaa skulde optage Beboere, der kun vare gamle; man vedtog det sidste, og der har derfor altid i Stiftelsen været en Del Beboere, der ikke kunde betegnes som syge men kun som alderdomssvage, der som saadanne ofte trænge til mere Pleje, end de kunne faa i Hjemmet. Mange af disse Gamle have været inderlig taknemmelige for den Ro og Frihed for Næringsorger, der her bødes dem, og de have gjort Hjemmet hyggeligere, end hvis det blot beboedes af uhelbredelige, men det er dog væsentligst for disse, at Stiftelsen er et saa stort Gode. Ligeoverfor haarde legemlige Lidelser har Sygehjemmet den smukke Opgave at yde den Lindring, som Lægekunsten i Forening med en omhyggelig Pleje kan bringe.

IV.

Under Koleraen i 1853.

Da Koleraen begyndte at vise sig her i Kjøbenhavn i Juni 1853, kom den aldeles uventet. Man havde vænnet sig til den Forestilling, at der var noget ved Kjøbenhavns Beliggenhed, som gjorde Byen umodtagelig for denne Sygdom, og der var ganske vist nogen Grund til at antage dette. Paa Koleraens første Vandring fra 1831—1837, havde den omgivet os paa alle Sider, idet den havde hersket baade i Nordtyskland, Sverig og Norge. Da den efter 11 Aar begyndte sin anden Vandring og ligeledes kom baade til Nordtyskland, Sverig og Norge, kom den til Bandholm, hvor Panum med stor Energi gennemførte en streng Afspærring, men heller ikke den Gang kom den til Kjøbenhavn. Englænderne, der vare meget imod Karatænen, fordi den skadede deres Handel, havde søgt ved udførlige Skrifter at bevise, at Sygdommen ikke forplantedes ved Smitte, og da man under de

mere udviklede Samkvemsforbindelser maatte erkjende, at Karantæne med Lethed kunde omgaaes, havde man i 1852 ophævet den hos os. Det maa imidlertid erkjendes, at det ikke blev oplyst, at Koleraen var bleven indført i Kjøbenhavn ved noget Tilfælde af Sygdommen, der kunde have været undgaaet ved Karantæne. Saasnart Epidemien begyndte at faa nogen større Udstrækning, blev det klart for Lægestanden, at den maatte optage Kampen med en alvorlig Fjende, uden at man i mindste Maade var rustet til en saadan Kamp. Jeg tror imidlertid, at man maa sige, at den kjøbenhavnske Lægestand gik frejdig i Ilden, især da de mest ansete Læger havde overtaget Ledelsen. Dr. Emil Hornemann kan vistnok siges at have været den Mand, der førte Overledelsen; han havde i flere Aar beskjæftiget sig meget med Hygiejne og virket en Del for at fremme den offentlige Sundhedspleje. I Forbindelse med Buntzen, Dahlerup, Fenger, Levy og Trier, der tilsammen dannede «Lægeforeningen mod Koleras Udbredelse», foranstaltedes en daglig Visitation af alle Huse i Byen efter et Reglement, affattet af Lægeforeningen, i Følge hvilket der ogsaa kunde tilstaaes syge og trængende Bispising.

En Dag i Begyndelsen af Juli lod Dahlerup mig kalde, da han var bleven syg og sengeliggende, og

han anmodede mig om indtil videre at indtage hans Plads i Lægeforeningen. Jeg blev en Del forundret over dette Forslag, dels kjendte jeg kun meget lidt til Dahlerup og havde aldrig staaet i nærmere Forhold til ham, dels hørte jeg til de yngre Læger og var som saadan ikke en af de mest fremragende i Standen. Imidlertid kunde der jo ikke være Tale om at vægre sig ved at modtage Opfordringen, og jeg mødte da hver Dag sammen med de øvrige Medlemmer i Højskolens Lokale, det saakaldte «Gjethus,» ved Siden af det kgl. Theater. Her aflagde jeg da hver Dag Beretning fra Kolerabureauerne i den østlige Del af Byen, men deltog kun lidet i Forhandlingerne om de Foranstaltninger, der skulde træffes, da jeg syntes, at dette maatte overlades til de ældre og mere erfarne Medlemmer. Men den 16 Juli var i de forløbne 24 Timer 212 døde, deriblandt de ansete Læger Konferentsraad Withusen og Etatsraad Thal. En panisk Skræk havde grebet Befolkningen, og det maatte befrygtes, at Paniken vilde stige, hvis Sygdommen vedblev at tiltage; under disse Omstændigheder vare vi alle meget alvorlige, da vi mødtes paa «Gjethuset». Uden at ledes af nogen forud overvejet Plan satte jeg mig hen og gjorde Udkast til en Bekjendtgjørelse fra Lægeforeningen, hvori den lovede at ville tage sig af

alle Børn, der mistede deres Forældre af Kolera. Jeg motiverede dette Forslag med, at vi burde gjøre noget, for at forringe den paniske Skræk, hvoraf Forældre, navnlig af Arbejderklassen, vare grebne. At det vilde koste en Del var utvivlsomt, men Centralkomitéen havde organiseret en Indsamling, hvortil der indkom betydelige Summer, der hidtil navnlig vare anvendte til Bispising af den fattige Del af Befolkningen, og stillet de indkomne Summer til Raadighed for Lægeforeningen. Uagtet denne Foranstaltning ikke kunde siges at have noget at gjøre med Foranstaltninger mod Sygdommens Udbredelse, gik Foreningens øvrige Medlemmer beredvilligt ind paa Forslaget, vistnok fordi man følte Trang til, at der i Øjeblikket blev gjort noget, og det overdroges mig at foranstalte det nødvendige. Jeg fik strax Bekjendtgørelserne opslaaede paa Gadehjørnerne. Igjennem min Svoger Papirhandler Meyer ordnedes Sagen med Centralkomitéen, der udvalgte en særlig Komité hertil med Komandør Paludan som Formand og Kaptejn Glud som Sekretær. Da det var nødvendigt at have en Damekomité, henvendte man sig til Bestyrelsen af det af Fru Good oprettede «Fireskillingselskab», som var stiftet til Understøttelse af fattige Familier. Dette Selskab paatog sig Anbringelsen

af Børnene. Kaptejn nuværende Overretssagfører Glud var ogsaa Sekretær for Dameforeningen og saaledes den egentlige styrende. Han afgav i Berlingske Tidende en interessant Fremstilling af Virksomheden; der anmeldtes 418 Børn, af disse vare dog kun egentlig 363 forældreløse, i det Resten kun havde mistet den ene af Forældrene, medens den anden ved Bortrejse, Sygdom eller anden Aarsag var ude af Stand til midlertidig at forsørge Børnene. Af de Børn, som havde en af Forældrene levende, bleve de 54 dels optagne af Slægtninge, dels af den efterlevende af Forældrene, efter at denne var blevet i Stand til atter at sørge for Børnene. Der blev saaledes 363 ukonfirmerede Børn tilbage; af disse bleve 149 antagne af kjærlige Plejeførelde som egne Børn. Blandt disse Børn vare 90 Piger og 59 Drengene, idet det i det hele viste sig langt lettere at anbringe Pigerne end Drengene, og navnlig kunde Begjæringerne om Smaapiger fra 3—5 Aar ikke fyldestgjøres. Af de øvrige 224 Børn overgaves 17 til Fattigvæsenet af forskjellige Grunde, nogle faa paa Grund af slet Opførsel. Der blev saaledes over 200 tilbage, som skulde anbringes. Da dette ofte maatte ske meget hurtigt, kunde Valget undertiden ikke nøjere undersøges, man maatte anbringe Børnene hos Naboer,

Slægtninge eller Bekjendte, men da Koleraen ophørte, foretog Damekomitéen en omhyggelig Undersøgelse af hvert enkelt Plejested. De fandt 39 Børn anbragte hos saa paalidelige Paarørende, at Bestyrelsen kunde enes med disse om at fastsætte en Sum, der successivt skulde udbetales Plejeforældrene. Der forelagdes nu alle de øvrige Plejeforældre en Forespørgsel, om de vilde modtage den Forsørgelse, Komitéen kunde tilbyde eller ikke. I første Tilfælde maatte de udtrykkelig samtykke i, at Komiteen frit disponerede over Barnets Anbringelse, i sidste Fald blev det dem betydet, at Understøttelsen fra Komitéen maatte ophøre, idet man mente ikke at kunne betale for Børn, over hvis Opdragelse man ikke kunde raade. Denne Fremgangsmaade anvendtes dog kun, hvor man havde Tillid til Plejeforældrenes Karakter, hvor dette ikke var Tilfældet, søgte man ved Politiets Hjælp at faa Barnet fjernet. 32 Familier nægtede at underskrive Erklæringen, og da de 31 af disse et halvt Aar derefter igjen paa en paany dem forelagt Forespørgsel havde nægtet at stille de optagne Børn under Foreningens Tilsyn, fratoges Understøttelsen dem, da Foreningen ikke ad retslig Vej kunde tvinge dem til at afgive Børnene. Efter at en Del Børn saaledes paa forskjellig Maade vare

udgaaede af Forsørgelsen, og et ikke ringe Antal allerede konfirmeredes i det første Aar, var der i Juni 1854 kun 73 Børn tilbage. Da disse vare i meget forskjellig Alder, og der for hvert maatte regnes en Forsørgelse til det 15de Aar, paatog Bestyrelsen sig herved en Forpligtelse paa c. 500 Forsørgelsesaar, den aarlige Udgift var i Reglen 4 Rdl. om Maaneden eller c. 100 Kr. om Aaret. Mangfoldige Børn bragtes saaledes fra slette Forhold ind i gode, hvor de fik en omhyggelig Opdragelse. Centralkomitéen havde stillet en Sum af 30000 Rdl. til Børnekomitéens Raadighed, saaledes at den ledigblevne Kapital successiv kom til at tilhøre Lægeforeningens Boliger paa Østerfælled, hvilke som bekjendt var det smukkeste Resultat af Lægeforeningens Virksomhed. Jeg har givet denne lille Fremstilling af Kolerabørnenes Anbringelse, fordi det forekommer mig, at man her, som ved Sygehjemmet, ser en Idé realiseret paa den Maade, at en føler sig kaldet til at bære den frem og bliver stillet under de gunstigste Forhold til at gøre det, medens saa andre træde til og færdiggjøre Arbejdet. Dahlerups Sygdom bragte mig ind i Lægeforeningen, og uden at være Medlem af den er det tvivlsomt, om det havde været muligt for mig at realisere denne Idé. Et Par Dage efter

meldte Dahlerup sig rask, men jeg havde da gjort, hvad jeg skulde gjøre. Bekjendtgjørelsen, om at Lægeforeningen overtog Forsorgen for de forældreløse Børn, blev dog ikke det eneste udadgaaende Skridt, jeg foretog under Epidemien.

I den anden Uge af Juli begyndte Epidemien at rase i Lemmestiftelsen, hvor omtrent Halvdelen af Lemmerne døde af Sygdommen. Da den derefter blev meget heftig i den yderste Ende af Amaliegade og Toldbodvejen, og Patienterne i Frederiks Hospital og Fødselsstiftelsen ogsaa angrebes, betragtedes Almindelig Hospital for at være et Brændpunkt, hvorfra Sygdommen udbredte sig. Da Direktionen for Fattigvæsenet i en ganske vist utilbørlig Grad havde overfyldt Lemmeafdelingen for at skaffe Plads paa Sygestuerne, havde dette vakt en almindelig Uvilje mod Direktionen. Dette bragte mig, der den Gang ikke længere var i Fattigvæsenets Tjeneste, til at affatte en Skrivelse til Indenrigsministeriet, hvori jeg anmodede dette om at nedsætte en Kommission til Omorganisation af Almindelig Hospital eventuelt til at gjøre Forslag til Opførelsen af en ny Lemmestiftelse. Denne Skrivelse bragte jeg til Direktøren for Indenrigsministeriet, Etatsraad Simony, hvem jeg iøvrigt aldeles ikke kjendte. Da han havde gennemlæst den, sagde han,

at han ganske billigede Tanken og var villig til at nedsætte en saadan Kommission, men det vilde være misligt for Regeringen, da Styrelsen af Fattigvæsenet var et kommunalt Anliggende, at foretage et saadant Skridt paa en privat Mands Opfordring, dette vilde tage sig ud, som om Regeringen misbilligede Fattigvæsenets Styrelse og være en Indblanding af Regeringen i en Sag, der ikke hørte under Staten men under Kommunen. Ministeriet havde for nogen Tid siden sendt Sundhedskollegiet et Forslag af Direktionen for Fattigvæsenet om at erholde Bemyndigelse til at anvende 18000 Rbd. til Ombygninger i Almindelig Hospital. Direktionen ønskede derfor, at jeg skulde gaa til Dekanus, Etatsraad Hansen, og forhøre, om ikke Sundhedskollegiet kunde være villigt til at besvare Indenrigsministeriets Forespørgsel om Direktionens Plan til Ombygningen af Almindelig Hospital med, at Sundhedskollegiet ansaa det for ønskeligt, at Sagen prøvedes af en Kommission. Hansen var meget imødekommende og efter at have forhørt sig om Sundhedskollegiet var villigt til at svare paa denne Maade, overbragte jeg Direktøren Svaret. Direktøren sagde mig nu, at han betragtede det som en selvfølgelig Sag, at jeg skulde være Medlem af Kommissionen, men dette vægrede jeg mig bestemt ved, dels fordi jeg ikke

vilde, at det skulde se ud, som om jeg af nogensomhelst egennyttig Hensigt havde sat denne Sag i Gang, dels fordi jeg om kort Tid vilde foretage en Udenlandsrejse, der vilde medtage omtrent 1½ Aar. Derimod tilraadede jeg ham i mit Sted at sætte Dr. Hassing, der var dygtigere end jeg, ind i Kommissionen, og desuden vilde jeg tilraade at sætte Holm ind, med hvem jeg havde talt om Sagen. Kommissionen blev da ogsaa nedsat, idet foruden Simony, Hassing, Holm og Hansen, Konferentsraad David og Borgerrepræsentant Maag bleve Medlemmer af den. Da jeg før min Afrejse besøgte Fenger, fortalte jeg ham Sagens Udvikling, han billigede den ganske, men dadlede mig, fordi jeg ikke var indtraadt i Kommissionen. Har man haft en god Tanke, sagde han, skal man selv udføre den og ikke overlade den til andre, man ved da ikke, hvad den bliver til.

Det viste sig, at han havde Ret; jeg havde villet have en ny Lemmestiftelse, i Steden derfor vilde Hassing, at Lemmestiftelsen skulde forblive, men et nyt Hospital opføres i Steden for Sygeafdelingen i Almindelig Hospital. Alle de andre Medlemmer vare for min Plan om at udflytte Lemmeafdelingen og gjøre Almindelig Hospital udelukkende til Sygehospital, men ved mesterligt skrevne Indlæg lykkedes

det Hassing lidt efter lidt at faa de andre Medlemmer af Kommissionen til at tiltræde hans Anskuelser. Hvad Hassing særlig lagde Vægt paa var, at hvis Sygehuset blev i Almindelig Hospital, vilde dette vedblive at være under Fattigvæsenet, hvis Styrelse var mere økonomisk end ønskelig, han vilde derfor have et nyt kommunalt Hospital, der ikke stod under Fattigvæsenet. Han satte saaledes sin Plan igjennem, og der er ingen Tvivl om, at hans var bedre end min. Et ombygget Almindelig Hospital vilde ikke have kunnet tilfredsstille Tidens Krav til et godt Hospital, medens det kunde blive en god Lemmestiftelse, saaledes som det i det væsentlige er blevet i de senere Aar.

Min Skrivelse til Indenrigsministeriet kom saaledes til at faa en ikke ringe Betydning som Udgangspunkt for Oprettelsen af Kommunehospitalet.

V.

**Bestræbelser for at fremme Syge-
kassesagen i Almindelighed.**

I Sommeren 1854 opholdt jeg mig i nogen Tid i Paris. Jeg plejede at tilbringe Søndag Eftermiddag og Aften sammen med en Slægting, men en Søndag maatte jeg tilbringe den ene; Bibliothekerne vare lukkede; det var for varmt til at gaa i Theater, og jeg valgte derfor at spasere i Gaderne. Den brogede Vrimmel, Befolkningens Livlighed, Synet af de mange Sager, der findes udstillede allevegne, gjør det interessant at drive om i Paris Gader, uden bestemt Plan eller Formaal. Blandt de Ting man paa en saadan Vandring naturligt kommer til at fæste Opmærksomheden paa, er Opslagene paa Gadehjørnerne. Et saadant, der tiltrak sig min Nysgjerrighed, var en stor Bekjendtgjørelse om, at det 7de Distrikts gjensidige Hjælpeforening skulde holde Møde paa Raadhuset nogle Dage efter. «Jeg gad dog vide, sagde jeg til mig selv, hvad

en gjensidig Hjælpeforening er for noget.» Da jeg saa en Pariser komme gaaende, der øjensynligt ikke havde mere at bestille end jeg, bad jeg ham sige mig, hvad en gjensidig Hjælpeforening var. «Det er nogle fortrinlige Indretninger», svarede han; «man betaler ugentlig et lille Kontingent, og saa komme Medlemmerne og besøge En, naar man er syg, og bringe En Penge.» «Er det ikke andet», sagde jeg; Sygekasser, hvor man faaer Sygepenge, naar man er syg, imod at betale Kontingent, har vi ogsaa hjemme i det Land, jeg er fra.» Ja, sagde Pariseren, det kan gjerne være, men sikkert ikke saa godt organiserede som hos os; de ere ganske udmærkede; de faae ogsaa Understøttelse af Staten, og som De ser, stiller Byraadet Sale paa Raadhuset til Benyttelse ved Møderne.» Det synes mig nu ret forunderligt, at en tilsyneladende tilfældig saa ubetydelig Hændelse skulde blive Udgangspunktet for en Virksomhed, der navnlig efter Oprettelsen af den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere blev til Gavn for mangfoldige Mennesker. Jeg tvivler ikke om, at jeg dengang har tænkt som nu, at det er ejendommeligt for alle store Nationer at mene, at andre Lande umuligt kunne have ligesaagode Indretninger som de. Jeg kom imidlertid senere til at se, at Manden

havde Ret, der var en Forskjel mellem vore Sygekasser, der saagodt som alle vare tvungne Laugskasser og de franske, som vare frie Selvhjælpsinstitutioner.

Tre Aar derefter beskjæftigede jeg mig i nogen Tid med at udarbejde et Skrift om Fattigdommen og dens Bekjæmpelse. Jeg kom derunder ogsaa til at omhandle Sygdom som Aarsag til Fattigdom, og Sygekasser som et Middel til at forebygge Forarmelse. Da der aldrig var offentliggjort noget herhjemme om Sygekasserne, kom jeg til at tænke paa Opslaget paa Gadehjørnet i Paris og Franskmandens Udtalelse om de franske Kassers Fortrinlighed. En yngre dansk Læge, som jeg var kjendt med, daværende Kandidat nuværende Prof. Steenberg, opholdt sig i Paris paa den Tid; jeg skrev derfor til ham, og bad ham forskaffe mig Oplysninger om Ordningen af de franske Sygekasser, idet jeg anviste en Mand, jeg antog, vilde kunne opgive, hvor de bedst kunde erholdes. Det er ingenlunde morsomt at besørge slige Kommissioner i en saa stor By som Paris; den Mand, jeg havde henvist til, vidste ingen Besked og henviste til en anden og saa videre; S. opgav imidlertid ikke Sagen og traf endelig den rette Mand, Underdirektøren i Indenrigsministeriet Hr. Alexis Chevalier. Da

han forebragte sin Begjæring om at faa Oplysninger om Organisationen af de franske Sygekasser, svarede Ch., at hvis han skulde give saadanne, vilde der dertil behøves flere Dage fra Morgen til Aften, men Regjeringen udgav hvert Aar en Beretning om alle Sygekassers Virksomhed, og af disse leverede han ham en saa stor Pakke, at S. maatte tage en Vogn, for at kjøre til sin Bolig med dem. Jeg fik nu disse tilsendte, og de vare meget interessante. De viste, hvad der ikke var kjendt hos os, at ikke blot Dodeligheden i en Befolkning men ogsaa Sygeligheden følger visse Love, saa at man, naar man har store Tal at regne med, forud med temmelig Nøjagtighed kan forudsige, hvor mange, der ville blive syge; Beretningerne viste desuden, at Sygeligheden tiltager i den fremrykkede Alder. Jeg gjorde nu et Uddrag af disse Beretninger til Brug ved mit Arbejde over Fattigdommen, men nogen Tid efter kom jeg til den Erkjendelse, at jeg ikke magtede Opgaven; jeg tilintetgjorde mit Arbejde men gjemte Uddraget af de franske Beretninger.

Fire Aar derefter havde jeg engang skrevet to smaa Afhandlinger; den ene var om Haandgjernings-skoler for Børn, der vare overladte til dem selv og løb om i Gaderne; den anden var Oprettelsen af et dansk Akademi i Rom for Kunstnere. En Dag læste

jeg disse for Professor Panum, der var ansat i Kiel, og som var kommen hertil i Besøg; fra Ungdommen af havde vi været vante til at læse for hinanden, hvad vi skrev. Da jeg var tilende med Læsningen, udtalte han en bestemt Misbilligelse af disse smaa Arbejder; jeg forstod mig hverken paa Skolevæsen eller Kunst og burde ikke blande mig i Sager, jeg ikke forstod; om Sygdomme og Sygeinstitutioner kunde jeg skrive, saameget jeg lystede, men vilde jeg slaa ind paa at udtale mig om, hvad der ikke vedkom mig, truede han med at opsige mig Venskab.

Jeg paastod, at det var philistrøst saaledes at skulle stænges inde indenfor Fagdannelsen, men han fastholdt sin Anskuelse, uden at det var mig muligt at faa ham til at forandre den. Dette ærgrede mig især for den lille Afhandlings Skyld om Haandgjerningsskolerne, hvorved jeg troede, at kunne udrette noget Godt. Jeg besluttede dog at udgive den, men som en Del af et større Arbejde som jeg betittele «Om Fattigdommens Tiltagen i Kjøbenhavn og om Sygekasser, som et af Midlerne til at standse denne». Jeg fremtog nu mit Udtog af Beretningerne om de franske Sygekasser. Jeg satte den lille Afhandling om Arbejdsskoler, delt i to Dele som Begyndelse og Slutning af Afhandlingen, og imellem

disse en Afhandling om Sygekasserne, støttet paa Uddraget af de franske Beretninger. Jeg offentliggjorde Arbejdet i Berlingske Tidende delt i 5 Artikler og senere som en lille Bog. Jeg sendte Panum denne, idet jeg bemærkede, at den nu maatte kunne passere, da den omhandlede en Sygeinstitution.

I denne Afhandling havde jeg først vist, at Fattigdommen var i en betydelig Stigen, hvilket jeg belyste ved Antallet af de faste og intermistiske Lømmere under Fattigvæsenet, dernæst ved at Antallet af Børnene i Fri- og Fattigskolerne i 7 Aar var tiltaget med 1600, medens de skolebesøgende Børns Antal i det Hele for de samme Aar kun var steget med 2400, og Børneantallet i Betalingsskolerne endog var aftaget. Jeg viste, at mange af Børnene i Friskolerne vare slet stillede, idet de kun gik 3 à 4 Timer i Skolen, at det navnlig var Drengene, der vare ilde farnede, naar de ikke havde Smaakonditioner eller arbejdede paa Fabrikker, at de, især naar Familien kun havde et Værelse, sendtes hele Dagen ned i Gaarden eller paa Gaden til at lege og drive den største Del af Dagen og undertiden brugte den megen ledige Tid til at tigge og stjæle. Jeg gjorde opmærk-

som paa, at Forholdene i Fattigvæsenets Skoler vare endel bedre end i Friskolerne; i disse gik Børnene nemlig 9 Timer i Skole, af hvilke en Del anvendtes til Arbejde og Haandgjerning; jeg oplyste, at der i Vridsløse Fængsel kun fandtes to Fanger, der havde gaaet i Fattigvæsenets Skoler, medens man skulde have ventet, at da Fattigskolerne vare bestemte til at optage de uheldigst stillede Forældres Børn, mange Fanger vare derfra. Jeg uddrog den Slutning, at det beroede paa, at Drengene i Fattigskolerne ikke i den Grad som i Friskolerne vare vænnede til Lediggang, noget, som jeg mente, førte til Fattigdom og ofte til Forbrydelse, medens Flid dannede et Værn mod Fattigdommen. Naar Staten anvendte saa store Summer paa Fængslerne, hvor Fangerne ikke blot skulde straffes, men ogsaa forbedres, mente jeg, at den ogsaa burde tage sig af Bestræbelser for at forebygge Udviklingen af den Retning i Karakteren, der under mødende Forhold gjør et Menneske til Forbryder, en Retning som Lediggang, Skulken fra Skolen og Driven om paa Gaderne ofte lægge den første Spire til. Man skulde derfor med Understøttelse af Staten søge at faa oprettet Arbejds- eller Haandgjerningsskoler, hvor Drengene fra Friskolerne, der ikke beskæftigedes

hjemme eller andetsteds, kunde undervises i forskellig Haandgjerning.

Dette var Indholdet og Gangen i min lille Afhandling; da den nu tillige skulde indeholde Noget om Sygekasser, maatte jeg sætte Forsynlighed hos Arbejderne ved Siden af Flid som Værn mod Fattigdommen og Sygekasserne som en vigtig Form af Forsynlighed. Ved dette Indskud, der ovenikjøbet blev større end selve Afhandlingen om Skolerne, tabte Afhandlingen naturligvis endel. Alligevel vakte den den daværende Undervisningsminister Monrads Opmærksomhed; uden nogen Paavirkning fra min Side tilsendte han Skoledirektionen en Skrivelse, hvori han opfordrede den til at tage mit Forslag under Overvejelse. Skoledirektionens Skrivelse (offentliggjort i Beretning om det københavnske Skolevæsen i 1861) lød omtrent som Panums Udtalelser, at det var en Sag, jeg ikke forstod mig paa; Skolernes Lokaler maatte benyttes om Formiddagen til Børn af det ene Kjøen og om Eftermiddagen til Børn af det andet. Da jeg fulgte min egen Tanke og udgav Afhandlingen, tog jeg for saavidt Hensyn til Panums Raad, at jeg besluttede udelukkende at holde mig til Offentliggjørelsen og derefter at lade Sagen gaa sin egen Gang. Der er da ogsaa senere ad privat Vej oprettet Arbejds-

stuer for Børn, der gaa i Friskolen i de fattigste Kvarterer, i St. Stefanssogn og paa Christianshavn, ligesom Kommunen har oprettet et Internat paa Vesterfælled for Drengene, der skulke o. s. v. I 1890 har Overlærer Møller i Rudkjøbing, uden at kjende mit Arbejde af 1861, paany fremsat samme Tanke, støttet paa et langt større statistisk Materiale. Fornuftigvis burde jeg dengang have imødegaaet Skoledirektionens Skrivelse, der var offentliggjort. Direktionens Skrivelse til Ministeriet var efter min Mening ikke rigtig. Det korrekte Svar vilde have været, at naar Ministeriet ansaa mit Forslag for rigtigt, burde det igjennem Rigsdagen skaffe Pengene til at leje Lokalerne og betale Undervisningen, og det er et Spørgsmaal om dette ikke kunde være blevet sat igjennem. Mærkeligt var det, at den tilsyneladende saa ligegyldige Omstændighed, at en Ven ikke syntes om en lille Afhandling om Skolerne, foranledigede mig tildels for at drive Spøg med ham, til at fremtage nogle Optegnelser om de franske Sygekasser, som jeg i 4 Aar havde haft liggende i min Pult og udgive dem sammen med Arbejdet om Skolerne, lige i det Øjeblik, hvor de kunde faa og fik en stor Betydning for Sygekasserne, der ere saa vigtige for den arbejdende Klasse. Vare de blevne liggende et Par Maaneder længere i min

Pult, vilde de langt fra have kunnet gjøre den Gavn, de nu gjorde. De fremkom nemlig i Begyndelsen af November 1861; den 1ste Januar 1862 skulde Laugene ophøre, derved hævedes de hidtil bestaaende Sygekasser for Svendene, de saakaldte Lader, som enhver Svend var tvungen til at bidrage til; istedet herfor skulde nu træde frivillige Svendeforeninger. Regjeringen havde i 1860 opfordret Laugene til at udarbejde og indsende Vedtægter for disse frivillige Svendeforeninger, men uden at give Laugene nogensomhelst Vejledning; de fleste indsendte de gamle Vedtægter, der vare fra en længst forsvunden Tid; i min Afhandling gjorde jeg nu ved at sammenholde Erfaringerne fra de franske Kasser opmærksom paa, at disse Vedtægter maatte føre til, at alle disse Kasser til stor Skade baade for Interessenterne og Kommunen maatte gaa til Grunde, blandt andet fordi der ikke var taget Hensyn til den med Alderen stigende Sygelighed, og fordi de forpligtede Kasserne til et helt Aar ad Gangen at betale for syge Medlemmer fuld Betaling til Hospitalerne, hvilket var mere end de kunde. Havde Undervisningsministeren taget sig af den 5te Artikel om Skolebørnene, tog Indenrigsministeren, Orla Lehmann, sig af de forudgaaende om Sygekasserne; han saa strax, at der burde gjøres Noget

fra Regjeringens Side, for at Kasserne ikke gik til Grunde, og at det var paa den yderste Tid, naar der skulde gjøres noget, da der kun var 2 Maaneder tilbage til, at Forandringen skulde indtræde, og omtrent 8 Dage efter, at Artiklerne vare fremkomne, udkom en Resolution, der nedsatte en kgl. Kommission med det Formaal, at udarbejde et Normaludkast til Vedtægter for frivillige Syge- og Begravelses-Foreninger blandt Haandværkerne og til at tage under Overvejelse, hvilke Foranstaltninger, der navnlig for Kjøbenhavns Vedkommende kunde træffes for at vække Interessen for og styrke Tilliden til saadanne Foreninger. I Kommissionen, i hvilken jeg fik Sæde, blev Borgermester Linnemann Formand; Magistraten, som erkjendte, at naar alle disse Foreninger gik tilgrunde, vilde Staden faa en betydelig forøget Sygebyrde, stillede sig meget velvilligt. Den indrømmede ikke blot, at der kun betaltes halv Betaling for Medlemmerne, men endog efter et Forslag af Arbejdernes Repræsentant, Albrechtsen, at Medlemmets Kone og ukonfirmerede Børn fik fri Kur og Pleje. Det lykkedes herved ikke blot at redde de frivillige Svendeforeninger, men det har tillige været et stort Gode for de mange andre Foreninger blandt Arbejderne, der have faaet samme Begunstigelser.

Et Punkt, jeg havde gjort mig megen Umage for at faa ind i Betænkningen, var Ønskeligheden af at faa aarlige Beretninger affattede og omdelte, omfattende, som de franske, alle Sygekasser i Landet. Da jeg skrev min Afhandling, var der intet at finde om disse Kasser; jeg fik kun samlet nogle sparsomme Oplysninger om Svendeladerne og de tre eneste større private Sygekasser, vi dengang havde her i Byen; jeg udarbejdede derfor et Skema til saadanne Indberetninger, og Ministeriet gik ogsaa ind paa, at en Opfordring til Indberetninger omsendtes til alle Kommuner, men forpligtede sig ikke til at lade dem udkomme hvert Aar og omdele dem til Bestyrelserne af Kasserne.

Der indkom vel allerede for 1862 nogle Beretninger, men de vare saa ufuldstændige, at det statistiske Bureau vægrede sig ved at behandle dem; Indenrigsministeriet sendte dem saa til mig med Opfordring om at behandle dem. Dette laa nu meget uden for mine Tilbøjeligheder og Evner, men jeg gjorde det, saa godt jeg kunde, og Indenrigsministeriet udgav da Beretningen i Departementstidenden for 1864, Pag. 744. For de følgende to Aar udkom der da Beretninger fra det statistiske Bureau, men lidt efter lidt hleve de sparsommere, og i de senere Aar

er der slet ingen udkommet, hvorfor min Ven, Stiftsfysikus Trautner, der har megen Lyst og Evne til saadanne Arbejder, senere har opfordret til privat at indsende Beretninger til ham.

I de følgende Aar tillode Forholdene mig ikke at beskjæftige mig synderligt med Sygekasserne, men et Par Aar efter sendte den daværende Finantsminister, David, Bud til mig om at komme til sig. Der var blevet sendt til Ministeriet et Arbejde om Sygekasser med Andragende om, at Ministeriet vilde understøtte Udgivelsen af Arbejdet og fremme Oprettelsen af en særegen Kasse; han havde ikke Lejlighed til at gjennemlæse det og bad mig derfor om at gjøre det og sige ham min Mening. Arbejdet var daarligt, og jeg sagde ham derfor, at Regjeringen ikke kunde være bekjendt at støtte det; den foreslaaede Kasse gik kun ud paa at skaffe Manden et godt Levebrød; vilde Regjeringen gjøre noget for Kasserne, skulde den hellere udsætte en Prisopgave for det bedste populære Skrift herom. David syntes om Ideen, Prisopgaven blev udsat, og der indkom flere gode Besvarelser, deriblandt en af forhenværende Fysikus Ulrik. Imidlertid blev Fønnesbech Finantsminister istedetfor David; der maatte nu nedsættes en Bedømmelseskomité over Arbejderne, som Ministeren mente, samtidigt kunde

behandle Spørgsmaalet om nærstaaende Institutioner, Alderdoms- og Begravelses-Anstalter. Kommissionen kom til at bestaa af David som Formand, Kammerherre E. Emil Rosenørn, Kammerherre Jessen, Professor Oppermann og mig.

Kommissionen var enig i at bestragte Sygekasserne som en af de vigtigste Foranstaltninger til bedste for den arbejdende Klasse og at ønske Oprettelsen af en eller flere Sygekasser i hver Kommune, men den var ogsaa enig i at fraraade Regjeringen at anvende Tvang i den Henseende, idet Institutionen derved tabte Størstedelen af sin moralske Indvirkning paa Arbejderne. Men med Hensyn til Statens Understøttelse af Sygekasserne, vare Meningerne i Kommissionen delte. Et Flertal, David, Jessen og Oppermann vilde give de Sygekasser, der indsendte deres Statuter til Approbation af Indenrigsministeriet og aarligt indsendte Beretning om deres Virksomhed, visse Begunstigelser som a n e r k j e n d t e Sygekasser, nemlig frit Lokale til Møder, gratis Forsyning med skematiske Regnskabsbøger, Stempelfrihed, Moderation i Betalingen ved deres Medlemmers Indlæggelse i de offentlige Hospitaler, kommunale Sygehuse og fri Befordring til Lægen i Landkommunerne, desuden skulde der ved Finantsloven fastsættes et Beløb af

indtil 20,000 Kr. til Fordeling blandt de anerkjendte Sygekasser, der i det forløbne Aar paa Grund af en Epidemi eller en stor Sygelighed havde haft usædvanlige Byrder. David og Jessen tilraadede Indsættelsen af en permanent Kommission, der skulde vejlede Sygekasserne, indstille til Anerkjendelse og til Understøttelse af Staten, og som skulde udarbejde en aarlig Oversigt over Sygekassernes Virksomhed, der skulde fordeles mellem disse. Oppermann foretrak dog en enkelt Direktør for en permanent Kommission, men alle tre vare enige i at forvare sig imod den Mening, at Regjeringen skulde hævde sig nogen Myndighed til at kontrollere Sygekasserne. Medens saaledes Flertallet tilraadede Regjeringen at understøtte de Sygekasser, der fik Anerkjendelse, var et Mindretal, Rosenørn og jeg, af den Mening, at man i det mindste foreløbigt skulde lade Sygekasserne udvikle sig aldeles frit og selvstændigt, at jo mere disse Kasser vare Medlemmernes eget Værk og bestod ved egne Kræfter, med desto større Interesse turde man vente, at Medlemmerne vilde omfatte Kasserne, og desto mere vilde de faa en dannende og hævende Indflydelse paa Medlemmerne. Ministeriet tiltraadte Rosenørns og min Opfattelse, og Sygekasserne kom saaledes til frit at udvikle sig. Betænker man, at

man i 1864 ikke kunde faa flere Beretninger end fra 178 Sygekasser, og det samlede Antal her i Landet ikke kunde antages at overstige 200, men at man derimod i 1885 kunde omsende Skemaer til 986 Kasser, hvis Medlemsantal overskred 100,000, viser det sig, at Friheden paa dette Omraade har været overordentlig heldbringende, og mærkeligt er det, at over Halvdelen af Kasserne vare oprettede i Landdistrikterne, ofte grundede af Arbejderne selv. Institutionen synes at have forplantet sig fra Sogn til Sogn, enkelte Mænd have dog ogsaa haft Andel i Udviklingen, saaledes bleve Ulriks, Funders og Burmeister prisbelønnede Skrifter om Sygekasser en Del udbredte, men særlig har min Ven, Stiftsfysikus Trautner, igjennem Pressen søgt at fremme Interesse for Sygekassesagen, ligesom han navnlig i de senere Aar har virket meget som Konsulent for mange Kasser, I Sydsjælland har navnlig Pastor Munch i Næstved, der er Formand for de forenede sjællandske Sygekasser, og som ligeledes har skrevet en Del om Sagen, virket for Sygekassernes Udbredelse i denne Del af Landet. Det var Trautner, der foranledigede, at den Kommission, som skulde undersøge Spørgsmaalet om Arbejdernes Sikring imod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet, af Indenrigsminister Ingerslev fik det

Hverv ogsaa at afgive Betænkning om Sygekasse-
sagen. Det skal erkjendes, at den af Kommissionen
afgivne Betænkning, er et særdeles velskrevet Ar-
bejde, ligesom den ogsaa indsamlede et meget stort
Materiale om de danske Sygekasser, der bearbejdedes
af Kommissionens Sekretær, Kontorchef Schovelin.
Kommissionen gav som Resultat af sine Overvejelser
et Udkast til et Lovforslag, hvis Hovedtanke var, at
Staten skulde give de Sygekasser, som den fandt
kvalificerede til Anerkjendelse, en Understøttelse af
3 Kr. for et ugift Medlem og 6 for et gift Medlem.
De Kasser, som Staten anerkjendte, skulde yde Med-
lemmerne Lægekjælp og Medicin til dem selv, Hu-
struer og ukonfirmerede Børn samt en Pengehjælp
afhængig af Kontingentet, samt Ophold paa Sygehus,
hvis fornødent gjordes, til en af Kommunerne mode-
reret Betaling. Sygekassens Hjælp skulde være i
26 Uger. En Kommission bestaaende af 3 Medlem-
mer skulde aarlig indsamle Beretningerne fra de
anerkjendte Sygekasser og kontrollere disse. Inden-
rigsministeren forelagde derefter i Rigsdagssamlingen
1888—89 et Lovforslag, der i det væsentlige sluttede
sig til Kommissionen, men dog afveg fra den derved,
at Bidraget fra det offentlige sattes til Halvdelen af
Medlemmernes Kontingent, at Tilskuddet kun i de 2

første Aar skulde ydes af Staten, men derefter succesivt skulde udredes af Kommunerne; og at der ikke skulde være en Sygekassekommission, men en Sygekasseinspektør til at kontrollere Kasserne. Landstinget nedsatte et Udvalg til at behandle Forslaget. Dette Udvalg fremsatte 52 Ændringsforslag til Loven, men indbragte dem først de sidste Dage af Marts 1889. I Oktober 1889 fremsatte nu Indenrigsministeren et noget modificeret Forslag om anerkjendte Sygekasser, hvori der var taget væsentlig Hensyn til Landstingets Udvalgsbetænkning, i Henhold hertil sattes Bidraget af det offentlige til $\frac{1}{4}$ af Medlemsbidraget samt $1\frac{1}{2}$ Kr. pr. Medlem, at Kassen kun skulde være forpligtet til at yde Penge- og Lægehjælp samt Sygehusbehandling, men ikke Medicin hverken til Medlemmerne eller Hustruer og Børn. Lovforslaget sattes i Forbindelse med et Forslag om en Skat paa Brændevin. Efter at Forslaget derefter i Slutningen af Samlingen 1889—90 havde været til første Behandling i Folketinget, troede jeg at burde fremsætte mine Anskuelser om denne Sag, og offentliggjorde derfor i Berlingske Tidende Oktober 1890 to Artikler om Lovforslaget, jeg skal her kort gjengive Hovedtanken i dem. Jeg bestræbte mig for at vise, at en Ordning som den, der var foreslaet, var mislig baade for Staten og for Syge-

kasserne. Loven bestemmer nemlig, at enhver Sygekasse har Ret til at erholde offentlig Anerkjendelse og den dermed forbundne Støtte af det Offentlige, naar dens Vedtægter fyldestgjøre de i Loven indeholdte Forskrifter. Det store Flertal af Sygekasser vil naturligvis søge at bringe deres Vedtægter i Overensstemmelse med Loven, men dermed er ingenlunde givet, at de derved alle blive solide. Ifølge § 8 skulle i de anerkjendte Sygekasser «Medlemmernes Bidrag være saaledes fastsatte, at de i Forbindelse med Kassernes øvrige ordinære Indtægter og det ved denne Lov paabudte Tilskud fra det Offentlige efter de forhaandenværende Erfaringer maa antages, at være tilstrækkelige til Fyldestgjørelse af Kassernes Forpligtelser.» Men de forhaandenværende Erfaringer ville aldeles ikke kunne benyttes, dels fordi Lovens Forskrifter vilde forandre Vedtægterne, dels fordi Forholdene i flere Retninger vilde blive forandrede. Det store Flertal af Sygekasser er hidtil blevet administreret gratis eller mod højst ubetydeligt Vederlag; naar Loven træder i Kraft vil der fordres en udførlig Bogføring, Lister, Correspondance med Inspektøren og andre Sygekasser o. s. v. Under saadanne Forhold kan man, som Kommissionen med Rette har bemærket, ikke længer vente at faa Administrationen

gratis. Lægerne, af hvilke en Del allerede nu er misfornøjede med det lave Honorar, de erholde i Sygekasserne, vilde sikkert forlange højere, især fordi § 14 bestemmer, at de anerkjendte Sygekasser skulle yde ikke blot Lægehjælp til Medlemmerne selv, men ogsaa til deres Børn under 15 Aar, forsaavidt de ere i Hjemmet, noget som for mange Kassers. Vedkommende, hvor saadant hidtil ikke er fordret, betydelig vil forøge Lægernes Arbejde. Kommer nu hertil, at Kommunerne ville inddrage deres frivillige Bidrag, og at Veldædighedens Understøttelse sikkerlig ogsaa vil aftage en Del, kan man være fuldstændig overbevist om, at en Del af de Kasser, som fra Lovens Iværktræden have søgt at faa Anerkjendelse, ville faa Underskud og ikke kunne opfylde deres Forpligtelser mod Medlemmerne. Saa kommer Misligheden for Staten. Efter § 23 skal Inspektøren indstille de Kasser, der ikke kunne opfylde deres Forpligtelser, til at miste Anerkjendelsen. Ved Anerkjendelsen stemples Kassen som solid og god, saa at Arbejderen trygt kan gaa ind i den, Staten har bestemt Kassens Organisation, den understøtter den, og den kontrollerer den. Hvad vil Staten nu altsaa gjøre, naar disse Kasser uden at have Reservefond, have Underskud i et eller flere Aar, saa at de ikke kunne opfylde deres

Forpligtelser. Vil den lade disse Kasser beholde Anerkjendelsen, siger den til Arbejderen, at Kasserne ere solide, uagtet den ved, at de ikke ere det, eller ogsaa maa den berøve Kasserne Anerkjendelsen og i saa Tilfælde stempler den dem rigtignok ogsaa men som usolide og vil derved sandsynligvis bevirke, at disse Kasser gaa overstyr.

Vil Regjeringen gennemføre Loven, maa den absolut yde langt større Understøttelse end den i Lovforslaget fastsatte. Men jeg tror, at det var langt bedre, at Staten ydede sin Understøttelse omtrent paa samme Maade, som Æresmedlemmerne og Kommunerne, saaledes at den aldeles ikke blandede sig i Kassernes Organisation, men overlod til Medlemmerne, at lade Kasserne yde, hvad de kunne. Det videste, jeg tror, Staten kan gaa i sine Fordringer til Sygekasserne er at forlange, 1) at Sygekassen er oprettet for Arbejdere eller med dem i økonomisk Henseende ligestillede Mænd og Kvinder, 2) at Kassen har et bestemt Antal Medlemmer, 3) at disse høre til et vist begrænset Territorium, 4) at Kassen har vist sig at være solid, saa at den i de sidste 3 Aar har kunnet opfylde sine Forpligtelser, og saavidt den i noget af disse har haft Underskud, da har haft Reservefond til at dække Underskuddet og endelig, at den aflægger særskilt

Regnskab for de af Staten ydede Tilskud, hvoraf fremgaar, at det har været benyttet til Sygehjælp, nemlig Sygepenge, Lægehjælp, Medicin og Hospitalsbehandling.

Desuden mener jeg, at Staten under særegne Forhold, f. Ex. usædvanlig Sygelighed paa en Egn, kunde yde midlertidig Understøttelse til Foreninger, selv om disse ikke opfyldte de her opstillede Betingelser.

Foruden at understøtte de Sygekasser, der trænge til Hjælp, tror jeg, at Staten endvidere bør have det Formaal at vejlede Sygekasserne. I Steden for en Inspektør, der kun vilde have at gjøre med de anerkjendte Sygekasser, tror jeg, det var bedre, at der var en Registrator, til hvem alle Sygekasser i Landet under Straf af Bøde vare forpligtede til aarlig at indsende deres Regnskaber, saa at der her igjennem kunde uddrages statistiske Resultater, der omdelte til alle Kasser kunde tjene disse til Vejledning, ligesom Registratoren burde staa Sygekasserne bi med Raad.

Dette var Hovedindholdet af min lille Afhandling i Berlingske Tidende. Sygekasserne er en af de smukkeste sociale Institutioner hos os, man bør derfor være meget varsom med at føre Udviklingen ind i et nyt uprøvet Spor. Naar Loven traadte i Virk-

somhed, saaledes som den er foreslaaet, vilde vistnok enhver Bestyrelse anse sig for forpligtet til at søge Aerkjendelse, selv om den mente, at det ikke var til Fordel for Kassen. Hvis den modsatte sig at søge Aerkjendelse, vilde dette sikkerlig af en Del af Medlemmerne blive betragtet som om den frygtede Kontrol, og at Bestyrelsen derfor hellere end at underkaste sig en saadan, vilde unddrage Foreningen en Understøttelse, den kunde have erholdt. Men naar altsaa det store Flertal af Sygekasserne søgte Aerkjendelse, vilde baade de, der trængte, og de der ikke trængte, faa Understøttelse af Staten. Af vore Sygekasser havde i 1884 $\frac{1}{3}$ Underskud, medens de $\frac{2}{3}$ kunde udrede Udgifterne eller havde Overskud. At tilbyde disse Hjælp, tror jeg, er ligesaa urigtigt, som naar man vilde tilbyde alle Ubemidlede Hjælp af det Offentlige, fordi de saa havde mere at leve af. Hjælp bør kun ydes, hvor Selvhjælp ikke er tilstrækkelig, men dette har ikke vist sig hidtil at være nødvendigt for Flertallet af vore Sygekasser.

Om de Betragtninger, jeg har søgt at gjøre gjældende, ville faa Medhold, ved jeg ikke, men jeg har troet at gjøre min Pligt ved at fremsætte dem, for at Udviklingen af Sygekasserne om muligt kan vedblive at gaa sin naturlige Gang.

VI.

**Den gjensidige Hjælpeforening for
kvindelige Haandarbejdere.**

I 1858 begyndte jeg Udgivelsen af en Haandbog i Læren om de indvortes Sygdomme. Dette var et meget stort Arbejde, min Tanke var at give en Fremstilling af alle indvortes Sygdommes Symptomer og at søge at forklare disse ved Hjælp af Sektionsresultaterne og Fysiologien og sluttelig for hver Sygdom give en Fremstilling af Behandlingsmaaden. Det var mere et Samlerarbejde end et Arbejde væsentlig grundet paa egne Iagttagelser, men det havde den gode Side at samle det meste af, hvad der i vor og den norske Literatur fandtes om indvortes Sygdomme. Arbejdet fandt derfor en ret velvillig Modtagelse baade herhjemme og i Norge. I 1866 nærmede det sig imidlertid sin Afslutning, efter at der var udkommet fire Bind. Jeg havde bedet en

yngre Læge, der den Gang gjorde Tjeneste paa min Afdeling paa Hospitalet, daværende Kandidat, nuværende Stiftsfysikus Trautner, om at være mig behjælpelig med Udarbejdelsen af et Register til Bogen. Ved denne Lejlighed fandt vi, da vi opsøgte noget i mit Skrivebord, et Indledningsforedrag til Oprettelsen af en Sygekasse for Syersker, jeg fortalte da Trautner, at jeg i Beretningerne om de franske Sygekasser havde funden, at der i Frankrig var over hundrede Sygekasser ene for Kvinder, og at jeg derfor en Tid havde tænkt paa at faa oprettet herhjemme en saadan, særlig for Syersker, og derfor havde udarbejdet dette Foredrag. Jeg havde imidlertid Frygt for, at en større filantropisk Virksomhed end den, jeg allerede havde, vilde drage mig for meget bort fra videnskabelige Sysler, og at jeg derfor havde opgivet Tanken. Trautner stod imidlertid bestemt paa, at jeg skulde love ham at sætte en saadan Forening i Gang. Han mente at kjende Forholdene og at vide, hvor stor Nytte en saadan Forening kunde stifte; en Del af vore Syersker vare Døtre af Haandværkere, der vare i Lægskasse og havde fri Læge, men denne havde kun at gjøre med Faderen. Lede de unge Piger af Blegspot eller andre Sygdomme, forsømte de som oftest at gaa til Læge itide, fordi man enten skulde søge

Distriktslægen eller betale for Læge og Medicin, og for dette krympede man sig som oftest, fordi Fortjenesten kun var ringe, og man paa den anden Side skyede at søge Fattighjælp: Jeg vægrede mig længe ved at give Trautner noget Løfte, men gav endelig efter og lovede, at naar jeg var færdig med at forberede mig til at holde kliniske Foredrag paa Hospitalet over de langvarige Sygdomme, vilde jeg om et Aarstid se at danne en saadan Sygekasse.

En Sygekasse for Kvinder tænkte jeg mig helst burde være for en enkelt Klasse, saasom Syjomfruer. Indbetalingen af Kontingentet og Udbetalingen af Sygepengene til de Syge, mente jeg, burde ske ved Damer. Som Betingelser for Optagelse i Foreningen, mente jeg, burde sættes en Aldersgrændse af 45, dog saaledes at de, der vare 40 Aar og derover, naar de traadte ind i Kassen, maatte betale højere Kontingent. Dernæst forlangtes det, at Medlemmerne skulde bo paa Stadens Grund, ved Lægeattest kunne godtgjøre at være arbejdsføre og ikke sygelige, og endelig at godtgjøre ved to Medlemmers og en agtet Families Vidnesbyrd at være uberygtet og føre en sædelig Vandel. Jeg nærrede nogen Frygt for, at et Kontingent af 8 Skilling om Ugen vilde være temmelig meget og mente derfor, at det burde tilstedes at tegne

sig for en halv Portion, i hvilket Tilfælde man vel fik fri Lægehjælp og Medicin, men kun en højst ubetydelig Pengehjælp. Det viste sig senere, at kun meget faa tegnede sig for en halv Portion, hvorfor dette opgaves.

I Oktober 1867 besluttede jeg da at sætte Sagen i Gang med dette som Grundlag. Dr. Trautner havde, da vi talte om Sagen, givet Anvisning paa Frøken Schneider, (der senere stiftede Børnehjemmet paa Vodrofsvej) som en Dame, der særligt egnede sig til at have Tilsyn med de Syge, og hun havde erklæret sig villig hertil. Men det Vigtigste var dog at finde en flink Bestyrerinde, der helst maatte være en Dame-skrædderinde, der kjendte mange Syersker. Som en saadan blev Fru Andersen mig anbefalet. Jeg gik da en Eftermiddag op til hende og spurgte hende, om hun vilde paatage sig i Forening med Frøken Schneider at danne og styre en saadan Forening. «Det var dog mærkeligt sagde Fru A., i Morges har min Datter, som forestaar et af vore største Modemagasiner, sagt til mig, at det var underligt, at der aldrig blev gjort noget for Syjomfruer, næsten hvert Laug opførte sin Stiftelse for gamle Mestre eller Svende, men der var aldrig nogen, der tænkte paa at opføre en Fribolig for Syersker. Og nu skal De, som

Fremmed, komme til mig idag og spørge, om jeg vil forestaa en Forening til Bedste for Syjomfruer.» Jeg gjorde hende opmærksom paa, at hvad jeg vilde, var ikke Oprettelsen af en veldædig Anstalt, men Dan- nelsen af en Selvhjælpsforening, og jeg bad hende meget ikke at omtale en Stiftelse som et Formaal for Foreningen; det vilde føre til, at kun gamle Syjom- fruer gik ind i den, medens de Unge, som ingen Ud- sigt havde til at komme i en Stiftelse for Gamle, holdt sig tilbage, og en Sygeforening, der væsentlig bestod af Gamle, maatte gaa tilgrunde.

Det viste sig senere, hvor heldig jeg havde været i Valget af Bestyrerinde og Tilsynshavende med de Syge. Fru Andersen og hendes Datter om- fattede Foretagendet med stor Kjærlighed og gjorde Alt, hvad de formaaede for at vække Interessen for Foreningen, medens Frøken Schneider var en Støtte for de Syge.

Men til at faa et godt Resultat, behøvedes endnu en tredie Person, og det langtfra den mindst vigtige, en samvittighedsfuld Læge med Interesse for For- eningen. Et Par Dage efter at jeg havde talt med Fru A., mødte jeg Physikus Ulrik, der havde maattet fratræde sin Plads i Tønder, hvor han i nogle Aar havde virket for en Sygeforening, og senere vundet

Prisen for Besvarelsen af den ovenfor omtalte Opgave om Organisationen af Sygekasser. Da jeg havde været i Bedømmelseskomitéen kom Dr. Ulrik og jeg, da vi mødtes, til at tale om Sygekasserne, og han fortalte mig da, at han i nogen Tid havde gaaet og tænkt paa, om han ikke skulde oprette en Sygekasse for kvindelige Arbejdere. Jeg sagde ham da, at jeg lige var ifærd hermed; at Indbydelsesforedraget laa færdigt, og at jeg havde valgt Bestyrelse. Det vilde være heldigt for Sagen, naar den, der indbød til Oprettelsen, ikke overtog at være Læge ved Foreningen, da det ellers let kunde faa Skin af, at Vedkommende søgte at udvide sin Praxis; hvis jeg derfor indbød, vilde jeg gjerne have, at han overtog Lægetilsynet. Han var villig hertil, og Foreningen fik saaledes en Læge, der med den største Interesse lige fra Begyndelsen har varetaget baade de Syges og Foreningens Interesse.

Jeg erholdt nu Gymnastiksalen i Kommuneskolen i Suhmsgade overladt en Aften til et Foredrag om Sagen og Vedtagelse af Love for Foreningen. Der var en 30—40 Mennesker tilstede; derefter tegnede 26 sig som Medlemmer af Foreningen.

Om det var rigtigt at optage i en gjensidig Hjælpeforening Æresmedlemmer, der uden at nyde

Understøttelse, naar de bleve syge, blot for at fremme Sagen ydede et aarligt Kontingent, var jeg længe i Uvished om. I Frankrig vare Foreningerne dels anerkjendte, dels ikke anerkjendte. De anerkjendte vare delagtige i Statens Understøttelse og nøde flere andre Begunstigelser, men maatte til Gjengjæld antage de i et Normalreglement vedtagne Love, der blandt Andet bestemte, at de skulde optage Æresmedlemmer, og at særlig Stedets Øvrighed skulde være repræsenteret i Bestyrelsen. Uagtet Fordelene, som Anerkjendelsen tilbød, ikke vare ubetydelige, søgte dog en Del Foreninger ikke Anerkjendelse, fordi de holdt paa ikke at ville have Æresmedlemmer og ikke at være en Kontrol underkastet. De paastode, at Foreningen tabte Karakteren af ren Selvhjælpsforening ved Æresmedlemmernes Tiltræden. Jeg har ikke kunnet lade være at have en vis Sympathi for denne Uafhængighedsfølelse, men jeg maatte med den franske Regjering erkjende, at der er Grændser, hvor en Sygeforening ikke længer kan understøtte Medlemmerne, at den ikke med et saa lille Kontingent, som Nødvendigheden paabyder, kan hjælpe de Uhelbredelige, og at disse derfor maa have deres Understøttelse ved Æresmedlemmernes Bidrag. Da disse desuden jo ere frivillige, opvejer unægtelig Fordelene

ved at have Æresmedlemmer Skyggesiden, især naar som hos os, Hensigten med disses Optagelse ikke, som det var i Frankrig, var at sikre sig imod politisk Agitation ved Foreningerne.

Foreningen begyndte altsaa sin Virksomhed den 17de Novbr. 1867 med 26 Medlemmer. I Frankrig styredes de Foreninger, der bestode af Kvinder, ogsaa ene af Kvinder, og det var min Plan, at Fru Andersen og Frøken Schneider ene skulde styre denne Forening, og jeg mente nu at have udført, hvad jeg havde lovet; jeg havde bragt Foreningen istand og troede saa at kunne trække mig tilbage. Men efter et Par Maaneder, kom Fru A. og Frøken S. og forlangte, at jeg skulde tiltræde Bestyrelsen, idet de mente, der maatte være en Herre med i Bestyrelsen, hvis denne skulde kunne vinde Tillid.

Alene vilde jeg imidlertid ikke indtræde i Bestyrelsen, og jeg gjorde derfor min Indtrædelse afhængig af, hvorvidt min Ven, Justitiraad Sihm, Kasserer ved Hs. Majestæt Kongens Civilliste, vilde overtage at være Foreningens Kasserer, og da han erklærede sig villig til at paatage sig dette Hverv, som han med stor Opofrelse af Tid og en sjælden Interesse for Institutionen, har udført siden den Tid, dannedes saa-

ledes definitivt den første Bestyrelse af den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere.

I Begyndelsen gik det imidlertid kun meget smaat fremad med Foreningen, ved Udgangen af det første Aar talte den kun 44 Medlemmer, og de syntes at skulle faa Ret, der havde ment, at Syerskernes Løn var for ringe til, at de af denne kunde betale til en Forening, der skaffede dem Lægetilsyn og Medicin, som de kunde faa frit af Distriktslægen. Men saa hændte Følgende. I en Del Aar havde jeg været Læge hos Sangeren Schram. Dagen forinden, der skulde være Aarsmøde i Foreningen, var jeg netop hos ham, da den Tanke faldt mig ind, om det ikke kunde være heldigt at faa Schram til at synge for Medlemmerne. Jeg bad ham da om det, og han var meget villig. Da Medlemmerne saa kom til Mødet, fik de istedetfor en kjedelig Redegjørelse om Indtægter og Udgifter, en meget morsom lille Koncert. Schram sad hele Aftenen og sang for dem, dels alvorlige dels muntre Sange og gjentog for dem, hvad de ønskede gjentaget, og det Hele gik saa muntert og hyggeligt, at Medlemmerne morede sig udmærket. Det næste Aar kom de og spurgte, om Schram kom og sang, og da de hørte, at han havde lovet at komme, fik de deres Veninder til at gaa ind med i Foreningen. I de føl-

gende Aar udviklede disse Koncerter sig nu mere og mere; vore første Kunstnere, Kunstnerinder og mange fortrinlige Dilettanter sang og musicerede eller læste op for dem, især har Overlærer Henrik Smidt i en Aarrække utrætteligt assisteret med sine ypperlige Oplæsninger. De ellers saa tørre aarlige Generalforsamlinger vare blevne til Festaftener for Medlemmerne, for mange den eneste Fest, de kom til, men denne fik de ogsaa gratis, da Kunstnerne altid virkede uden Vederlag. Da jeg bad Schram om at synge, havde jeg ingen Anelse om, at dette skulde blive af saa stor Betydning for Foreningen. Nu, da Foreningen tæller et saa stort Antal Medlemmer, have vi maattet dele Mødet i to Aftener, og det er en Glæde at se, hvor fornøjet denne Forsamling ser ud; med Fornøjelsen blander sig en vis Stolthed, det er jo deres Forening og Foreningens Kasse, der betaler Lokalet.

Fra 1873 begyndte en ny Virksomhed af Foreningen, nemlig den at fremme Medlemmernes aandelige Udvikling. Den tilsyneladende ganske tilfældige Læsning af en Plakat paa et Gadehjørne i Paris kom til at have en Indflydelse baade paa Foreningens Navn og Virksomhed, idet den ikke kom til at hedde Sygekasse for Syersker, uagtet dette fra først af ude-

lukkende var det, der skulde grundes, men derimod efter de franske Foreninger fik Navn af gjensidig Hjælpeforening. At gjøre en Sygekasse til en aandelig Uddannelsesanstalt, vilde næppe nogen fornuftigvis falde paa, da dette jo ganske vilde ligge udenfor et saadant Omraade, men indenfor Benævnelsen gjensidig Hjælpeforening kan enhver Bestræbelse for at fremme Medlemmernes Vel finde Plads. I 1873 fik Foreningen Tilsagn om et aarligt Bidrag af 200 Kr. af det Raben-Levetzauske Fond, som man bestemte at anvende til Grundlæggelsen af et lille Bibliothek. Syerskernes Arbejde er ensformigt, og nye, oplivende Indtryk, som kunne faaes ved Læsningen af en god Bog, kunne de nok behøve. Bibliotheket, der stadig voxer, er derfor ogsaa meget benyttet. Det har nu naaet 1600 Bind, og der finder et Udlaan af c. 1000 Bøger Sted om Maaneden.

Samme Aar begyndte Søndagsundervisningen. I en Familie, Prof. Sommers, som jeg i en Aarrække har staaet i venskabeligt Forhold til, tilbød Døtrene at give nogle af Foreningens Medlemmer Undervisning i Dansk, Skrivning og Regning om Søndagen. Vel lære alle dette i Skolerne, men efter Konfirmationen glemmes det let af Mangel paa Øvelse. Der meldte sig kun nogle faa Elever, men Lærerinderne vidste

at give Eleverne saa megen Interesse for Gjerningen, at Antallet snart steg; andre Damer sluttede sig venligt til Gjerningen som Lærerinder, og lidt efter lidt er Elevernes Antal steget til c. 300; der, uagtet Søndag Eftermiddag er den eneste Fritid for dem, dog med Iver følge disse Kursns, der foruden de nævnte Fag nu ogsaa omfatter Tydsk, Tegning, Maaltagning, Kunstbroderi og Blomsterfabrikation, samt i de sidste Aar ogsaa Gymnastik nogle Aftener om Ugen og Korsang. Til Lokale for Undervisningen er med megen Velvilje nogle Værelser i Efterslægtens Skole overladte Foreningen. Den hele ret omfangsrige Virksomhed ledes med stor Interesse af Enkefru Jutta Jakobsen. Til denne Søndagsundervisning slutter sig nogle fortrinlige Foredrag, som Kaptajn Feveje omtrent fra samme Tid har holdt hvert Aar for Medlemmerne den sidste Torsdagaften i Maaneden; Medlemmerne, der give Møde i et stort Antal, følge Foredragene, der navnlig ere af fædrelandsk-historisk og æsthetisk Indhold, med stor Opmærksomhed.

Fra 1876 begyndte Foreningen en ny Virksomhed, der, skjøndt den staar Sygekasserne nærmere end den foregaaende, dog ikke plejer at være Formaal for disse. Det er at forebygge Sygdom. Af Bestyrelsen for de Spanjerske Legater havde Foreningen

faaet et aarligt Tilskud; af dette bestemtes at anvende Størsteparten, 500 Kr., til Spisebilletter for Medlemmer, der ved Overanstængelse vare blevne blodfattige og svækkede. At der herved ofte udrettes meget godt er utvivlsomt. Men et Hovedformaal i denne Retning syntes at burde være at skaffe gode billige Boliger, thi Boligen har en overordentlig Betydning for Helbredden. Tanken om at opføre en Bygning var, som anført, næsten født samtidigt med Foreningen, men rigtignok som Stiftelse for Gamle, hvilket jeg havde været imod, da der ikke var nogen fornuftig Grund til at begunstige nogle faa Medlemmer, der vare indtraadte i en senere Alder paa det store Fler-tals Bekostning.

I 1872 var der imidlertid blevet afholdt en Bazar, der havde indbragt c. 10,000 Kr., men denne Sum var bleven hensat til Forrentning. I 1879 fremkom et Andragende fra en Del Medlemmer om at faa Repræsentanter, der kunde være tilstede i Bestyrelsens Møder og vejlede den. I og for sig var der ikke noget urimeligt i Fordringen om et Repræsentantskab, men ved nøje Undersøgelse af Andragendets Fremkomst viste det sig, at Hensigten var paa denne Maade at faa Ledelsen af Foreningen i Hænde og Raadighed over Pengemidlerne. Dette mente jeg let

kunde blive ødelæggende for Foreningen, og da jeg syntes, det var utaknemligt af Medlemmerne, erklærede jeg derfor strax paa Forhaand, da Forslaget kom til Forhandling paa en Generalforsamling, at hvad enten det vedtoges eller forkastedes, udtraadte jeg af Bestyrelsen. Denne Beslutning fastholdt jeg, uden at lade mig bevæge hverken ved Forslagets Forkastelse eller en Adresse fra Medlemmerne, overbevist om, at dette var den rette Maade til at faa en rolig Fremgang.

Et Aars Tid derefter blev der tilbudt Bestyrelsen en Byggegrund paa meget billige Vilkaar, beliggende langt fra Byen paa Peter Bangsvej paa Frederiksberg. Flertallet i Bestyrelsen var for at vælge denne, men et Medlem foreslog, at jeg skulde høres; jeg fra-raadede bestemt, at købe denne Grund, formedelst dens fjerne Beliggenhed. Bestyrelsen frafaldt sin Beslutning, men mente, at det nu var til mig at skaffe en Grund. Jeg henvendte mig da til Kontorchef Gredsted i Magistraten, der havde med Salget af Grundene paa Fæstningsterrainet at gjøre. Et Par Aar i Forvejen havde vi henvendt os sammesteds, men fandt Grundene for dyre; nu var imidlertid Byggefonden steget til over 30,000 Kroner, men samtidig vare ogsaa alle Grundene i det nye Vold-

kvarter solgte, dog havde en Kjøber af en Grund i Gyldenløvesgade kjøbt mere, end han selv behøvede og vilde sælge Resten delt i to Grunde, af hvilken Kontorchefen meget tilraadede os at købe den bedste. Da jeg indvendte, at Opførelsen af en Bygning paa denne Grund vilde udkræve betydelige Laan, og at der ikke var nogen i Bestyrelsen, der forstod sig paa at ordne saadanne, foreslog han, at jeg skulde se at faa Bankdirektør, Etatsraad Glückstadt ind i Bestyrelsen. Denne Mand havde jeg ikke kjendt tidligere, men jeg var netop dengang bleven valgt ind i det mosaiske Repræsentantskab, som han var Medlem af, og var saaledes kommen i Forbindelse med ham. Jeg forelagde da Sagen for Bestyrelsen, der var villig til at købe Grunden, og besluttede at anmode G. om at indtræde i Bestyrelsen, der efter Lovene supplerer sig selv. G. modtog Valget, men rejste kort efter bort paa en Forretningsrejse. Jeg stod ogsaa lige i Begreb med at rejse til Frankrig, da jeg nogle Dage forinden paa en Landtur mødte Kontorchef Gredsted, som fortalte mig, at han lige havde mødt Ejeren af Grundene i Gyldenløvesgade, der havde fortalt ham, at han efter 3 Aars Søgen nu havde fundet en Kjøber til Grunden, og at jeg nok havde talt med ham om at købe den, men nu var rejst til Frankrig, saa at

han antog, at der ikke blev noget af det. Jeg tog strax til Ejeren, bad ham opsætte Salget tre Dage, til hvilken Tid jeg vidste, at G. var kommen hjem; han var villig hertil og fastsatte, at hvis G. ikke havde afsluttet Kjøbet den Dag Kl. 11, vilde han sælge Grunden til den anden Lysthavende. Kl. 10 kom G. og købte Grunden, og den anden Kjøber maatte lade sig nøje med den resterende mindre gode Halvdel.

Da nu Byggeplanen skulde udarbejdes, forlangte Bestyrelsen, at jeg paany skulde indtræde i den. Da der var et Ansvar forbundet med Opførelsen af en saa stor Bygning, mente jeg ikke at have Ret til at unddrage mig dette, da det var mig, der havde tilraadet Kjøbet af Byggegrunden. Planerne bleve da udarbejdede af Arkitekt Abrahams, og Opførelsen af Bygningen paabegyndt, hvorved Forholdet til Landmandsbanken gjennem Etatsraad Glückstadt kom os meget til Gode. Foruden fire Boutikker, kom Bygningen til at indeholde c. halvtredsindstyve 1 og 2 Værelses Lejligheder med Kjøkken, Brænde- og Pulterkammer, hvori baade yngre og ældre Medlemmer fik Bolig efter deres Anciennitet i Foreningen. Betalingen for Lejlighederne blev ansat til omtrent $\frac{1}{3}$ under den sædvanlige, til 6—8—10 Kr. om Maaneden for Eneværelserne med

Kjøkken etc., og 12—16 Kr. for to Værelses Lejlighederne.

En Bazar og Fest, som en Komité foranstaltede i Begyndelsen af 1873, havde et meget heldigt Udfald og indbragte omtrent 18000 Kr. Som sædvanligt oversteg dog Udgifterne endel Overslagene, saa at der blev en Gjæld til Rest til Landmandsbanken, men da Stiftelsen allerede har faaet nogle Legater og sikkerligt med Tiden vil faa flere, tror jeg ikke, at man behøver at nære nogen Bekymring i denne Retning.

I Juni Maaned 1882 stod Bygningen færdig, og en Dag sagde Arkitekten til mig, at vort Samarbejde var endt, da Bygningen nu kunde afleveres. Jeg havde saavel under Udarbejdelsen af Planen til Bygningen som under Opførelsen søgt at gjøre, hvad jeg formaaede til at faa den saa hensigtsmæssigt indrettet som muligt. Efter Samtalen med Arkitekten gik jeg og tænkte paa, om det gik Arbejderne i Ideernes Tjeneste som Haandværkere, der, naar de paa en tilfredsstillende Maade havde udført deres Gjerning, af Mesteren bleve satte til et andet Arbejde. Samme Dag faldt mit Øje paa en Opfordring i et Blad, i hvilket Skoledirektøren og nogle Skoleinspektører opfordrede Folk paa Landet til i Ferietiden at

tage Børn fra Kommuneskolerne ud til sig ; jeg fik da den Tanke, om det ikke kunde være gavnligt for vore Syersker i Ferietiden at komme ud paa Landet, der er sjelden synderlig Arbejde for dem paa den Tid, og det kunde være et udmærket Middel til at helbrede deres Blegspot og Nervesvækkelse. Opholdet behøvede ikke at være ganske gratis, idet de godt kunde beskæftiges 3—4 Timer daglig med lettere Syarbejde for Familien, der modtog dem. Jeg skrev da strax et Udkast til en Opfordring af den Art. Forunderligt er det, at den Foranstaltning, som jeg saaledes kom til at iværksætte, i Aarenes Løb blev af større Betydning end Byggeforetagendet, idet den kom langt flere Medlemmer til Gode og ved at optages af flere andre Foreninger ogsaa blev til Gavn for Kvinder udenfor Foreningen. Jeg talte da strax i de følgende Dage med nogle af Medlemmerne af Bestyrelsen og fik deres Santykke til i Bestyrelsens Navn at indrykke en Opfordring i denne Retning. Kort Tid efter kom den Dame, der havde overtaget at modtage Tilbudene og meddelte, at der var indkommet henved en Snes Tilbud, men at flere af disse vare fra højt oppe i Jylland; de Syersker, der havde meldt sig til at nyde godt af Landopholdet, kunde ikke selv betale Rejsseudgifterne, og Foreningen maatte derfor udrede

disse. Jeg blev noget betænkelig herved, thi naar Udgiften skulde bæres af Hjælpekassen, toges der herved noget fra de Uhelbredelige, af hvilke vi hvert Aar plejede at sende nogle ud om Sommeren i Pensioner mod Betaling. Næppe var hun imidlertid gaaet, førend Posten bragte mig et Brev, der indeholdt Sparekassens Regnskab; en Bekjendt sendte mig dette for at vise mig, at Direktionen aarligt uddelte en Del af Renten af Reservefonden til veldædige Foreninger, blandt hvilke dog de Foreninger, jeg interesserede mig for, ikke vare. Jeg greb Vinket, ansøgte Direktionen om et Bidrag til Sommerophold paa Landet for Syersker, og Andragendet blev venlig imødekommet, vi fik 400 Kr. om Aaret bevilliget indtil videre hertil. Aaret efter optog Foreningen til Værn for enestaaende Kvinder Ideen med at faa yngre Kvinder sendte paa Landet om Sommeren og erholdt hertil Fribilletter af Indenrigsministeriet og det forenede Dampskibsselskab. Da saa det følgende Aar Antallet af Medlemmer, der kunde have godt af Landophold, tiltog, og en Del af disse kun ønskede fri Rejse, medens de selv sørgede for Ophold hos Slægt og Venner i Provinsen, henvendte vi os begge Steder og fik velvilligt tilstaaet 50 Frirejser frem og tilbage af Jernbanebestyrelsen og 25 af det forenede Damp-

skibsselskab. Senere har Indenrigsministeriet vist Foreningen den Interesse, at forøge Antallet af Tur-Returbilletterne først til 100 og senere til 150, ligesom ogsaa det østbornholmske Dampskibsselskab har stillet adskillige Fribilletter til Foreningens Raadighed, saa at i 1890 220 Medlemmer fik frit Ophold paa Landet, dels hos Familier, der modtog dem efter Opfordringen, dels hos egen Slægt og Venner, og 16 især brystsvage, sendtes mod Betaling for Opholdet til Frederiksværk. At disse Landophold for mange er et stort Gode er utvivlsomt, de vende hjem forfriskede og styrkede, taknemmelige for den Gjæstfrihed, de have nydt, og undertiden med Indbydelse for den følgende Sommer.

I denne Fremstilling af Foreningens Virksomhed bør det ikke glemmes, at den ogsaa virker som Laanekasse, idet en lille Kapital af 1500 Kr. til dels anvendes til at give mindre rentefri Laan og nogle større mod Rente, især til Anskaffelse af Symaskiner; den har dernæst et Plejefond, fra først af oprettet ved Udbyttet af nogle ved Frk. R. Andersen iværksatte Aftenunderholdninger, dette Fonds Formaal er at yde de Syge Styrkningsmidler, og endelig et Reservefond paa 8000 Kr. til Sikring af Kassen under mødende større Sygelighed blandt

Medlemmerne. At Foreningen har kunnet opsamle dette, skyldes væsentlig Lægerne, idet disse have taget et lavere Honorar for deres Virksomhed, end der ydes i andre Foreninger.

Der bliver saaledes gjort en Del for Medlemmerne, og en Bestræbelse fra Bestyrelsens Side for at begrænse Medlemsantallet er ikke lykkedes.

Bestyrelsen havde nemlig af flere Grunde ønsket, at Foreningen skulde i det højeste tælle 1450 Medlemmer. For det første var det vanskeligt at finde et nogenlunde billigt Lokale til Aarsmøderne, naar Antallet steg over 1450. At leje et af vore private Theatre eller Koncertpalæet var altfor bekosteligt, man maatte derfor tage et mindre Lokale og dele Medlemmerne i to Afdelinger, der fik samme Aftenunderholdning. At gjentage den mere end to Gange, vilde være at stille altfor store Krav til de assisterende, og Medlemmerne vilde meget nødig undvære disse Aarsmøder. Men en anden Betænkelse havde større Betydning, det havde vist sig, at det var i høj Grad vanskeligt at faa Æresmedlemmernes Antal forøget, disses Bidrag har i de senere Aar udgjort c. 1200 Kr., der anvendes i Hjælpekassen med den Hensigt dermed at støtte svagelige og inkurable Medlemmer. Jo mere man forøger Medlemsantallet,

desto mere maa man være beredt paa med Tiden at faa et større Antal af saadanne, der trænge til Hjælp, og Æresmedlemmernes Bidrag vilde da mindre og mindre slaa til. Imidlertid steg Antallet af dem, der tegnede sig til Indtræden i Foreningen, saa meget, at de sidst indskrevne ikke kunde vente at blive optagne før om 3—4 Aar, der udtræde nemlig sædvanlig kun gjennemsnitlig 6 af hvert 100, enten paa Grund af Kontingentrestance, Bortrejse, Giftermaal eller Død, medens Expektancelisten undertiden har udgjort flere Hundrede. Det maatte nu erkjendes at være urigtigt, at lade Medlemmer, der vilde forsikre sig, vente i flere Aar, da det jo var muligt, at de netop i disse vilde kunde trænge til Foreningens Understøttelse. Bestyrelsen besluttede derfor i 1886 at oprette en Filial, hvis Medlemmer ikke skulde have Adgang til Aarsmøderne, men forøvrigt deltage i de andre Goder, Foreningen ydede. Filialens Medlemmer skulde da successive, som der blev Plads i Hovedafdelingen, gaa over i denne. Filialen begyndte med 120 Medlemmer og er steget til 550, og alligevel er der atter en lang Expektanceliste tilstede.

Det maa unægtelig forundre, at Foreningen saaledes stadig voxer, uagtet Kontingentet, henved 9 Kr. om Aaret, maa anses for at være højt i Forhold til

den daglige Fortjeneste. I 1860 var Antallet af Kvinder i de københavnske Sygekasser kun 72, nu er Kvindernes Antal steget til flere Tusind, de have saaledes lært at erkjende de Fordele, som Sammenslutning kan yde. Tildels skyldes denne Tilslutning til Foreningen vist ogsaa den større Bestræbelse for Selvstændighed hos Kvinderne i vor Tid, som fører til at de selv vilde søge at sikre sig. Naturligvis har ogsaa de mange Goder, som Foreningen yder Medlemmerne foruden Sygehjælpen, virket tiltrækkende, men der er et Moment, som ganske sikkert har haft en stor Indflydelse, det er den Bestemmelse i Lovene, at ingen kunde optages uden at forskaffe Attest fra en agtet Familie og to Medlemmer om at føre en sædelig Vandel og at være uberygtet. Der blev strax, da Foreningen dannedes, i et af vore Blade, «Fædrelandet», rejst Anke imod denne Bestemmelse, som ikke vedkommende en Forsikringsanstalt, idet der blev hævdet, at en ugift Syerske, der havdø et Barn at forsørge, netop mere end andre kunde trænge til at være i en saadan Forening, men vi mente, at hun under saadanne Forhold burde søge en anden Sygekasse, da vi ved disse Bestemmelser i Lovene og Bestyrelsens Ret til at udslette et Medlem, der forfaldt, vilde stræbe efter at samle de hæderligste af denne Samfunds-

klasse. Det er naturligvis ikke sikkert, at saadant kan naaes ved Love, men saavel de Damer, til hvem Kontingentet betales, som Foreningens Læger ere enige i at rose Medlemmernes Optræden, ligesom hele Foreningen har faaet et godt Rygte, og saaledes er Foreningen kommen til at udøve en hævendende Indflydelse, hvis Betydning sikkerlig ikke bør anslaaes for ringe.

Naar et Medlem gifter sig, kan hun vedblive at være Medlem af Foreningen, idet hun meget hyppigt ved Syarbejde maa vedblive at bidrage til Familiens Underhold. Der er derfor ikke faa gifte Medlemmer i Foreningen, men det overvejende Flertal er dog ugifte, for en Del ganske unge, men alt som Aarene gaa, bliver Tallet paa de ældre større, og det kan forudses, at om en halv Snes Aar Tallet af disse vil være betydeligt, det vil da være vanskeligt for disse gamle Syersker at kunne udrede Kontingent, de ville nødig udtræde af Foreningen, hvori de have været i mange Aar, netop paa en Tid, hvor de føle sig svage-lige og mere kunde trænge til Foreningens Hjælp. Man har derfor været glad ved ifjor, da et Leget blev skjænket paa 2000 Kr., at kunne benytte Renten heraf til at give nogle Medlemmer, der er over 60 Aar, og andre, der have været i Foreningen siden

dens Stiftelse, Kontingentfrihed. Men Bestyrelsen har ikke været blind for den Mislighed, der let derved kan opstaa ved at Medlemmerne vente at blive kontingentfri, naar de blive 60 Aar eller have været en Snes Aar i Foreningen, noget saadant bør en Forening sikkerlig ikke love, da den derved sætter sin Soliditet i Fare, og det bør derfor kun ske ved Anvendelse af særlige Indtægter.

Det vigtigste sociale Spørgsmaal i vor Tid er unægtelig, hvad der kan gøres for den arbejdende Klasse for at støtte den i dens Alderdom, det er muligt, at det vil lykkes Staten at ordne dette ved Lov, men det er i høj Grad sandsynligt, at hvis dette lykkes, først de vilde erholde Gavn af Statsindretningen, som have bidraget dertil i en Del Aar, og de, der nu allerede ere nær ved at blive gamle, ville derfor næppe kunne vente at høste Nytte heraf; det var denne Betragtning, som i 1887 bragte mig til at foreslaa Oprettelsen af en egen Alderdomskasse for Medlemmerne af den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere. Jeg skal i det følgende Afsnit omhandle de Principper, hvorpaa den er grundet, og her kun anføre, at den ved Udgangen af 1889 talte 125 Medlemmer, et Antal, der ganske vist ikke er stort, men man maa betænke, at næsten

ingen af de unge Medlemmer have Lyst til at tænke paa Alderdommen og derfor heller ikke tænke paa at søge at sikre sig for den Tid.

Oprettelsen af den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere foranledigede mig til Udgivelsen af tre smaa Arbejder. Det ene, der udkom 1870, med Titlen «Syarbejdet», var kun bestemt til at vække Interesse for Foreningen.

Det andet Arbejde var en Beretning til den hygiejniske Kongres i Bruxelles 1876. Denne gav en udførlig Fremstilling af Foreningens Virksomhed, saaledes som den havde udviklet sig i de 9 Aar, den havde bestaaet. Beretningen blev oversat paa fransk af et af Bestyrelsens Medlemmer, Frk. Goud. Da jeg efter Kongressen kom til Paris, opsøgte jeg en Dag Politidirektøren for at faa nogle Oplysninger, vi kom i vor Samtale til at tale om forskjellige filantropiske Formaal, og han nævnede da Sparekasser for Børn og opfordrede mig til at besøge Hr. de Malarce, der var begejstret for Oprettelsen af saadanne. Jeg medbragte til Hr. de Malarce, som jeg derefter besøgte, et Eksemplar af min franske Afhandling til Kongressen. Nogen Tid derefter sendte han mig en udførlig Artikel i det mest udbredte franske Blad, «Petit Journal», om vor Forening. Han begyndte med en

Udtalelse om, at de store Nationer undertiden kunne lære noget af de smaa. Nogen Tid derefter udkom der i et tysk Tidsskrift, «Der Arbeiterfreund», en endnu udførligere Beretning om Foreningen, ligeledes hentet fra den franske Afhandling til Kongressen. Denne Afhandling gik saa igjen over i det svenske Tidsskrift, «Hemmet», som gav en svensk Dame, Fru Elisabeth Nystrom, Lyst til at oprette en lignende Forening i Stockholm; hun fik da vore Love og har oprettet en saadan, der har haft ret god Fremgang og blandt andet ogsaa har optaget Ideen om at sende Medlemmerne paa Landet i Sommerferien. Ogsaa her i Danmark er der efter vor Forenings Mønster dannet to Foreninger ene for Kvinder, en i Næstved, og en for 2 Aar siden i Odense af min Ven Stiftsfysikus Trautner, hvilken sidste dog foruden Syersker ogsaa optager andre kvindelige Arbejdere.

Det tredje Arbejde, der udkom 1876 som Nummer ét af «Smaa populære Arbejder» under Titel af «Om Valget af Livsstilling for unge Piger», havde til Formael at være en Vejledning for Forældrene og de unge Piger selv, naar disse skulde bestemme sig for en Livsgjerning. Det var mig om at gjøre at vise, at Husgjerning var den naturligste Stilling for Kvinder, og at Uddannelsen i denne Retning havde

Fortrin for Uddannelsen i andre, men da jeg væsentlig kun havde den arbejdende Klasse og den dermed i økonomisk Henseende ligestillede Del af Befolkningen for Øje, udhævede jeg Nødvendigheden af, at Forældrene bar Omsorg for, hvor de anbragte den unge Pige og ikke lod hende selv vælge en Plads, der ved slette Forhold kunde blive ødelæggende for hende. Jeg mente, at den unge Pige helst burde begynde som tjenende, fordi jeg oftere havde set, hvorledes Syersker, naar de fandt Erhvervet for ringe, vare ude af Stand til at gaa over i den ofte langt fordelagtigere tjenende Stilling, fordi de manglede den nødvendige Uddannelse hertil, og ved det stillesiddende Liv som Syersker ogsaa manglede Kræfter dertil. Paa et noget senere Tidspunkt af Livet kunde da Uddannelsen i en af de forskjellige Grene af Syfaget komme til megen Nytte, og viste det sig, at man havde særlig Talent derfor, kunde dette da gjøres til Livsstilling. Jeg gennemgik nu alle de forskjellige Arter af Syarbejder og viste den forskjellige Betaling, der kunde opnaaes i dem, men hvorledes der navnlig burde tages Hensyn til Længden af den stille Tid, der er forskjellig i de forskjellige Fag, og væsentlig kan forringe Udbyttet af Arbejdet. Saalænge den unge Pigø lever hos Forældrene og

har frit Husly og Kost hos disse, kan Syarbejdet være tiltalende for hende, men anderledes stiller Forholdet sig, naar Forældrene falde fra eller blive svage-lige og ikke kunne støtte hende, da vil en Løn paa 6—9 Kr. om Ugen gjøre det vanskeligt for hende at leve, naar Arbejdet ikke er stadigt, men der er en lang stille Tid. Gjennemgaar man omhyggeligt de Udgifter, som en saadan enestaaende ung Pige har til Logis, Klæder, Skotøj, Vask, Brænde, Lys og øvrige mindre Fornødenheder, vil man finde, at naar hun altid skal være pænt klædt, disse med største Sparsommelighed ikke kunne sættes lavere end til 200—250 Kr. om Aaret. En Ugeløn af 8 Kr. om Ugen, som vel er det gjennemsnitlige man kan sætte Fortjenesten til for en flink Syerske, vilde for et Aar give 416 Kr., men hun maa gjøre Regning paa, at der selv ved godt Arbejde er en Tid af 3 Maaneder, hvor hun maa være tilfreds, naar hun kan tjene halvt saa meget som ellers, og hun kan derfor ikke gjøre Regning paa mere end 360 Kr. om Aaret. Men for 100 til 180 Kr. om Aaret kan hun faa Brød, Smør, Paalæg, The, Kaffe og Øl, men næppe mere end én Gang om Ugen, højst to Gange varm Middagsmad. Bedst stille Forholdene sig for Dameskrædderinderne, idet de enten kunne faa en højere Løn og

Kost ved at gaa ud og sy hos Familier, eller kunne naa en mere selvstændig og undertiden ret fordelagtig Stilling ved Oprettelsen af en Systue, hvor de modtage Elever, men Betingelsen for at kunne naa noget i denne Retning, som forøvrigt er meget anstrængende, er dels at have et vist Talent til Gjærningen, dels at have faaet en god og tilstrækkelig Uddannelse, og jeg efterviste, hvorledes Bestræbelsen for hurtig at kunne tjene noget, ofte førte til at forkorte Læretiden, saa at de kun lærte en enkelt Gren f. Ex. Kaabesyning, og undertiden paa Systuerne beskæftigedes med et enkelt Arbejde som at sy Knap-huller og Ærmer, hvorved Gjærningen fik en fabriksmæssig Karakter.

Foruden Syarbejdet, som jeg udføriligst gennemgik, fordi det beskæftiger over 10,000 Kvinder her i Kjøbenhavn, behandlede jeg desuden de andre Erhvervsgrene, hvorved Kvinder kunne ernære sig, navnlig Fabriksarbejde.

Mit Arbejde stod for saa vidt i Forbindelse med Bestræbelserne for de kvindelige Haandarbejders Vel, som jeg ved dette vilde søge at forringe Tilstrømningen af unge Piger til Syarbejdet. Kunde det lykkes at forringe Antallet, vilde Konkurrencen blive mindre, og de gode Syerskers Løn blive højere;

om dette kan lykkes, ved jeg imidlertid ikke, da Lysten til Uafhængighed i vor Tid forringer Tilgangen til den tjenende Stilling. Den bedste Maade til at forhøje Syerskernes Løn, vilde vistnok være ved at fremme en bedre Uddannelse i Faget. Bestyrelsen for den gjensidige Hjælpeforening har oftere overvejet Spørgsmaalet, om hvorvidt Foreningen skulde tilstræbe at oprette en Fagskole for Haandarbejde med grundig Undervisning i de forskjellige Arter af dette, men de ikke ubetydelige Midler, der vilde udkræves hertil, har gjort, at man har udskudt det til en senere Tid. Saaledes som Foreningen nu er, gjør den unægtelig en Del Godt, og de som i forskjellige Retninger som Bestyrelsesmedlemmer, Lærerinder o. s. v., virke for den, have altid fundet, at der var noget fornøjeligt ved deres Virksomhed, Grunden hertil er, at Medlemmerne gjennemgaaende ere glade ved deres Forening; var dette ikke Tilfældet, vilde der ikke som i de senere Aar, hvert Aar være et Par hundrede paa Expektancelisten, uagtet man stadig forøger Medlemsantallet, saa at der nu er 2000. Foreningen er saaledes bleven en ret betydningsfuld social Institution, der i sin nuværende Skikkelse sikkerlig er ret ejendommelig for vort Land.

VII.

**Sygeplejens Forbedring i og udenfor
Hospitalerne.**

Da jeg i 1845 kom til Paris, blev jeg meget slaaet ved at se Forskjellen imellem Sygeplejen, som den var i de franske Hospitaler i Modsætning til, hvad den var i vore. I Paris Hospitaler ser man kun barmhjertige Søstre iførte den store hvide Hovedbedækning og de altid skinnende hvide Forklæder og med Nøglerne, hængende ved Siden, til de store Linnedskabe, deres Stolthed, med de smukt ordnede Senge- og Beklædningsgjenstande. Ofte fremtraadte de med en Anstand, der tydeligt viste, at de hørte til de højere Samfundsklasser. Jeg mindes saaledes en ung Dame af sjælden Skjønhed og Anstand i Børnehospitalet, om hvilken jeg senere erfarede, at hun hørte til en højtstaaende Familie; da vi en Morgen gik og ventede paa, at Stuegangen skulde begynde, saa jeg, at hun, der badede et Barns Øjne, der led af

ægyptisk Øjensygd, som den Gang var meget udbredt der, bøjede sig tæt ned over Barnet og derved udsatte sig for Smitte. Jeg gjorde hende opmærksom paa Sygdommens store Smitsomhed, og at den derfor udkrævede stor Forsigtighed. «Jeg kjender godt Farerne ved denne Sygd», sagde hun; «da jeg overtog Pladsen her i denne Sal, vare begge mine Forgængerinder, den ene efter den anden, blevne angrebne af den, og ere nu begge fuldstændig blinde». Jeg bukkede dybt for hende, bad hende undskylde, det var i saa Fald unødvendigt at ville belære hende. En ung fransk Læge, jeg boede sammen med, Søn af en højtstaaende Ingenieurofficer i Provinsen, havde en Søster, der havde fattet den Beslutning at blive Hospitalsøster; jeg besøgte hende flere Gange med ham i den Lemmestiftelse, hvor Tjenesten i Prøveaaret fandt Sted, og saa, hvor omhyggelig en Uddannelse Søstrene fik.

Hos os vare Forholdene ganske anderledes den Gang; det var i Reglen udannede Mennesker, der valgte denne anstrængende og daarligt lønnede Stilling; Indtægten var væsentlig afhængig af Drikkepene, og paa en ikke altid meget delikat Maade blev det betydet Patienterne, at de vilde blive behandlede, eftersom de kunde yde i den Retning; dette

gjorde, at fattige Patienter navnlig Kvinder vare bange for at blive indlagte i Hospitallerne, naar de ikke havde Noget at fornøje, som det hed, Stuekonerne med. De vare ofte meget raa, og jeg har f. Ex. set dem slaas og rive de forlorne Krøller af hinanden; Lægerne behandlede dem i Reglen human, men ikke med synderlig Hensyn; de tiltaltes meget ofte Mutter og hun. Men der fandtes dog i denne gamle Stamme af Stuekoner ogsaa prægtige, opofrende Koner, der vare som Mødre ligeoverfor deres Syge og udmærket dygtige. Undertiden skjulte sig bag det raa Ydre megen fin Følelse. En Dag for nogle Aar siden mødte jeg paa Gaden en Læge, jeg ikke havde set i flere Aar og som nu er død. Det var en kraftig svær Mand, og jeg sagde ham, at det glædede mig at se, at han nu saa anderledes ud, end da vi i vore unge Dage vare Kandidater sammen paa Alm. Hospital, hvor han havde et meget svageligt Udseende. «Ved De, hvad Grunden var dertil?» spurgte han. «Den var simpelthen den, at jeg ikke fik nok at spise. Fra mine Forældre kunde jeg ikke faa noget, Slægtninge havde jeg ikke, jeg havde forgjæves søgt at faa Informationer, og vor Gage var 12 Rbd. 2 Mark mdl. Naar man saa skulde have Klæder, Skotøj og Vadsk, blev der kun lidt tilbage til Spise. Jeg talte

aldrig derom til Nogen, men der var dog ét Meneske, der maa have anet det, det var gamle Mo'er Jensen paa Operationsstuen. En Dag kom hun ned paa mit Værelse og bad mig, om jeg ikke vilde smage et Stykke Fisk; det var skammeligt, naar Folk klagede over Maden, jeg kunde selv smage, om den ikke var god. Den Glæde og Appetit, hvormed jeg spiste Fisken, maa have bestyrket hendes Formodning. Hun kom bagefter meget hyppigt og bragte mig Middagsmad, bestandigt under Foregivende af, at det var godt, at Lægerne vidste, hvorledes Maden var og kontrollerede den, men det var hendes egen Mad, hun bragte mig. Hun døde af Kolera; kun Præsten og jeg fulgte hendes Kiste, men det er hende, jeg skylder, at jeg ikke gik til Grunde». Den Art Stuekoner var unægtelig Undtagelser, Hovedmassen var simpel og raa. At faa barmhjertige Søstre ind i vore Hospitaler kunde der jo ikke være Tale om, da Katoliker ikke førend 1848 turde bosætte sig andetsteds end i Fredericia. For Resten hørte jeg ogsaa senere de franske Overlæger ikke just altid være tilfredse med Søstrene; de paastode, at de vare egenraadige, gave eller undlode at give den foreskrevne Medicin, eftersom det syntes dem bedst, og naar man klagede og vilde have en af dem bort, lykkedes det sjældent, fordi de ikke

stode under Hospitalsbestyrelsen, men under deres Priorinde, der ofte var paa en spændt Fod med Lægerne, Noget, som senere har ført til, at man flere Steder i de franske Hospitaler nu har verdslige Sygeplejersker.

Da Sygehjemmet oprettedes, tænkte jeg en Tid paa her at uddanne Sygeplejersker, men opgav dette af flere Grunde. Jeg kom til det Resultat, at en Virken for en Reform af Sygeplejen maatte jeg opsætte til jeg en Gang blev Hospitalsoverlæge, og dette havde jeg en Del Udsigt til at blive, da jeg havde været Reservelæge baade ved Frederiks og Almindelig Hospital og ved Almindelig Hospital endog var den ældste. Da derfor Overlægepladserne ved det nye Kommunehospital skulde besættes, søgte jeg den medicinske der. Men Dr. Ravn blev foretrukket, da han i længere Tid havde fungeret som Overlæge ved Frederiks Hospital, og der var derfor ingen Grund for mig til at beklage mig derover.

Ogsaa Haabet om at blive Overlæge ved Almindelig Hospital syntes at ville glippe. Borgmester Holm, under hvem Styrelsen af Hospitalet laa, havde bestemt, at der skulde være én Overlæge og to assisterende Læger. Saaledes som Forholdene vare foreslaaede ordnede, var jeg ikke i Stand til at udfylde

Pladsen og havde derfor ikke søgt den. Men da jeg en Dag talte med Holm, sagde jeg ham, at jeg betragtede den paatænkte Ordning som meget uheldig, fordi den sammenblandede Syge af meget forskjellig Art; han gav mig Ret i, at der burde være to Overlæger. Der var netop lige Tid til at kunne forandre Indstillingen til Borgerrepræsentationen, dette vilde han gjøre, og han vilde da helst have, at jeg skulde overtage den ene Overlægeplads. Skjøndt jeg var meget tilfreds med min Stilling den Gang som Distriktslæge, havde dog altid Virksomheden i Hospital været mest tiltrækkende for mig, jeg tog derfor med Glæde mod hans Tilbud. Saaledes blev jeg den 1ste Septbr. 1853 Overlæge ved Alm. Hospitals første Afdeling. Da i 1864 Krigen udbrød, var man netop bleven færdig med at indrette de nye Sygeafdelinger paa Hospitalet, og Krigsbestyrelsen var derfor meget glad ved strax at kunne faa to Sygeafdelinger for Militære, som deltes imellem Overlægen ved anden Afdeling, Dr. Bergh og mig. Disse Afdelinger bleve i Virksomhed, indtil Krigen var endt.

Jeg tænkte nu paa mit gamle Ønske om at kunne gjøre noget for Hospitalssygeplejen ved at faa mere dannede Stuekoner. Men mit første Forsøg mislykkedes, og jeg indsaa, at jeg maatte begynde med at

vække større Interesse hos vore Damer for Sygeplejen, som den Gang næsten aldeles fattedes. Der gaves naturligvis Damer, der ved at have haft Syge i deres Hjem at passe havde faaet en vis Øvelse heri, men Sygeplejen er i Virkeligheden en Kunst og kræver derfor et Kjendskab til Kunstens Regler for fuldt ud at kunne udøves godt. Der er ingen Tvivl om, at Kvinden i det hele har langt større Anlæg for Sygepleje end Manden, hun er mere opofrende, har mere Sans for Orden og Properhed, har et bedre Haandelag, saa at man undertiden undres over, hvorledes hun lettere kan løfte en svær Syg end en langt kraftigere Mand ville kunne gjøre det. Hun kan derfor, naar hun har Anlæg og Interesse for Sygeplejen, med nogen Anvisning og Øvelse blive dygtig heri. Det falder nu næsten i enhver Kvindes Lod, at hun en Gang i hendes Liv som Datter, Søster, Hustru, Moder eller under andre særlige Forhold kommer til at passe en Syg, som det er hende magtpaaliggende bliver passet saa godt som muligt, og det er overordentlig meget, hvad der navnlig i svære Sygdomme ved en omhyggelig Sygepleje kan udrettes baade til at fremme Helbredelse og lindre Lidelser, og omvendt hvormeget en daarlig og ufornuftig Sygepleje kan skade den Syge.

Idet jeg nu altsaa gik ud fra, at man først og fremmest burde søge at vække en mere almindelig Interesse for Sygeplejen, begyndte jeg Virksomheden i denne Retning ved i 1868 paa almindelig Hospital at holde Foredrag for Damer, først for 3 unge Damer, Døtre af nogle af mine Venner. Disse Foredrag bleve til stor Gavn for Hospitalets Beboere, thi siden den Tid have disse Damer hvert Aar ved Juletid sendt en meget værdifuld Samling af Klædningsstykker til Fordeling blandt Beboerne. Derefter udvidede jeg Kredsen af Tilhørerinder til en halv Snes, forsøgte med disse at holde kliniske Øvelser ved Sygesengen i Lighed med Øvelserne for de medicinske Studerende, idet jeg tog en enkelt Patient, fortalte dem, hvad Patientens Sygdom var, og de Forholdsregler Sygeplejersken havde at iagttage ved en saadan Patient. Ved denne Lejlighed lærte jeg dem ogsaa, hvad der var at gjøre ved den første Behandling af Tilskadekomne, saaledes som dette en halv Snes Aar senere blev udviklet i de saakaldte «Samariterkursus», derefter skred jeg til i 1872 ved det skandinaviske Naturforsker møde at holde et Foredrag om en Reform i Sygeplejen, dette blev trykt i Hospitalstidende og derfra optaget i Berlingske Tidende og vakte i det hele Interesse for Sagen.

I dette Foredrag fremhævede jeg først, hvormeget der var gjort hos os ligesom rundt om i andre Lande for at forbedre Hospitalerne, hvorledes der intet spares for at gjøre Alt saa godt som muligt. Men ved Siden heraf var der hos os i umindelige Tider Intet gjort for at forbedre Sygepasningen. Jeg udhævede af hvor stor Betydning det var saavel for de Syge som ogsaa for Lægen, at de Syge passedes og iagttogets samvittighedsfuldt, og hvorledes dette udkrævede en omhyggelig Uddannelse. Efter en Beskrivelse af Organisationens hos os med Stuekoner, disses Hjælperer, Gangkoner eller Gangpiger, og endelig Vaagekoner, der ikke bo i Hospitalet, ofte tages lige fra Gaden, uden at man kjendte dem videre og uden at de fik nogen Uddannelse, gik jeg over til Forslagene om en Reform.

«Det er», sagde jeg, «først og fremmest uheldigt, at Pasningen af de Syge fra Aften til Morgen betros til Mennesker, af hvilke man ofte kun kan forlange, at de skulle være aarvaagne, da de aldeles ingen forudgangen Uddannelse have faaet i deres Gjerning. Og dog betror man dem Pasningen af de Syge paa en Tid af Døgnet, hvor disses Tilstand ofte forandrer sig og forværrer sig og kræver størst Opmærksomhed med Hensyn til Pasningen. Dette er saameget uhel-

digere, som Lægetilsynet paa den Tid jo er ufuldstændigere.

Det første Skridt i en Reform af det Bestaaende mener jeg derfor bør være en Forandring heri, saaledes at der i det Mindste paa de Stuer, hvor Feber-syge og andre Patienter henligge, der kræve en kyndig og omhyggelig Pasning, ansættes Nattestuekoner, der have faaet en lignende Uddannelse som Dagstuekonerne, vore egenlige Stuekoner, og disse Nattestuekoner mener jeg burde have en Del af deres Forplejning i Hospitalet, saa at de om Morgenens ved at være tilstede ved Stuegangen kunde faa direkte Ordre af Lægerne for Natten. Det er jo under Stuegangen om Morgenens, at vore Stuekoner ved at høre, hvad der siges af Lægerne om de Syge, faa deres væsentlige Uddannelse. I Sydtyskland har jeg enkelte Steder fundet Forholdet saaledes ordnet, at der var to Stuekoner til Stuerne, hvoraf hver gjorde Tjeneste et vist Antal Timer, saa at Nattetjenesten gik paa Tur mellem dem. Hvilken af disse to Maader, man vil vælge, enten at have faste Nattestuekoner eller en skiftende dobbelt Besætning, maa afhænge af de lokale Forhold; men det Væsenlige er, at den Syge om Natten er under et lige saa betryggende Tilsyn som om Dagen.

Naar vi ville tilstræbe at hæve Sygepasningen i vore Hospitaler, tror jeg at Formaålet maa blive, at se at faa Kvinder, der have faaet en god Opdragelse, til at indtræde i Hospitalstjenesten. Det store Flertal af dem, der for Øjeblikket søge Plads i Hospitalerne som Stuekoner, søge en saadan af Trang. Det er fortrinsvis Enker med eller uden Børn, der enten ere for svage til at erhverve det Nødvendige til Livets Ophold ved Vask eller Syarbejde eller frygte det Usikre i dette Erhverv. Følgen heraf er naturligvis, at Stillingen kun er lidet agtet af Befolkningen, og at det undertiden er overordentlig vanskeligt for Stuekonen at hævde sin Autoritet lige over for en ofte raa Befolkning, der vil anse sig for tilsidesat, ikke fordi den er raa og uhøflig, men fordi, som den mener, den ikke kan give Opvartningspersonalet tilstrækkelig Drikkepenge. At den, der giver gode Drikkepenge, i Reglen vil faa en bedre Pasning, ligger i de menneskelige Forhold; men jeg kan af Erfaring sige, at der dog, selv under de nuværende Forhold, findes mangan brav Stuekone, der er lige saa omhyggelig for et Menneske, hun Intet faar af og Intet kan vente at faa af, end hun er for den, hun faar Drikkepenge af, naar et saadant lidende Menneske blot er høflig, fredsommelig og taknemlig. Men det mislige er, at

da Befolkningen ved, at man i Reglen kun af Trang bliver Stuekone, mener den, at Formaålet maa være at faa saa meget som muligt ud af Stillingen, og den antager derfor, at Personalet ene ledes af Hensyn til Drikkepengene. Man har i Kommunehospitalet strængt forbudt at tage Drikkepenge og sat Afskedigelse som Straf herfor. Hensigten har været god, men jeg tror, at man kun har udrettet meget Lidet ved dette absolute Forbud; Befolkningen ved godt, at Forbudet kan omgaas og stadigt omgaas. Jeg tror heller ikke, at man vil kunne hæve denne Ulempe ved at forhøje Lønningen; man vil, efter min Mening, ikke kunne forandre denne for Hospitalernes Virksomhed uheldige Opfattelse hos Befolkningen, med mindre Stillingen som Sygepasserske i det Hele hæves ved at Mennesker indtræde i den, som tilhøre de bedre stillede Samfundsklasser, saaledes at den fattige Befolkning nok kan vide, at Drikkepenge ikke ville blive modtagne».

Jeg ved ikke hvor megen Del Foredraget havde i, at Fenger som Borgermester i Forbindelse med Overlægerne nogle Aar derefter begyndte en Reform af Sygeplejen i Kommunehospitalet, der ganske gik i den i Foredraget angivne Retning; thi efter at have forelagt Sagen i dens Almindelighed, troede jeg

at handle rigtigt ved at overlade til de andre Hospitaler selv at tage Initiativet til en Omordning. Paa Alm. Hospital, hvor Vaagekonetjenesten hidtil udelukkende havde været besørget af Lemmer, fik vi Reservestuekoner til Vaagning med Bolig i Hospitalet, ligesom ogsaa flere dannede Mennesker indtraadte i Stillingen som Stuekoner, saa at der i de senere Aar ikke mere høres Klager over, at der fordres Drikkepenge, eller at der vises Tilsidesættelse paa Grund af Mangel paa Evne til at kunne give saadanne, hvilket tidligere var saa almindeligt. Ganske vist er Reformen endnu ikke helt gennemført allevegne i vore Hospitaler, men der er unægtelig gjort betydelige Fremskridt.

Imidlertid fortsatte jeg min Virksomhed for at vække Interesse for Sygeplejen; jeg holdt gjentagende Gange offentlige Forelæsninger herom og udgav disse i 1882 som Nr. 3 af «smaa populære Arbejder» under Tittel af «Sygeplejen i Hjemmet». I denne lille Bog fremsatte jeg Hovedreglerne for Sygeplejen under 9 Afsnit: Omsorg for frisk Luft, passende Temperatur, Undgaaelse af Forkjølelse, tilbørlig Ro o. s. v.

Da i 1875 det «Røde Kors» oprettedes, fordeltes de, der skulde uddannes til at gjøre Tjeneste herved, imellem Kommunehospitalet, Frederiks Hospital og

Alm. Hospital, senere uddannedes ogsaa her Sygeplejersker, der skulde benyttes i den af Fru Pastorinde Ida Johnsen oprettede Distriktssygeplejeforening for Christianshavn og Amager, ligesom ogsaa adskillige Sygeplejersker ere uddannede til Sygepleje paa Landet, efter at Dr. Trautner havde søgt at faa dannet Foreninger med dette Formaal for Øje.

Men foruden saaledes at uddanne Kvinder, der have bestemt sig til at gjøre Sygeplejen til et Livserhverv, ere ogsaa mange Damer uddannede i Alm. Hospital navnlig fra Fru Norries Kursus, deriblandt adskillige af de højere Samfundsklasser til Anvendelse af Sygeplejen i deres Hjem eller til privat Sygepleje af Fattige.

Dette er i de senere Aar bleven en Art Specialitet for Alm. Hospital, fordi der her ikke behøves at lægge saa stor Vægt paa Disciplin som i de større Hospitaler. Disse uddanne væsentlig kun Elever til Supplering af deres eget Personale, medens dette ikke er Tilfældet med Undervisningen paa Alm. Hospital, hvor Antallet af Sygeplejersker er langt ringere, og hvor der kun sjældent sker Skifte.

Organisationen af Sygeplejen i Hospitalerne gaar saaledes stedse fremad, men en Mangel ved den er, at der ikke er sørget godt nok for Sygeplejerskerne, naar

de blive gamle og udslidte. Vel er der nu truffet den Bestemmelse i Kommunen, at de, der ere fast ansatte i deres Tjeneste, faa Pension efter 25 Aars Tjeneste, men dels er Lønnen lav, saa at Pensionen kun bliver ringe, dels holde kun faa Tjenesten ud i 25 Aar. Ogsaa paa Frederiks Hospital gives der Pension, men heller ikke den er tilstrækkelig til at leve af.

Da jeg engang i 1870 eller 71 talte med en Dame om en Reform af Sygeplejen i Hospitalerne og mine Ønsker i denne Retning, ytrede hun, at jeg ikke vilde komme nogen Vej i den Sag, naar jeg ikke søgte at skaffe dem, der gik ind i denne Stilling, en Forsørgelse. Det er mærkeligt, hvormeget en enkelt tilsyneladende tilfældig Ytring kan lede Ens Tanker i en bestemt Retning. Forfølgende denne Tanke og forbindende den med Selvhjælpsbestræbelserne, som jeg var kommen ind paa ved den gjensidige Hjælpeforening for Syersker, besluttede jeg i 1872 at danne en gjensidig Hjælpeforening for Stuekonerne ved Hospitalerne,

Min Tanke hermed var ikke at oprette nogen Sygekasse for dem, men at danne et Fond, der med Tiden kunde yde en virkelig Forsørgelse. Jeg indbød derfor Stuekonerne fra de forskjellige Hospitaler til et Møde og forelagde dem Lovene for en saadan For-

ening. Stor Lyst til at danne en saadan var der just ikke hos dem, og da jeg motiverede Paragrafen om Æresmedlemmernes Bidrag, ytrede en meget forstandig ældre Stuekone, at hun ikke troede, Kassen vilde faa mange Æresmedlemmer, da det var yderst sjeldent, at nogen viste Interesse for Stuekonerne. Det har imidlertid vist sig, at der lidt efter lidt har udviklet sig Interesse for Stuekonerne, saa at Antallet af Æresmedlemmerne i Foreningen er blevet ligesaa stort som af Stuekoner og Sygeplejersker; man har følt, at man ved at understøtte Foreningen ikke blot gjør noget Godt mod nogle gamle Mennesker, men ogsaa mod Patienterne i Hospitalerne, som man skaffer bedre Sygeplejersker, fordi Foreningen knytter dem nøjere til Hospitalet. Endnu er ganske vist Foreningen ikke i Stand til at kunne yde meget, men alt som Kapitalen voxer, tror jeg, Foreningen vil blive et vigtigt Led i den glædelige Reform, som Sygeplejen i de sidste tyve Aar har undergaaet hos os. Om Principperne for Organisationen af Foreningen skal jeg komme til at tale under Afsnittet om Alderdomskasser.

Naar man omtaler Sygeplejens Udvikling hos os, vilde det være urigtigt ikke at tage Hensyn til den Betydning, som Diakonissestiftelsen har haft, og som

navnlig i de senere Aar, hvor Diakonisserne besørge Sygeplejen i en Del af vore Provinssygehuse, maa siges at være af stor Betydning.

Det er nu halvtrediehundrede Aar siden, at Katholicismen indstiftede «De barmhjærtige Søstre» som Sygeplejersker i de katholske Lande; først for 40 Aar siden begyndte Pastor Fliedner som et Sidestykke hertil at danne Diakonisseinstitutionen for Protestanterne, og omtrent samtidig har Uddannelsen af verdslige Sygeplejersker af de mere dannede Klasser fundet Sted først i England og Tyskland, senere her hos os. Man maa sige, at Humaniteten igjennem alle tre Institutioner har gjort et smukt Fremskridt, der har været til et stort Gode for de Syge. —

VIII.

**Arbejder til Indskrænkning af Drik-
fældigheden.**

I 1875 tilbragte jeg min Sommerferie i en af vore smaa Provinsbyer. Jeg havde boet nogle Dage i Hotellet, og hver Morgen kom en ung Barbersvend og barberede mig, forinden jeg gik ned i Spisestuen og drak min The. Men en Morgen ventede jeg forgjæves paa ham; jeg gik da ned i Gjæstestuen og spurgte en af Pigerne, hvorfor Barbersvenden ikke kom idag, jeg havde ventet paa ham og var nu ærgerlig over at komme saa sent ud. «Det er Mandag i Dag», svarede hun. «Der var Dands i Aftes i Skoven, saa har han sviret derude i Nat og kommer næppe her i Dag». «Men hvad siger hans Principal til det.», spurgte jeg. «Han er selv Principal, kunde have det godt, men hvad kan det nytte, naar han foretrækker at svire frem for at passe sin Forretning», sagde hun med en

foragtelig Mine. «Han er et kjønt ungt Menneske», sagde jeg, «De skulde ikke tale saa foragtelig om ham, hvo ved, om han ikke kunde falde paa at fri til Dem, naar han kommer her hver Dag». «Det har han vist aldrig tænkt paa», svarede hun, «og hvis han nogensinde skulde falde paa det, vilde jeg ubetinget sige nej». «Aa», indvendte jeg, «fordi han i hans Alder er lidt lystig og morer sig, derfor kan han blive en fortræffelig Mand, naar han faar en fornuftig Kone, som han holder af». «Ja i et Par Aar kan det nok gaa godt», svarede hun, «medens Forholdene endnu ere nye og han forelsket, men naar der er gaaet nogle Aar ville hans gamle Svirebrødre igjen faa Magt over ham, gjøre Nar af ham, fordi han er under Tøffelen, og saa vil det være ude med Lykken. Tro mig Herre», tilføjede hun, da hun saa, at jeg alvorligt betragtede hende, «naar man har staaet ene fra man var 12 Aar, har man set og lært meget».

Der var et saa smerteligt Udtryk i hendes Ansigt, at jeg taug stille; jeg tvivlede ikke om, at hendes Erfaringer stammede fra det Hjem, hun var kommet fra; hun tænkte sikkerligt paa de Lidelser, hendes Moder havde gennemgaaet. Disse Lidelser kjendte jeg saa godt, hvor meget havde jeg ikke set heraf?

Jeg vidste godt, hvor afmægtig en Hustru kan være under disse Forhold. Den hele Dag tænkte jeg paa denne lille Samtale, jeg spurgte mig selv, om der ikke kunde og burde gjøres Noget for at indskrænke Drikeriet og de Ulykker, det medfører.

En af Grundene til, at man i de senere Aar Intet havde gjort imod Drikfældigheden, laa sikkerligt deri, at et Forsøg af Prof. Otto i 1844 paa at danne en Maadeholdsforening var blevet gjort latterligt, uagtet Hensigten var i høj Grad rosværdig, men der var saa mange, der havde Fordel af Forhandling af Drikkevarer, at en Indskrænkning heri maatte være beredt paa at finde Modstand, og denne havde valgt en hos os meget virksom Maade, nemlig at latterliggjøre Sagen. Kun paa denne Maade kunde det forklares, at hverken Læger eller Forfattere havde søgt at virke i denne Retning. Dette lærte mig, at naar jeg vilde virke noget i denne Sag, jeg da maatte gaa meget forsigtig frem, skrive meget ædrueligt og navnlig stille Fordringer ikke til den Enkelte saa meget som til Lovgivningsmagten. Det var dette jeg gjorde i mit lille første Arbejde over denne Sag, udgivet 1877 som Nr. 2 af smaa populære Arbejder under Titlen «Om Brug og Misbrug af spirituøse Drikke». I Bogens Begyndelse søgte jeg strax at sætte Læseren

paa mit Standpunkt. «Der er», skrev jeg, i Sproget en ejendommelig Forstandighed; vi bruge Udtrykkene, fordi vi have lært at de betegne noget Vist, men naar man ser rigtig til, ligger der undertiden mere i disse, end hvad vi egentlig betegne dermed, Udtrykket gjør ikke blot, at andre forstaa, hvad vi mene, men det giver ogsaa sin Mening tilkjende om Sagen. Naar vi ville betegne, at et Menneske har en heftig Begjærighed til Noget, sigte vi: Det er hans Lidenskab. Han ser kun Glæden, Tilfredsstillelsen af sin Tilbøjelighed; Sproget ser noget mere deri, koldt, forstandigt siger det: han vil komme til at lide derved; Lidenskab er at skabe Liden, Lidelse. Man kunde næsten ærgre sig over en saadan kold Forstandighed, der ikke har Blik for Glæden, ikke ser, hvorledes Livet vilde være uden Ynde, farveløst, ensformigt og kjedeligt uden de Bevægelser i Sjælen, vi betegne som Lidenskaberne. Men Sproget siger roligt: se blot rigtigt til, om jeg ikke har Ret, at en Lidenskab skaber Liden; tag blot f. Ex. Drik; Vinen, siger man, glæder Menneskets Hjerte, men lad Begjærigheden til Drik blive til Lidenskab og se saa, om ikke Glæden forsvinder, og Lidelsen træder istedetfor. Sproget har i det Mindste i dette Tilfælde Ret; thi Drik er en Lidenskab, der ødelægger baade Sjæl og Legeme.

Men naar denne Lidenskab saaledes forbitrer Livet, er det vel værd at tænke lidt over, naar Lidenskaben kan siges at begynde, hvor Grændseskjellet er mellem Nydelse og Lidenskab. Grændsen tror jeg ligger i Tabet af Selvbeherskelsen».

Til at vise dette benyttede jeg Holbergs mesterlige Skildring af Jeppe paa Bjerget; viste, hvor han genialt havde tegnet Indflydelsen paa Karakteren; hvorledes han saaledes kommer ind i et Væv af Løgn, saa at det næsten bliver ham umuligt at sige Sandhed, hvorved al Agtelse tabes; og herfra gik jeg over til at skildre Tabene i økonomisk Henseende og Legemets gradvise Ødelæggelse ved Drikfældigheden.

I det næste Afsnit omhandlede jeg de gode Sider ved Brugen af de spirituøse Drikke. Den ejendommelige Egenskab, der frem for alle andre har gjort de spirituøse Drikke saa tiltrækkende for Menneskene er, at de ere oplivende, hvorfor Vinen er betegnet fra Oldtiden af som glædebringende for Menneskene. Som saadan gør den Menneskene mere selskabelige, og dette har gjort den til næsten at høre med til vort selskabelige Liv. Men den oplivende Virksomhed bliver ofte af langt større Betydning, naar Legemet udmattet af Søvn, Smerter og Sygdom er ifærd med at bukke under, hvor Vinen da ofte ligesom gyder

nyt Liv i vore Aarer. De spirituøse Drikke yde os saaledes saamegen Nytte, at der ikke er Grund til at opgive Brugen, men vi bør stræbe hen til at indskrænke Misbrugen; men hvor er Grændsen imellem Misbrug og Brug? Jeg tror, at en voxen Mand ikke har Skade af en Snaps til Frokost og Aftensmad, altsaa en $\frac{1}{4}$ Pægl om Dagen, men at man i Almindelighed kan regne at $1-1\frac{1}{2}$ Pægl om Dagen fører til Brændevinssygdom, selv om mange i aarevis taale at drikke saameget uden at mærke kjendelige Følger deraf. Hvad der let fører til at drikke saameget, er Extrasnapsene, som jeg har delt i to Klasser: «Høflighedssnapsen» og «Tidsfordrivssnapsen».

Jeg gik derefter over til at behandle Spørgsmaalet om; hvorvidt de spirituøse Drikke hos os brugtes i en overdreven høj Grad, og om som Følge heraf Drikfældigheden kunde siges at være stor, og om den var i Tiltagen eller Aftagen. Jeg maatte jo tilstaa, at destoværre Drikfældigheden var stor hos os, hvortil Aarsagen for en stor Del maa søges i Klimaet, og at Landet ikke frembringer Vin; nøjagtigt bestemme, hvormeget Brændevin der drikkes, kan man ikke, fordi adskilligt af, hvad der frembringes, anvendes til andet Brug end til Drik, men da dette ogsaa gjælder for andre Lande, kan man dog

faa et sandsynligt Resultat, og det er dette, at der i Danmark vel omtrentlig blev i 1875 drukket en 30 Millioner Pötter Brændevin, hvilket paa en Befolkning af mindre end 2 Millioner gav omtrent 16—18 Potter pr. Hoved, hvilket var mere end i noget andet Land. Jeg viste desuden, hvorledes Forbruget tiltog i langt højere Grad end Folkemængden, og at en Tiltagen af Drikfældigheden ogsaa paa anden Maade kunde eftervises at følge med den forøgede Tilvirkning af Brændevin.

I det tredie og sidste Afsnit behandlede jeg endelig Spørgsmaalet om, hvorledes man kunde søge at indskrænke Forbruget af Brændevin og hæmme Drikfældigheden. Jeg gjennemgik nu her de Midler, hvorved man i andre Lande har søgt at naa dette Maal: høj Beskatning af Tilvirkning af Spiritus, Indskrænkning i Antallet af Beværtningsteder, Indskrænkning af Salg af Spirituosa om Søndagen til bestemte Timer paa Dagen, Forbud mod at sælge spirituøse Drikke til Folk, der ere berusede, og til Mindreaarige (under 16 Aar), Straffebestemmelser for at vise sig i beruset Tilstand paa Gader og offentlig Vej, Oprettelsen af Drankerasyler og endelig hvad, der ad privat Vej kan udrettes, dels igjennem Afholdsforeninger, dels af den Enkelte ved at virke i

denne Retning i sin Kreds. Størst Vægt lagde jeg dog paa det, der kunde udrettes af Lovgivningsmagten, og jeg sluttede derfor med at opfordre denne uden Partihensyn til at tage sig af Sagen.

Bogen fik en særdeles god Modtagelse, og hvis dette ene havde været Formaalet med dens Affattelse, kunde jeg have havt god Grund til at være tilfreds; men Hovedsagen var jo dog, om jeg virkelig kunde paavirke Lovgivningsmagten. Et Øjeblik saa det ud, som om der skulde kunne udrettes noget. Folkethingsmand Jens Busk kom nemlig, uden at jeg kjendte ham, op til mig for at tale med mig; han havde læst Bogen med stor Interesse og var enig med mig. Vi enedes da om, at han skulde indbyde et Par andre Rigsdagsmænd saavel af Venstre som af Højre til hos mig at drøfte Spørgsmaalet om, hvad der af Lovgivningens Vej kunde gøres for at indskrænke Drikfældigheden. Busk holdt paa, at man skulde se at faa en Straf bestemt for at vise sig i beruset Tilstand paa Gade og offentlig Vej. Det var ikke det Forslag, jeg satte mest Pris paa, men han antog det for umuligt at faa en forhøjet Beskatning uden i Forbindelse med en Reform af Skattelovene overhovedet, hvilket kunde tage mange Aar. Han mente desuden, hvori han vist nok kunde have nogen Ret, at Virk-

ningen af en saadan Straffelov hovedsagelig vilde være en moralsk, idet den stemplede Drikfældighed ikke blot som en Last men som en Forbrydelse imod Samfundet. En Indskrænkning i Adgangen til Værtshushold, ytrede han, vilde udkræve en Forandring af Næringsloven, og heller ikke dette mente han, at Rigsdagen vilde gaa ind paa. Der blev saaledes væsentlig kun en Straffelov tilbage. Vi udarbejdede sammen et Lovudkast herom, i dette fulgte vi væsentlig den franske Lov af 1872, dog gjorde vi Straffene ikke fuldt saa strænge. Lovforslaget blev trykt i Rigsdagens Bureau til Forelæggelse for denne, men da det forinden forelagdes i Venstres Partimøder, mødte det her en bestemt Modstand. Hermed bortfaldt Sagen; Busk har dog senere offentliggjort Udkastet i de jyske Blade og herved vist sin gode Villie i Sagen. Nogen Virkning fik dog Bogen, den førte nemlig til, at en Del af Kommunerne benyttede den Ret, som Loven af 23. Maj 1873 havde givet dem til at indskrænke Antallet af Værtshushold, og navnlig gik Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse i Spidsen ved dels at forhøje Udskjænkningssafgiften, dels at ophøre med at udstede Borgerskab paa Værthushold, hvorved Antallet af Værtshuse i Kjøbenhavn er aftaget en Del i de senere Aar. Ogsaa indførtes mange Steder

i Politivedtægterne Forbud mod at sælge Brændevin til Berusede og Mindreaarige. Da det viste sig, at der Intet lod sig udrette igjennem Rigsdagen, mente jeg at burde gjøre, hvad jeg havde tilraadet, nemlig at virke ved Foredrag og igjennem Pressen. Jeg holdt derfor et Foredrag i en Landsby i Nærheden af Hovedstaden, hvor der herskede stor Drikfældighed, og valgte som Emne: hvad den enkelte kan gjøre for at indskrænke Drikfældigheden. Jeg skildrede i dette Foredrag først, hvorledes Brændevin, naar den nødes i større Mængder, blev til en Gift, der kunde virke dødeligt, og anførte en Del Exempler herpaa, navnlig hvor Ældre af Kaadhed havde givet Børn eller unge Mennesker Brændevin i stor Mængde at drikke, viste derefter, hvorledes Brændevin ogsaa nydt i ringere Mængde som 1 Pægl til 1½ Pægl daglig, i Længden kunde virke skadeligt. Foredraget blev holdt i en Kro, og her havde en gammel Bonde sat sig nær Talerstolen. Da jeg fremsatte denne Paastand, rejste han sig og begyndte at ville indlede en Discussion, idet han gik ud fra, at han i mange Aar havde nydt saameget. Jeg bad ham imidlertid om at lade mig først tale helt ud, senere skulde jeg gjerne besvare hans Indvendinger. Jeg viste nu, hvorledes Faren ved Brugen af Brændevin netop laa deri, at

den Enkelte ikke kunde vide, hvormeget han kunde taale, han regnede sædvanlig efter, at han ikke blev beruset, og mente, at naar han ikke blev det, var der ingen Fare, men fordi hans Hjærne ikke angrebes, kunde godt hans Nyrer, Hjærte eller Lever være blevne angrebne, uden at han vidste, at Grunden hertil var Misbrug af Spiritus. Jeg viste nu, hvorledes det ikke blot var en overdreven Nydelse af Brændevin til Maden, der gjorde Skade, men navnlig Extrasnapsene, der oftest nødes uden at man fik noget at spise dertil, og opfordrede derfor indstændigt til at give Kaffe eller Hvidtøl istedetfor, naar man vilde byde Nogen en Drik af Høflighed. Da jeg var færdig med Foredraget rejste den gamle Bonde sig op og sagde: «Ja — ja, Professor! Tænkemaade var der dog deri.» Jeg erfarede ogsaa senere, at han var bleven saa betænkelig over Foredraget, at han Dagen efter havde sendt Bud til Lægen for at faa sit Hjærte og Nyrer undersøgte. Jeg gjentog Foredraget i en anden Landsby, og da det ogsaa syntes at vinde Interesse her, lod jeg det trykke, sendte det til alle vore Provinsblade, og bad dem om at optage det, idet jeg gjorde opmærksom paa, at det hverken vilde komme i de kjøbeuhavnske Blade eller blive tilfals i Bogladerne. Det blev da ogsaa optaget af en Del af

vore Provinsblade og kom saaledes ud i Befolkningen, og jeg fik flere Beviser paa, at det havde gjort Indtryk; etsteds blev en Familie herved bragt ud af Fattigdom, idet Forsørgeren var gaaet i sig selv og bleven ædruelig, noget jeg flere Aar efter erfarede havde holdt sig. Men Folk bleve ved at drikke fuldt saa galt som tidligere, og jeg spurgte mig selv, om jeg virkelig udrettede Noget, og om jeg ikke hellere burde bruge min Tid til at virke i anden Retning. I al Fald mente jeg, at det kunde være rigtigt nu at lade Totalafholdsmændene, som i Slutningen af Halvfjerdserne havde begyndt at arbejde for Bekjæmpelsen af Drikfældigheden, se, hvad de kunde udrette, jeg kunde ikke slutte mig til denne Retning, fordi Maadehold og ikke Totalafhold syntes mig det Rette. Jeg trak mig saaledes tilbage.

I 1885 forenede nogle Venner af Totalafholdsagen sig om at danne en Forening til Ædrueligheds Fremme, der væsentlig skulde bestaa af Mænd og Kvinder, der, uden at ville gaa ind i nogen Totalafholdsforening, vilde støtte Bestræbelserne for at modarbejde Drikfældigheden. De henvendte sig til mig med Anmodning om at indtræde i Bestyrelsen som dettes Formand. Man havde udarbejdet et Program med et meget vidt Formaal; der skulde ikke

blot virkes for Udgivelsen af populære Skrifter og et eget Tidsskrift, men ogsaa tilstræbes at indvirke paa Lovgivningen og fremme forskjellige Foranstaltninger, deriblandt Oprettelsen af Drankerasyler o. s. v. Det syntes mig, som om jeg vilde handle urigtigt, ved at vægre mig ved at modtage Stillingen; jeg spurgte mig selv, om jeg havde gjort Ret i at trække mig tilbage fra en Virken, der var en af de smukkeste Opgaver, man kunde stille sig i et Land, hvor der herskede saa megen Drikfældighed som hos os, og det, fordi jeg ikke syntes, at der kom tilstrækkeligt ud af Arbejdet. Jeg mente derfor at maatte være glad ved paany at blive kaldet til Arbejdet. Jeg modtog derfor Hvervet, men gjorde dog strax gjældende, at jeg ikke kunde indlade mig paa at sætte alt det i Værk, som var opstillet paa Programmet, saaledes Udgivelsen af et Tidsskrift, Oprettelse af et Drankerasyl o. s. v., jeg vilde kun kunne virke i den Retning, jeg var begyndt, ved at arbejde for Lovforandringer og ved populære Skrifter om Æmnet. Der svarede, at man naturligvis ikke vilde have Alt paabegyndt paa een Gang; jeg kunde nu tage fat paa, hvad jeg vilde.

Samfundet stiftedes i December 1885, og i Sommerferien 1886 skrev jeg nu et lille Arbejde, som jeg

oprindelig betitlede med: «Hvorfor drikker han», men senere gav Titlen «Hverdagserfaringer». Til Udgangspunkt valgte jeg et Brev, jeg havde faaet fra en Patient paa Landet, den Gang jeg udgav Foredraget, om hvad den Enkelte kan gjøre for at indskrænke Brugen af Brændevin. Han skrev, at han havde talt med mange paa sin Egn om Artiklen; var det Bønder han talte med, spurgte disse altid: hvorfor skrev han det? Jeg vilde derfor begynde med at sige, hvorfor jeg skrev. «Jeg vil», skrev jeg, «kjøbe mig en god Samvittighed. Naar man fra Ung af i en Del Aar har gjort Tjeneste i en Anstalt som Kjøbenhavns Almindelige Hospital og derefter i over en Snes Aar har været Overlæge ved dens mere end 1000 Senge, vil man i disse Aar have set Mennesker i Tusindvis lide og dø som Følge af Misbrug af Brændevin, man har set mange, der ikke anede, at de ødelagde sig selv ved den Maade, de drak paa, og naar man i denne Retning vel har set mere end nogen anden dansk Læge har set, saa er det Ens Pligt at oplyse Befolkningen om Farerne og klare for den, hvorfor det er nødvendigt, at man i Danmark indskrænker Brugen af Brændevin, og ved hvilke Midler dette bedst kan ske. Derfor har jeg skrevet om denne Sag, skriver

om den og vil vedblive at virke for den, saalænge jeg kan; saa kan jeg dø med en god Samvittighed.»

Idet jeg tog Spørgsmaalet om Motiverne til Drik til Udgangspunkt, gennemgik jeg de forskjellige Aarsager til Misbrugen af Brændevin, hvoraf nogle vare mere undskyldelige end andre, men mest undskyldelig var den nedarvede. Jeg skildrede nu, hvad der egentlig var Arbejdets Hovedformaal at vise, nemlig Indflydelsen af Drikfældigheden paa Børnene, viste dette saavel fra Straffeanstalter som Idiotanstalter og endelig ved et Par Exempler fra min Praxis. Min Tanke var den, at dette næppe vilde undlade at gjøre Virkning paa adskillige, ikke altfor forhædede Drankere, og jeg betvivler ikke, at det ogsaa har gjort det, thi jeg havde her berørt en af Menneskelivets ømmeste Strænge. Efter dernæst at have fremstillet, hvad der var gjort i denne Retning i de senere Aar hos os, navnlig ved Totalafholdsmændenes ihærdige Bestræbelser og vist, hvormeget der endnu stod tilbage at gjøre, sluttede jeg paa følgende Maade: «Der gives dem, der se Livet fra den mørke Side; Verden er i deres Tanke en daarlig Verden, hvor alt Ondt stadigt udvikler sig mere og mere. Denne Anskuelse deler jeg ikke; jeg ser godt Menneskenes svage og daarlige Sider, men de raade ikke ene i

Verden; en højere Styrelse fører Menneskene frem igjennem Kamp mod de onde Drifter. Og naar vi netop i den her omhandlede Sag se mange Tusinder rundt om i Landene uden egen Interesse virke for at modarbejde Drikfældigheden og se de Resultater, de i flere Lande have naaet, synes dette mig at tale for min Opfattelses Rigtighed.»

Til denne Afhandling om Aarsagerne til Drikfældigheden, føjede jeg nu en anden om en forhøjet Brændevinsbrændingsafgift. Jeg havde i den første Afhandling omtalt Samfundets Dannelse og dets Formaal at indvirke paa Lovgivningen for at faa Love, der kunde modarbejde Misbrugen af Brændevin. Som den vigtigste Foranstaltning betragte mange en høj Beskatning paa Brændevinen og den derved bevirkede Forhøjelse. Der kan vistnok være noget Rigtigt heri, men paa den anden Side er der den Ubillighed herved, at den netop beskatter de daarligst stillede Klasser, de egentlige Arbejdere, Indsiddere og Husmænd. En høj Beskatning forekommer mig derfor kun retfærdig, naar den største Del af den derved vundne Merindtægt anvendes til Gavn for selve den arbejdende Klasse. Det er denne Tanke, jeg har søgt at udvikle i Afhandlingen om Oprettelsen af et Arbejder-Invalidfond ved Hjælp af en forhøjet Brændevins-

afgift. I den Kommission, som blev nedsat i 1886 til Fremme af Foreningen til indbyrdes Understøttelse i Tilfælde af Sygdom, Alderdom og Nød, havde jeg udarbejdet et Forslag om Oprettelsen af et Arbejder-Invaliddefond, der blev tiltraadt af Kammerherre E. Emil Rosenørn; Forslaget gik ud paa, at dette Fond skulde understøtte uhelbredelige og alderdomssvage Medlemmer af Sygekasserne ved et aarligt Tilskud af Staten, Bidrag af Kommunerne og af Sygekassernes Overskud. Dette Forslag optog jeg nu igjen, men i en forandret Form, idet det var Merindtægten af Skatten paa Brændevinsbrændingen, der skulde anvendes til dette Fond. Skatten, der for Tiden ikke kunde anslaa's til højere end 8½ Øre pr. Pot, foreslog jeg forhøjet til 20 Øre. Dette var alligevel meget lavere end i de fleste andre Lande, saaledes i Norge 56 Øre pr. Pot, i Sverrig 40 (i 1888 forhøjet til 50), i Frankrig 55, i Holland 88, i Amerika 92 og i England endog 1 Kr. 70 Øre pr. Pot. Da Forbrugen af Brændevin anslaa's til i Danmark at være dobbelt saa stor som i Sverrig i Forhold til Folkemængden og 6 Gange saa stor som i Norge, maa det undre os, skrev jeg, at uagtet Ligheden, som der er mellem de skandinaviske Folk, Forbrugen af Brændevin er saa meget forskjellig, og at Brugen staar i omvendt For-

hold til Skatten, ssa at der, hvor Skatten er højest, er Forbrugen mindst og omvendt. Dette taler jo meget for, at jo ringere Skatten er, desto større er Forbrugen. Og dette er jo ogsaa ganske naturligt, er Skatten lav, er Brændevin billig; de, der kun have faa Penge, men Lyst til Brændevin, kunne altsaa nyde desto mere, jo billigere den er, og Forbrugen maa blive større end naar Skatten er høj og Brændevinen derfor dyr. Hvis man altsaa vilde forringe Forbrugen af Brændevin før derved at forringe de Farer, Misbrugen medfører baade for Liv og Helbred, vil det være rigtigst, at følge de Landes Exempel, der have naaet at forringe Forbrugen, og som iblandt de Midler, de have anvendt, ogsaa have benyttet det at forhøje Brændevinsskatten. Ved en Forhøjelse af Skatten hos os med 12 Øre pr. Pot, ville en Snaps kun fordyres med $\frac{1}{2}$ Øre; det vilde derfor kun blive en Merudgift af nogen Betydning for dem, der drikke Brændevin i Overmaal. Men da den stærke Brug er saa ødelæggende, er det i Folkets egen Interesse, at Brændevinen ikke er saa billig, at dette kan lokke til at nyde den i Overmaal.

Bogen med disse to Afhandlinger: «Hverdagserfaringer» og «Om en Forhøjelse af Brændevinsskatten», udkom som ny Række 1 og 2 af «Smaa populære

Arbejder», men udgaves af Samfundet til Ædrueligheds Fremme, der lod den i et Antal af et Par Tusind omdele dels til alle Sognebibliotheker, til Rigsdag o. s. v. Af den første af Afhandlingerne toges et Særtryk, der omdeltes til Fængslerne, til Fattigvæsenets Anstalter o. s. v. Hvad der udrettes ad denne Vej til at indskrænke Drikfældighed er vanskeligt at sige, men næppe stort. Derimod kan maaske Afhandlingen om Forhøjelsen af Brændevinsskatten faa en vis Betydning. Det er nemlig klart, at en Lov om en saadan eller blot nogen Forhøjelse af Brændevinsskatten ikke vil gaa igjennem i Rigsdagen, forinden Befolkningen har indset Forhøjelsens Betydning, det maa altsaa være Befolkningen man maa se at vinde herfor. Da den har et ganske godt Omdømme, vil den godt kunne forstaa, at en Forhøjelse af Skatten vil være fornuftig og jeg har ogsaa hørt Almuesfolk, der havde læst Afhandlingen, udtale det. Men de lavere Klasser hos os ere mistænksomme; de ville mene, at en Forhøjelse af Skatten ikke vil komme dem til Gode, men at Pengene, naar de engang ere komne i Statskassen, nok ville blive anvendte til andre Formaal, som de ingen Interesse har for og ingen Nytte af. Heri tror jeg, at Hovedvanskeligheden ligger, og den vil næppe hæves, uden at et vir-

keligt Lovforslag foreligger, der nøje bestemmer, hvorledes Indtægten af Forhøjelsen skal anvendes. Først naar det slaaes fast, at den skal anvendes til Fordel for Arbejdsstanden, først da kan man vente, at Befolkningen vil slutte sig til en Afgiftsforhøjelse paa Brændevin.

Samfundet til Ædruelighedens Fremme burde efter min Mening fortrinsvis stræbe til at faa Love sat igjennem, der kunde forringe Drikfældigheden, og derfor ogsaa have Opmærksomheden fæstet paa Love, der kunde have et modsat Resultat. Der frembød sig snart en Lejlighed til at virke i denne sidste Retning. Finantsministeren forelagde i Oktober 1886 et Lovforslag om en Forandring i Beskatningen af Brændevin, saa at Beskatningen skulde ske af det vundne Produkt istedetfor som tidligere efter Karrummet; Afgiften forhøjedes ubetydeligt, men til Gjengjæld frigav det Brændevinsbrændingen paa Landet, som Regeringen i 200 Aar havde stræbt at indskrænke, idet det udelukkende var i Byerne, at Brændevinsbrænderier maatte anlægges, paa Landet turde de kun oprettes med kongelig Bevilling. Nu skulde der ikke længer udkræves Bevilling til Anlæggelse af Brænderier paa Landet. Det var overset i Lovforslaget, at Loven af 1857 om Nærings- og Haandværksdrift vilde berettige

de saaledes paa Landet anlagde Brænderier til ogsaa at sælge Produktet i Detail, og at hvert Brænderi saaledes vilde blive en Kro. Samfundet indgav nu en Skrivelse til Ministeriet, hvori det androg om, at der maatte blive tilføjet, at den hverken maatte ud-sælges i Detail eller udskjænkes fra Landbrænderierne. Det havde været heldigst, naar den gamle Bestemmelse om Bevilling var bleven staaende, men at Regjeringen skulde tage Tilbudet herom tilbage, kunde naturligvis ikke ventes; men derimod erkjendte Ministeren strax, at Samfundets Begjæring om en saadan Tilføjelse, der vilde forhindre, at Landbrænderierne bleve et farligt Befordringsmiddel af Drikfældigheden, var berettiget, og tilbød selv at gjøre Forslag om en saadan Tilføjelse. Dette gjorde han ogsaa, og Tilføjelsen blev enstemmigt vedtaget. Var det, der var udrettet, end ikke stort, var det dog en Begyndelse til Indvirkning paa Lovgivningen fra Samfundets Side.

Men en saadan mere stilfærdig Virken var ikke efter Alles Ønske; Samfundet var stiftet i en økonomisk Tid, og dets Program var for meget omfattende og for lidet bestemt afgrændset til, at det kunde vinde synderlig Interesse. Samfundet talte kun c. 200 Medlemmer, og disses Antal aftog snarere end tiltog.

Hertil kom, at Afholdssagens Førere snarere stillede sig uvilligt end venligt til Samfundet. Totalafholdsmændene i og udenfor Bestyrelsen holdt paa, at man ved at oprette et Drankerasyl skulde give Samfundet et bestemtere Formaal. Jeg kunde ikke nægte, at et Drankerasyl kunde være en nyttig Anstalt, men det var en Opgave, jeg slet ikke folte mig kaldet til at realisere og som efter min Mening laa udenfor et Selskab til Ædrueligheds Fremme. Da den Opgave at sætte Foreningen i Gang nu var udført, mente jeg derfor at være berettiget til at trække mig tilbage. Jeg foreslog at lade Bestyrelsen bestaa af 3 Medlemmer istedetfor af 5 og at lade 2 nye Medlemmer indtræde i Bestyrelsen, medens kun en af den ældre Bestyrelse, Rektor Dahl, som var en ivrig Forkjæmper for Drankerasylet, blev i den. Paa denne Maade gik jeg stille og fredeligt ud af Bestyrelsen. Men dermed var det ingenlunde min Mening at opgive at virke for Sagen. Jeg viste dette ved, at jeg samtidig med, at jeg udtraadte af Bestyrelsen, udarbejdede et lille Arbejde for Samfundet.

I Sommeren 1887 talte jeg en Dag med en Embedsmand under Krigsministeriet om Drikfældigheden blandt Soldaterne. Han mente, at der var Afdelinger af Soldaterne i Kjøbenhavn, hvori den ikke var ringe,

medens Tilstanden vistnok var bedre i andre, og at Drikfældigheden snarere var tiltagende end aftagende. Jeg mente da, at dette netop var en Alder, som man maatte søge at indvirke paa, og vi vare enige i, at det kunde være ret heldigt, at der uddeltes et lille Skrift herom blandt Soldaterne. Han tilbød at forhøre sig hos Krigsministeren om et saadant ønskedes. Det syntes mig dog ved nærmere Eftertanke, at det vist vilde være lidt vanskeligt, da det ikke direkte maatte komme som en Opfordring til ikke at drikke for meget. I Eftersommeren rejste jeg til Tyrol og Schweiz; der skulde være en Kongres om Alkoholsagen i Zürich den 14de og 15de Septbr. Det traf sig nu saa heldigt, at jeg gjorde Bekjendtskab med en Læge, som var Udgiver af et hygiejnisk Tidsskrift og som saadan havde faaet tilsendt forskjellige smaa Afhandlinger om Drikfældigheden, af hvilke han gav mig nogle, deriblandt var en udgivet af det landøkonomiske Selskab i Bern. I den lader den ubekjendte Forfatter en Daglejer paa Landet fortælle nogle Kammerater om, hvorledes han havde befundet sig bedre ved at arbejde paa Gaarde, hvor Folkene ikke fik Brændevin, end hvor de fik dette. Da nu den omtalte Embedsmand efter min Hjemkomst meddelte mig, at Ministeren gjerne vilde modtage et Arbejde

som det, vi havde talt om, faldt den Tanke mig ind, at skrive dette Arbejde paa den Maade, som Schweitzer-arbejdet var gjort, saaledes at jeg beskrev en Samtale mellem nogle Soldater om Øl og Brændevin. Jeg fortalte, hvorledes jeg i en Krohave havde været tilstede ved deres Samtale, hvorledes En af dem havde tilbudt en Omgang bajersk Øl, og hvorledes en Anden havde udtalt sig imod den Skik at byde Omgange af Drik. Jeg lod nu en Tredje blande sig i Samtalen og fortælle om det bajerske Øl i Tyskland, hvorledes han i et Værtshus havde set Bønderne blive berusede af det, uden at der var drukket en Snaps. Det lille Optrin, jeg her beskrev, var et, jeg paa denne Rejse havde oplevet i et Værtshus i Nærheden af Salzburg. Paa Rejsen i Tyrol havde jeg truffet en Læge fra Linz og talt en Del med ham om Brugen af Brændevin, som der kun blev drukket lidet af der; han var Læge ved Jernbanen og havde Tilsynet med mange Tusinde Arbejdere; han paastod, at han aldrig havde set Delirium eller Drikkesygdom hos disse, og at han derfor antog Brugen af bajersk Øl og Most for langt mindre farlig for Helbreden end Brændevin. Jeg lod nu den vidtberejste Soldat, som jeg gjorde til Malersvend, fortælle om, hvorledes han havde dekoreret Værelser for en Læge i Østerrig

hvorledes denne havde udspurgt ham om Levemaaden i Danmark; han havde kjendt Beretningerne herfra om Hyppigheden af Delirium, Drikkesyge og Selvmord som Følge af Drik hos os og paastaet, at bajersk Øl var langt mindre skadelig for Helbreden. Herved havde jeg givet det bajerske Øl den Ros, der tilkom det, men jeg lod nu en anden Soldat udtale sig meget imod det, som Noget, der bare forarmede Folket. Den Mode fra Tydskland var det slet ikke værd at efterligne hos os. Penge, sagde han, ville ligesom rige Folk respekteres, ellers vende de En Ryggen. Saaledes vilde det ogsaa gaa hos os, naar vi hvert Aar bortødslede 14—15 Millioner til Unytte til bajersk Øl. Jeg lod nu den femte Soldat udtale sig i det Hele baade imod Brændevin og bajersk Øl som daglig Drik; han havde arbejdet paa flere Gaarde i Jylland og var kommen til det Resultat, at han følte sig bedst paa de Gaarde, hvor Folkene fik Penge istedetfor Brændevin, og at han troede, at de Gaarde havde mest Trivsel og mest Velstand, hvor saavel Husbond som Tyende arbejdede uden Brændevin. Jeg lod ham udtale sig skarpt imod, at Soldater drak sig fulde i Uniform og om den Skade, Drikfældighed kunne volde i en Armé. Han mente, at skulde det blive bedre med Drikkeriet hos os, maatte Folk faa

Øjnene op for, at det er en Skam at være drukken, medens nu mange hos os sætte en Stolthed i at vise, hvormeget de kunne taale at drikke.

Dette lille Arbejde blev nu forelagt Krigsministeren, der syntes, at jeg nok kunde have udviklet lidt mere de skadelige Følger af Drik. Det er muligt, at han havde Ret, men jeg frygtede for, at det vilde gaa som det tydske Ordsprog siger: man mærker Hensigten og bliver forstemt. Jeg satte ikke Navn paa Arbejdet, dels fordi jeg havde laant Formen fra en Anden, dels fordi det fra et æsthetisk Standpunkt ganske vist ikke var godt. Det var jo ikke Formaalet at skrive et godt æsthetisk Arbejde; mit Formaal var jo kun at faa Soldaterne til at tænke lidt over den Sag og muligvis derved modarbejde Drikfældigheden. Ministeriet ønskede 10,000 Exemplarer til Fordeling blandt Afdelingerne.

Samfundet til Ædrueligheds Fremme, der lod Arbejdet trykke, anmodede ved Oversendelsen af Skriftet Ministeriet om at erholde Udtalelser fra Afdelingerne om, hvorvidt Skriftet havde fundet nogen Indgang blandt Soldaterne; i den Anledning havde Afdelingerne hver for sig afgivet en Udtalelse om Skriftet, af disse fremgik det, at i 28 Afdelinger var Skriftet blevet læst med Interesse, været Gjenstand for Samtale iblandt

Soldaterne, og at mange havde taget det med sig ved Hjemsendelsen, medens 12 Afdelinger ikke syntes at have næret nogen videre Interesse eller Sympathi for Skriftet. Den direkte Nytte er naturligvis vanskelig at eftervise, dog angaves fra nogle Afdelinger, at færre vare straffede for Drik, og flere Afdelinger udtalte Ønsket om en Gjentakelse af Uddelingen af saadanne Smaaskrifter.

Der stod endnu et Arbejde at udføre for Samfundet. Det syntes mig at kunne være til Nytte at vide, hvor i Landet, der særlig herskede Drikfældighed, hvor Ædruelighed, og se at erfare Aarsagerne hertil fra forskellige Lokalteter og gjøre en Begyndelse til nærmere at følge Udviklingen ved med nogle Aars Mellemrum at udsende Skemaer til Provindslægerne med Anmodning om Besvarelse af en Række Spørgsmaal. I Foraaret 1887 forelagde jeg derfor Bestyrelsen et saadant Skema. I dette spurgtes der, om Drikfældigheden var meget, middelmaadigt eller lidet udbredt i vedkommende Læges Virksomhedskreds, om den var tiltaget eller aftaget i de sidste 5 Aar, om der havde vist sig nogen Forskjel med Hensyn til Samfundsklasse eller Alder, om der var enkelte Lokalteter, hvor der herskede særlig Drikfældighed og de mulige Aarsager hertil, om det bajerske Øl

udøvede nogen Indvirkning paa Befolkningens Helbred eller økonomiske Forfatning, om der paa den Egn nødtes andre spirituøse Drikke som Kaffepunsch, Kognak o. s. v., om der viste sig nogen Forskjel ved Brugen af ren Brændevin eller fuselholdig, om der var nogen Foranstaltning, der øvede Indflydelse paa Drikfældigheden, og hvilke Skridt der antoges at kunne foretages af Samfundet til Forringelse af Drikfældigheden. Disse Skemaer fik vi Justitsministeriet til i Sommeren 1887 at omsende til alle Provinslæger igjennem Fysici, og mod Slutningen af Aaret kom en Del af disse besvarede tilbage. Jeg syntes, at det paalaa mig at bearbejde dette Materiale. Men da det viste sig, at det anstrængte mine Øjne for meget, bad jeg min Ven og mangeaarige Medhjælper; Dr. Ørum, at udføre dette Arbejde istedetfor mig, hvilket han var saa venlig at gjøre, uden at det kom til at koste Samfundet noget. Dette Arbejde af Dr. Ørum, der udkom paa Pontoppidans Forlag, og som har fundet en fortjent Anerkjendelse, fordi det giver et godt Billede af Drikfældighedsforholdene her i Landet, viste, at Forbrugen af Brændevinen var aftaget en Del, saa at det næppe kunde sættes højere i 1887 end til 13 Potter om Aaret pr. Indvaaner, men at paa den anden Side det bajerske Øl i en stor Del af

Landet havde vundet saa megen Indgang, at Forbrugen af Alkohol omtrent blev den samme. Brugen af det bajerske Øl syntes efter Lægernes Opgivelse ikke at have vist tydelig skadelig Indvirkning paa Helbredet, men derimod en betydelig Førringelse i den økonomiske Velstand, navnlig hos Tjenestetyendet og i Haandværkerstanden.

Det forekommer mig interessant, at den Førringelse i Forbrugen af Brændevin, som Lægerne have iagttaget mange Steder i Landet, ved de statistiske Undersøgelser viser sig at være saa betydelig. Medens Forbruget af Brændevin i 1875 var beregnet til gjennemsnitlig at være 18 Potter pr. Indvaaner om Aaret, var det i 1887 kun 13 Potter; lykkes det de næste 12 Aar at bringe Brændevinsforbruget ligesaa meget ned, vilde vi Danske ikke længere paa en saa uhyggelig Maade staa som de første i Rækken blandt de brændevinsnydende Folk.

Spørger man imidlertid om, hvad der er Hovedsagen hertil, tror jeg, at det for Byernes Vedkommende nærmest er en stigende Brug af bajersk Øl, medens det for Landbefolkningens Vedkommende, særlig i Jylland, synes at skyldes Totalafholdsbestræbelserne. Ved Siden af disse to skal jeg kun fordre en beskeden Plads for Maadeholdsbestræbelserne, de

egne sig ikke som Totalafholdsbestræbelserne for Dannelsen af Foreninger, men for mig staar Maadehold som det Maal, man bør tilstræbe at gjøre herskende i Befolkningen; lykkes dette igjennem populære Skrifter, Foredrag og Forbedring af Lovgivningen, vil dette baade forringe Misbrugen af Brændevin og af bajersk Øl.

IX.

**Bestræbelser for at skaffe ubemidlede
Gamle en Alderdomsunderstøttelse.**

Socialøkonomien har i de senere Aar stillet sig den Opgave at finde, hvorledes Staten kunde forskaffe enhver hæderlig Arbejder en Alderdomsforsørgelse. Man kan ikke nægte, at der er noget sørgeligt i den Tanke, at Flertallet af Arbejderne, som i Regelen kun har fra Haand til Mund, ikke har anden Udsigt end at maatte søge det Offentliges Hjælp, naar Alder og Svagelighed svække Kræfterne. Men Løsningen af denne Opgave maa være Statsmændenes og Lovgivningsmagtens Sag. Min Tanke har været, at den enkelte kun skulde søge at finde, hvorledes man bedst kunde forskaffe saa mange Gamle som muligt en Alderdomsunderstøttelse. Der er nu gaaet 25 Aar, siden Regjeringen nedsatte den første Kommission til at gjøre Forslag om denne Sag. Kommissionens Flertal mente,

at der burde oprettes en Forsørgelsesanstalt for Uformuende med billige Tariffer og let Adgang for Befolkningen ved Indbetaling paa Postkontorer saaledes som i England. Som Medlem af Kommissionen søgte jeg at vise, at den arbejdende Klasse er ude af Stand til at afse, hvad der behøves, til at sikre sig en Alderdomsforsørgelse igjennem Livrente og fremsatte derfor et Forslag om Oprettelsen af et Arbejderinvalidefond, hvilket Forslag blev tiltraadt af Kammerherre Rosenørn. Fondets Formaal skulde være at yde Understøttelse til Arbejdere, der, ved i en Aarrække at have været Medlemmer af en Sygeforening, havde vist sig at være stræbsomme og forsynlige, men ved langvarige uhelbredelige Sygdomme eller ved Alderdomssvaghed vare blevne arbejdsudygtige og trængende. Dette Fond skulde dannes ved aarlige Bidrag af Sygekasserne med mindst $\frac{1}{4}$ af deres Overskud, frivillige Bidrag af Kommuner, i hvilke der findes Sygeforeninger, og et Tilskud af Staten paa 15,000 Rd. Fondet skulde staa under Indenrigsministeriet og styres af en ulønnet Bestyrelse af tre Mænd. Denne Bestyrelse skulde uddele Understøttelserne, der i Regelen skulde være livsvarige, med ikke under 60 Rd. og ikke over 180 Rd. om Aaret, efter Indstilling af Bestyrelserne for Sygeforeninger, der enten selv bi-

droge til Fondet eller fandtes i Kommuner, der ydede Bidrag til det. En Kommunes Bidrag skulde udelukkende anvendes til Invalideunderstøttelse af Medlemmer af den eller de Sygeforeninger, der fandtes i Kommunen. For at kunne faa Understøttelse af Arbejderinvalidefondet skulde udkræves, at have været mindst 10 Aar Medlem af en Sygeforening og ved en Attest fra en Læge at have godtgjort at lide af en langvarig uhelbredelig Sygdom eller af en saadan Grad af Alderdomssvaghed, at den Paagjældende ikke kunde ernære sig ved det vante Arbejde. For Sygdom, der skyldtes Slagsmaal, Drik eller Udsvævelser, skulde Invalidehjælp ikke kunne erholdes. De, som havde modtaget urefunderet Fattighjælp, skulde ikke kunne erholde Understøttelse, dog skulde fri Lægehjælp, Medicin eller Sygehusbehandling ikke henregnes under Fattighjælp. Naar der for Forbrydelser overgik en Understøttet en vanærende Straf, skulde Understøttelsen bortfalde.

Dette var Hovedpunkterne i Forslaget, der udførligere findes fremsat i Kommissionens Betænkning, der er trykt i Departementstidende af 1867 Pag. 580.

Forslaget vandt den Gang ikke Bifald, fordi man betragtede det at vise Velgjørenhed som liggende udenfor Statens Opgave, og fordi man mente, at Staten

ikke burde gjøre Forskjel og gjøre mere for Arbejderne end for andre Samfundsklasser, men saa kom Socialismen og Fyrst Bismarcks Ideer om Statens særlige Forpligtelse mod Arbejderne, og hermed indvirkede han paa Stemningen ikke alene i Tyskland, men ogsaa i andre Lande og saaledes ogsaa her. Jeg mente da efter en Snes Aar at burde gjenoptage min Ide men i en større Maalestok, saa at de Tilskud, Staten skulde yde, ikke skulde være 30,000 Kr., men mindst 1½ Million. Disse skulde man se at tilvejebringe ved en forhøjet Skat paa Brændevin, og navnlig mente jeg, at en forhøjet Afgift af Brændevinsbrændingen let vilde kunne forskaffe de nødvendige Midler hertil og samtidig forringe Forbrugen af Brændevin. Disse Tanker udviklede jeg i et lille Skrift «Om Oprettelsen af et Arbejder-Invalidfond ved Hjælp af en forhøjet Brændevinsafgift», som udkom som Nr. 2 af ny Række af «smaa populære Arbejder» 1860.

Min Tanke var altsaa den: Forhøjes Brændevinsafgiften fra 8 Øre til 20 Øre pr. Pot, saa vil 34 Millioner Potter aarligt indbringe sex Millioner otte Hundrede Tusind Kroner. Da Statens Indtægt i Gjennemsnit i de sidste 10 Aar har været omtrent 3 Millioner, og Statskassen naturligvis ikke skal lide

Tab, ville de tre Millioner gaa til denne. De andre 3 Millioner mente jeg, skulde deles lige mellem et Arbejderinvalidefond og Kommunerne, og hvad der indkom over de 6 Millioner skulde henlægges til Reservefond for Arbejder-Invalidefondet. Da man maatte haabe, at Forbrugen af Brændevin lidt efter lidt vilde tage en Del af, og Skatten derved give mindre Udbytte for Fondet, skulde Fordelingen af Overskuddet imellem Fondet og Kommunerne fastsættes ved Finantsloven. Var Skatten f. Ex. gaaet ned med 1 Million Kr., og Fondet brugte aarligt $1\frac{1}{2}$, burde man forandre Forholdet saaledes, at Fondet fik de $1\frac{1}{2}$ og Kommunerne kun $\frac{1}{2}$ Million. Skulde endelig Forbrugen af Brændevin aftage saaledes, at der slet intet Overskud blev, vilde man, som man har gjort i Sverig i 1882, kunne forhøje Skatten med nogle Øre pr. Pot, hvilket kun lidet mærkes. Naar jeg foreslog, at Halvdelen burde tilfalde Kommunerne, var det, fordi Arbejderne jo ikke vare ene om at bruge Brændevin, der var jo ogsaa mange andre, der drak Brændevin, som ikke hørte til Arbejderstanden, og ydede Skat til Kommunerne; det var derfor billigt, at de ogsaa fik deres Andel i Udbyttet derved, at de $1\frac{1}{2}$ Million fordeltes til Kommunerne efter Folketallet. Jeg troede ikke, at man skulde bestemme, hvortil Kommunerne

skulde anvende disse Penge, men overlade dette til Kommunernes Bestyrelse; jeg antog, at det i Reglen enten vil blive anvendt til at forringe den for mange Kommuner trykkende Fattigskat eller givet til de Fattiges Kasse. Jeg gjorde opmærksom paa (Pag. 22), at man burde tage sig iagt for at foreslaa, at den forøgede Indtægt ved Brændevinsafgiftens Forhøjelse skulde anvendes til at gjøre andre Afgifter lavere, thi kom man ind herpaa, vilde man ikke naa Maalet. Det synes efter de sidste Forhandlinger om en Brændevinsskat, som om jeg har set rigtig i dette Punkt.

Jeg tror, at Oprettelsen af et saadant Invalidefond med Uddeling af Understøttelse til et begrænset Antal Arbejdere, der ved Alder eller Sygelighed ere blevne arbejdsudygtige, er en Foranstaltning, der lader sig langt lettere gjennemføre end en Alderdomsforsørgelse, der forskaffes igjennem Livrenter. I alt Fald vil en saadan Foranstaltning kunne gavne dem, der nu ere gamle, hvorimod en Alderdomsforsørgelse igjennem Livrente først om 20—30 Aar vil komme dem til gode, der den Gang Anstalten oprettedes, indsatte Bidrag i den, og da der er megen Rimelighed for, at det vil vare adskillige Aar, førend en Alderdomsforsørgelseslov kommer istand, vil man se, hvor

lang Udsigten er til, at nogen faar Gavn af en saadan Lov. Skjønt mit Forslag hidtil ikke har vundet synderlig Indgang, vil jeg dog ikke opgive Haabet om, at det kan bane sig Vej, fordi jeg er overbevist om, at der er noget fornuftigt og godt i det. Det havde maaske vundet mere Bifald, hvis jeg i Stedet for at kalde det Arbejderinvalidefond havde kaldt det Alderdomsfond for Arbejdere, men det forekom mig, at man burde tage dem, der ved uhelbredelige Sygdomme vare blevne arbejdsudygtige med ind under Understøttelsen, og det har interesseret mig at se, hvorledes man, da man senere i Tyskland oprettede en tvungen Alderdomsforsørgelse, som forresten næppe vil finde Indgang hos os, maatte tage dem, som vare blevne uhelbredelige i en yngre Alder, med, hvorved Udbyttet for de Gamle blev betydelig forringet.

Da jeg saa, at jeg ikke vilde komme frem ad denne Vej i en nær Fremtid, forsøgte jeg at naa Maalet ad en anden ved Oprettelsen af Alderdomskasser. Disse har nemlig den Fordel, at de, naar de ere begrænsede til smaa Territorier eller til enkelte Fag, meget lettere kunne faa Støtte af Vældigheden, hvilket en Livrenteanstalt, der støttes af Staten, naturligvis aldrig kan faa.

Som den første Alderdomskasse jeg har søgt at

faa oprettet, er den tidligere omtalte Alderdomskasse for Sygeplejersker.

I 1871 anmodede to Stuekoner ved Sygehjemmet mig om at sørge for, at de kunde faa Pension, naar de om nogle Aar maatte fratræde, jeg svarede, at Sygehjemmets Formue endnu ikke var tilstrækkelig stor til, at jeg turde foreslaa at pensionere dem, der vare ansatte ved Stiftelsen, men at jeg vilde gjøre mig Umage for at danne en Alderdomskasse for alle Stuekoner ved Sygeanstalterne i Kjøbenhavn og Frederiksberg. Jeg udarbejdede da Planen til en saadan.

Organisationen af Kassen var følgende: Foreningen skulde tilstræbe at skaffe Stuekonerne ved Sygeanstalterne i og udenfor Kjøbenhavn en Understøttelse, naar de paa Grund af Alder eller Svagelighed maatte fratræde Tjenesten. Stuekonernes Bidrag sattes saa lavt som muligt til 4 Skilling om Ugen, Ret til Pension betingedes af at have været 10 Aar i Kassen, og at Fratrædelsen skete af en af de nævnte Grunde.

Da der ved alle Hospitaler var mange gamle Stuekoner, som ikke havde Udsigt til at kunne vedblive at virke i 10 Aar, skulde Medlemmerne allerede kunne blive pensionsberettigede efter 2 Aar, naar de indbetalte 1 Mark om Ugen. Dette var en temmelig dristig Bestemmelse, thi man kunde da gjøre Regning

paa inden faa Aar at faa et stort Antal Pensionister, saaledes som dette ogsaa skete, men det gjorde mig ondt, at de fleste gamle Stuekoner maatte ved Fra-trædelsen blive Lemmer i Alm. Hospital. Af Aarets Indtægter skulde, hvad der af den fælles Kasse ikke gik med til løbende Udgifter, henlægges til Dannelsen af et Grundfond. Hvert Hospital skulde desuden have sin egen særlige Kasse, hvoraf skulde ydes Tilskud til Stuekoner paa dette Hospital. Æresmedlemmernes ordinære Bidrag sattes kun til 1 Rd. om Aaret eller 25 Rd. for Optagelse som livsvarigt Æresmedlem. Æresmedlemmerne kunde forlange deres Bidrag anvendte til et enkelt Hospitals særlige Kasse.

Hvad der bidrog en Del til at skaffe Foretagendet Tillid hos Stuekonerne var et heldigt Valg af Kasserer, thi en tidligere Kasse for 30—40 Aar siden var endt med, at Medlemmerne bleve narrede for deres Indskud. Etatsraadinde Knudsen overtog at være Kasserer, og da Etatsraad Knudsen var Direktør for Alm. Hospital, gav dette dem fuld Sikkerhed.

Foreningen begyndte med 79 Stuekoner som Medlemmer, hvoraf rigtignok omtrent Halvdelen vare gamle, men havde dog allerede ved Udgangen af det første Aar samlet en Grundfond af 1,000 Rbd. Sygehjemmets Bestyrelse tilstod et Tilskud til den for

Anstalten særlige Kasse, og det samme blev nogle Aar senere Tilfældet med Kommunalbestyrelsen i Kjøbenhavn, der tilstod Pensionisterne fra Kommunens Hospitaler et lige saa stort Beløb som Foreningen ydede. Dette fastsattes foreløbig til 1 Rbd. om Maa-neden. Da Omordningen af Sygeplejen fandt Sted i Kommunehospitalet, bleve en Del ældre Stuekoner afskedigede, hvilket betydeligt forøgede Pensionisternes Antal. De unge Damer, der vare indtraadte i disses Sted i Tjenesten, tilbøde at være Æresmedlemmer; dette vilde jeg imidlertid ikke tage imod, da det vilde ydmyge de Fratrædende og give et daarligt Forhold, men da de ikke vare Stuekoner og derfor ikke godt kunde være Medlemmer af en Forening af Stuekoner, tilbød jeg at forandre Foreningens oprindelige Navn, den gjensidige Hjælpeforening for Stuekoner, til Sygeplejerindeforeningen, Sygeplejerskeforeningen syntes mig nemlig at være et meget ildyldende Ord. Forøgelsen i Antallet af Pensionister ved Omordningen paa Kommunehospitalet blev saaledes nogenlunde erstattet ved Indtrædelsen af et stort Antal unge Medlemmer.

Efter 17 Aar har Foreningen nu ikke færre end 52 Pensionister, men den har dog samlet en Grundfond paa 8,000 Kr., og de særlige Fond eje 3,000 Kr.

Forøgelsen skyldes særlig Æresmedlemmernes Bidrag, dels enkelte mindre Legater, dels flere større Bidrag fra Patienter, der have villet vise Erkjendtlighed for god Sygepasning uden at byde Drikkepenge. Det Classenske Fideikommis, der har hjulpet de andre i de foregaaende Afsnit omtalte Foreninger, bidrager ogsaa til denne ved et Tilskud til Forhøjelse af Pensionerne for dem, der ikke faa en saadan fra Kommunens Kasse. Da for 2 Aar siden Pensionisternes Antal tiltog meget, fik vi Tilskud fra Sparekassen og derved dækkedes dette. Jeg var nemlig en Dag gaaet op til Direktøren for Sparekassen, Etatsraad Collin, for at bede ham interessere sig for Børneplejeforeningen. Da vi havde talt om Sagen, spurgte han spøgende, om jeg saa ikke havde flere Foreninger. Jeg svarede, at jeg endnu havde Sygeplejerindeforeningen, og forklarede ham dennes Formaal. «Lad os saa tage den med», sagde han.

Der er nu al Sandsynlighed for, da næsten alle gamle Stuekoner ere blevne Pensionister, at Udgifterne til disse lidt efter lidt ville aftage, og Kassen gaa mere fremad. Men allerede nu er det, der ydes, betydeligt i Forhold til Indskuddet. Medens Medlemmernes Kontingent i 1889 har været 750 Kr., har Kassens Understøttelse udgjort 2364 Kr. eller gjen-

nemsnitlig 45 Kr. til hver Pensionist om Aaret, medens de fleste kun have betalt i det hele i Kontingent 40—50 Kr. Skønt Pensionen er ringe, har den dog muliggjort for en Del Stuekoner paa deres gamle Dage at kunne blive hos deres Børn istedetfor at ty til Lemmestiftelsen; i den Klasse spiller en lille fast Indtægt til Hjælp til Huslejen en stor Rolle.

Foreningen tæller for Tiden 191 Æresmedlemmer, deriblandt adskillige, der giver over det ordinære Bidrag. Dette viser, at de gamle Fordomme mod Stuekonerne ere ifærd med at tabe sig, at der hos mange er vakt Erkjendelsen af, hvor meget Godt, der kan udrettes for Syge ved at sikre dem bedre Sygeplejersker end tidligere, og at en sikret Alderdomsforsørgelse er et godt Middel til at faa gode Kræfter ind i Stillingen.

Der er et Punkt, jeg tror, at man i en Alderdomskasse maa have Opmærksomheden henvendt paa, det er, at man maa se at skaffe Medlemmerne nogen Fornøjelse, ellers faar man kun gamle Medlemmer ind i den, medens de unge gaa med, naar der er noget fornøjeligt ved at være Medlem; man kan ikke forlange, at et Menneske i en Alder af mellem 20 og 30 Aar skulde bidrage til en Forening for at faa Understøttelse, naar hun bliver 60, derfor søges Aars-

mødet gjort festligt ved Oplæsning, Musik og Fælles-spisning, og der arrangeres et Sommermøde af samme Art. Den Art Foreninger bevirker et Sammenhold blandt Mennesker, der virke i samme Stilling, og dette har noget hævende for dem. I det hele er der noget meget fornøjeligt ved smaa Foreninger af denne Art, hvor der med ringe Midler kan naaes en Del.

Ligesom den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere gav Anledning til, at der oprettedes andre Foreninger ene for Kvinder, saaledes har Sygeplejerindeforeningen ogsaa ført til, at Inspektøren ved Alm. Hospital, Kancelliraad Kruse, der med megen Dygtighed har virket til at forbedre Forholdene i Hospitalet i alle Retninger, har stiftet en Alderdomskasse for Lemmestuekonerne, der ligeledes har faaet Understøttelse baade af Kommunalbestyrelsen og af mange private.

Den anden Alderdomskasse, som jeg fik tilvejebragt, var en Hjælpekasse for Funktionærerne ved Kjøbenhavns Sporvejsselskab. Jeg udviklede her en Idé forskjellig fra den sædvanlige Organisation af Alderdomskasser.

Da jeg en Dag i 1877 eller 78 spurgte en Konduktør paa en af det kjøbenhavnske Sporvejsselskabs Vogne, om de havde en Sygekasse, svarede han, at

de ikke behøvede nogen saadan, fordi, naar de bleve syge, andre Konduktører besørgede Tjenesten, medens de dog fik deres Gage, derimod maatte de betale hver Gang, der indtraf et Dødsfald imellem Konduktørene eller Kuskene eller i disses Familier, og at dette undertiden kunde løbe temmelig meget op; jeg mente, at de da hellere kunde lave en Begravelseskasse, til hvilken de gav et lille maanedligt Tilskud. Jeg havde i den gjensidige Hjælpeforening for kvindelige Haandarbejdere set, at ved Indsamling af smaa Bidrag af 25 Øre for Kvartalet til en Begravelseskasse kunde opnaaes at samle en Kapital, og i Sommerferien udarbejdede jeg da et Udkast til en Begravelses- og Hjælpekasse for Sporvejsfunktionærerne. Planen var denne, Medlemmerne skulde yde én Kr. om Kvartalet og én Kr. i Indskud, deraf skulde udredes Begravelseshjælp af 50 Kr. for et afdød Medlem eller hans Hustru, 16 Kr. for et Barn under 2 Aar og 25 Kr. for et Barn imellem 2 og 15 Aar samt undtagelsesvis ogsaa til konfirmerede Børn. Af Overskuddet skulde $\frac{3}{4}$ henlægges til et Reservefond, indtil dette havde naaet en Størrelse af 2500 Kr., og $\frac{1}{4}$ henlægges til en Alderdomskasse. Naar Begravelseskassens Reservefond havde naaet 2500 Kr. skulde hele Overskuddet tilfalde Alderdomskassen. Ved Dannelsen af

Kassen gjorde jeg Regning paa, at Selskabet vilde yde et Bidrag, og bestemte derfor i Loven, at enhver Funktionær, der afskedigedes af Direktøren for Uredelighed, Drukkenskab eller desl., skulde tabe Retten til at faa Hjælp af Alderdomskassen. Herved mente jeg at give Bestyrelsen et vist Hold paa Funktionærerne og derved en Fordel til Gjengjæld for, hvad de ydede. Dette Forslag til Lov for en saadan kombineret Begravelses- og Alderdomskasse bragte jeg til den administrerende Direktør, Ritmester Torp, der tog meget venligt imod det og lovede, at han og Bogholderen vilde styre Kassen uden Vederlag, hvis Selskabets Bestyrelse gik ind paa at yde et Bidrag. Det varede imidlertid længere Tid, inden Bestyrelsen gik ind herpaa, saavidt jeg ved, var Driftsudbyttet i disse Aar mindre tilfredsstillende end forud, men i 1880 blev endelig Kassen oprettet, og efter 9 Aar havde den ikke alene opsparet det faste samlede Grundfond af 2500 Kr., men ogsaa et Understøttelsesfond af c. 15074 Kr., saa at den har kunnet begynde at yde Understøttelse. Selskabet yder et lige saa stort Bidrag som Medlemmerne, og desuden har Kassen adskillige Æresmedlemmer.

Den tredje Alderdomskasse, jeg har søgt at oprette, er en for Medlemmerne af den gjensidige Hjælpe-

forening for kvindelige Haandarbejdere. Da jeg var bleven gjort opmærksom paa, at en Alderdomskasse burde være saa solid, at Medlemmerne ikke senere skulde fortryde, at de havde sat deres Penge i Kassen istedetfor i Livrenteanstalten, besluttede jeg at tage Hensyn hertil ved denne Alderdomskasse.

Den skulde være selvstændig, men under samme Bestyrelse som Foreningen. Der skulde uddeles Pensioner fra 40 til 50 Kr. aarlig, og Understøttelser fra 20 til 30 Kr., medens Kontingentet blev 4 Kr. om Aaret i mindst 15 Aar. Da jeg i Alderdomskassen for Stuekonerne havde set, at der først kom Interesse for Kassen, naar nogen havde begyndt at faa Pension, bestemtes det ogsaa i Lovene for denne Kasse, at Medlemmerne skulde kunne blive pensionsberettigede efter 4 Aar ved aarlig at betale 20 Kr. istedetfor 4 Kr. i 15 Aar. Disse Understøttelser skulde ydes til Medlemmer, der havde fyldt det 60 Aar, i Rækkefølge efter Alderen. Men blev nogen utaalmodig, kunde hun efter 15 Aar faa en Livrente udbetalt efter, hvad Livrenteanstalten vilde have ydet hende, hvis hun istedetfor at indbetale sine Penge til Kassen havde indbetalt dem til Livrenteanstalten, men dette blev da kun nogle faa Kroner. Dette Forslag forelagde jeg for Bestyrelsen og derefter for

Medlemmerne; det blev da i Maj 1887 vedtaget, og der tegnede sig c. 100 Medlemmer og 5 ekstraordinære Medlemmer, hver med 50 Kr.

I 1890 ejede Kassen 2600 Kr. og talte 125 Medlemmer, men Udbetalingen af Pensioner skal først begynde i 1891. Derefter begyndte jeg Udarbejdelsen af et lille Arbejde om Alderdomskasser. Jeg søgte fra forskellige Sider at faa Oplysninger om Kasser, der eksisterede hos os. Og her mødte da igjen det Interessante, at jeg ligesom i 1861 ved Sygekasserne var kommen ind paa Behandlingen af et Æmne, der endnu aldrig havde været behandlet hos os; der var nok skrevet om Alderdomsforsørgelse, men aldrig givet nogen Oversigt over, hvad der var gjort hos os for Alderdomsunderstøttelse ved særlige Kasser. Jeg gennemgik nu de forskellige Arter efter som de vare knyttede til visse Fag eller større Etablissementer, saasom Burmeister & Wains Fabriker eller oprettede for Landarbejdere som de forenede Kommuners Alderdomsforsørgelseskasse, og drøftede sluttelig Spørgsmaalet om Alderdomsunderstøttelse ved Sygekasser. At Anvendelsen af Sygekassernes Overskud paa denne Maade maa give Sygekasserne Tiltrækning for Befolkningen er utvivlsomt, men jeg tror den er farlig for Sygekasserne, fordi det ikke er let for dem; hvis

de i nogle Aar har ydet en Alderdomsunderstøttelse, da naar Sygeligheden tiltager, at inddrage den, og det vækker Forhaabninger, som man ikke er vis paa, naar Tiden kommer, at kunne fyldestgjøre. Derfor bør Alderdomsunderstøttelsen igjennem Sygekasserne helst ske ved, at der med Sygekassen er forbundet under samme Bestyrelse en egen Alderdomskasse for de Medlemmer, som ville yde Kontingent hertil, og at disse Kasser give saa meget, de formaa, og søge at knytte Velgjørenheden til sig. Hvor stor Hjælp det end vilde være at faa Understøttelse af Staten hertil, tilraadede jeg i Skriftet foreløbig ikke at gjøre Regning herpaa, disse Kasser maa først have faaet en selvstændig Udvikling, saa vil Staten nok senere træde til.

Ligesom det varede en halv Snes Aar efter Udgivelsen af mit Skrift om Sygekasserne, førend der viste sig nogen større Interesse for denne Institution, saaledes staar det næppe til at vente, at der ligestrax vil finde nogen Udvikling Sted af Alderdomskasser, men jeg tror, at man ved at virke i denne Retning vil kunne skaffe mange Gamle en Hjælp, der kan være af Betydning for dem.

Naar jeg nu ser tilbage paa mine Arbejder i den lange Aarrække fra 1841 til 1891, er jeg Forsynet taknemlig for at have kunnet gavne og glæde mange Mennesker. De Summer, der have været nødvendige til at grundlægge og gennemføre de Institutioner, jeg har givet Impulsen til, have unægtelig været meget betydelige, og det er kun meget lidet, hvad jeg selv har kunnet yde dertil, men desto beredvilligere have mangfoldige været til at gjøre det. For en Del Aar siden mødte jeg en Dag i Fredericiagade en af mine bedste Venner, den nylig afdøde Øjenlæge Professor Lehmann. Han kom hen imod mig med Hænderne udstrakte over Benklædelommerne; da jeg spurgte ham, hvorfor han holdt sine Hænder paa en saa usædvanlig Maade, svarede han, at det var sket aldeles uvilkaarligt, han havde set mig komme henne i Gaden, og han kunde se af Udtrykket i mit Ansigt, at jeg gik og spekulerede paa noget, «saa tænkte jeg ved mig selv», sagde han, «gid det, Brandes gaar og spekulerer paa, maa være noget videnskabeligt, for er det noget filantropisk, saa ved jeg, det vil gaa ud over mine Lommer». Jeg trøster mig imidlertid med, at hvad der er ydet, er ydet frivilligt og ikke for min Skyld, og jeg haaber, at der vedblivende vil blive

ydet som tidligere, selv naar jeg ikke er her længer, saa at den Fortrøstning, jeg ved et af mine første Arbejder udtalte, vil gaa i Opfyldelse, at en højere Magt vil give Fremgang og Varighed til, hvad Menneskene have grundlagt i Kjærlighed.

Januar 1891.

Indhold.

	Side
I. Mine første Arbejder	3.
II. Børneplejeforeningen	13.
III. Sygehjemmet	39.
IV. Under Koleraen i 1853	74.
V. Bestræbelser for at fremme Sygekassesagen i Almindelighed	85.
VI. Den gjensidige Hjelpeforening for kvindelige Haandarbejdere	108.
VII. Sygeplejens Forbedring i og udenfor Hospitalerne	139.
VIII. Arbejder til Indskrænkning af Drikfældigheden . .	156.
IX. Bestræbelser for at skaffe ubemidlede Ganle en Alderdomsunderstøttelse	186.
